4521

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౧౮. 18 { శుక్ల నామసంవత్సరము. శ్రావణభాద్రపదమాసములు. } సంచిక 3 3

కాకినాడ:

కొత్తపల్లి సూర్యరావుచేఁ బరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా { పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3. } విడిసంచిక రు ౦-౮-౦

1929

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు. ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడియున్నవి :—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వాంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట;

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii ఆధునికశాస్త్ర గ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొక శబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైన వానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యముచే సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగు దేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్ర మొకటి రచించి ప్రచురించుటయు;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బండితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషను వాఙ్మయమును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమును సంబంధించు విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను సాంవత్సరికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట ఇందు ప్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపకరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

సంపుటము ౧౫. | శుక్ల నామసంవత్సరము శ్రావణభాద్రపదమాసములు. | సంచిక 3.

బ్ర. శ్రీ. శ్రీ. వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి స్మృతి.

ఆంధ్రవిద్యావాచస్పతి, దోమా వేంకటస్వామి గుప్తగారు, మదరాసు.

గీ. అస్తమించితివా? సమస్తాంధ్రదేశ
గతబుధమనోంబుజాత భాస్కరుఁడ! యోక
శాస్త్రపూర్ణ సద్బిరుదాభిరామ! సుజన
[illegible]డు! వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి!!

సీ. ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యామహాంభోరాశి
కలశసంభవుభాతిఁ గ్రాలె నెవఁడు?
శృంగారనైషధ శ్రీనాథకృతిసుధా
వార్ధిమంథాన మెవ్వానిప్రతిభ?
వేద మన్వయమున వెలసి, యన్వర్థకు
లాభిధానుండయి యలరె నెవఁడు?
అభినవమల్లినాథాఖ్య గౌరవమంది
వ్యాఖ్యాతృమణియనఁ బ్రబలె నెవ్వఁ?
గీ. డమరనాముక్తమూల్యదోదారవస్తు
తారకాచలభిసుమాకుమారుఁ డెవఁడు?
మేఘదూతదూతయనంగ మించెనేని
ప్రజ్ఞ? అతఁ డేఁడి? వేంకటరాయశాస్త్రి?

మ. అవురా! "సర్వదిగంత పండితచమూవ్యాహారశుంభద్గతుల్
భవదీయాశయసంజాత విగళద్వ్యాఖ్యాంతరంబాదృతిన్
జవినింజెంది, మనోజ్ఞతం బొరయుచెచ్చె" యన్న సత్కీర్తి గా
రవమున్, వేంకటరాయశాస్త్రి! తగసర్వత్ర స్ఫురద్రీతిఁగం
టివి; త్వద్భవ్యయశశ్శరీరము సదానిల్చుంగదా! యుర్వరన్.

సీ. నీవిమర్శన మహానిపుణతకుఁ బ్రసన్న
రాఘవకృతివిమర్శనము సాక్షి
నీనాటకరచన నిపుణతకుఁ బ్రతాప
రుద్ర సత్కావ్యసన్ముద్రసాక్షి!
నీదు గీర్వాణవాఙ్నిపుణత కలమేఘ
దూతబోధనసువైదుషియె సాక్షి!
నీయాంధ్రవాఙ్మయనిపుణతకున్నైష
ధాదికృతివ్యాఖ్య లలరుసాక్షి!

గీ. నీయుపన్యాస నిర్నిద్రనిపుణతకును
వీనులను నేఁటికిన్నిన్ను వినుచునున్న
నీదు శిష్యనికాయమే నెగడుసాక్షి!
రమ్యసత్కీర్తి! వేంకటరాయశాస్త్రి!!

శా. కాళీదాసముఖాది సత్కవులరంగత్సూక్తగ్రంథ రా
జీలీలాగతులల్ల వాక్తరుణి సుశ్రీలాస్యముల్; వాని యు
ద్వేలానందము నొంది, పిమ్మట, "స్వయంతీర్ణః పరాంస్తారయేత్"
నాలోకోక్తిఁ దెలుంగు తీవిజగతిన్ దన్మోదమున్ గ్రంథముల్
చాలన్ వ్రాసియుఁ బంచిపెట్టితివి ప్రాజ్ఞశ్రేణికిన్; మాట లిం
కేలా? నీవు సమస్తరీతులను నెంతే ధన్యతం గాంచి నా
వోలిన్; వేంకటరాయశాస్త్రి! చనినావో స్వర్గసీమంగనన్??

శా. గీర్వాణాంధ్రకవిత్వసారమని సత్కీర్తిం బొడంగన్న నీ
యుర్వీనాట్యవిమర్శపత్రిక పియూషంబు స్వర్గంబునం
దర్వీదం దగులెత్తుధానసము గేరింతల్ పొనర్పంగ, ని
య్యుర్వీమండలి వీడి నీవు చనినావో? నాకలోకానకున్??

శా. ఘంటాస్తోత్రికఁ జెప్పినాఁడ, ఘనఘూ! త్వన్మండలిన్ బూని, యే
లుంటాకుల్ గానిపోవఁజాలని శుభశ్లోకంబుతో నొప్పు ని
ష్ఠాంబాస్యప్రభ నొప్పు గ్రంథరచనం గన్నావు సత్కీర్తి మి
న్నంటన్; వేంకటరాయశాస్త్రి! యెపుడున్ నాశంబులేకుండగన్!!

శా. ఈమద్రాసున నిన్నినాళ్లుమని, యిస్సీ! పూర్వజన్మాఘపుం
బ్రామాణ్యమ్మున మిమ్ములం దరిసి, మీకజ్జాదగం బొల్చి, వి
ద్యామాద్యద్భవదీయవాక్యమకరందంబుల్ వసింగ్రోలలే;
దీక్షైనస్వర్గము నీవుగాంచ, నిటులెన్నేఁ బద్యగద్యంబులే
నీమేల్కొల్పుట ప్రాణవర్జితతనూశృంగారమే కాదె? శా
నీమస్వాంతరమున్ జిరంతనముగా నిండార నాత్వద్యశ
స్సీమంతిన్యవలాలనంబులు కరంబుల్లంబునం బొంగ నెం
తో మన్నింగరఁగించు, శాస్త్రిగణి! వేదోదారవంశోదయా!!

శా. శాంతిన్, భూమిసిపీడవారలమతుల్ స్వర్గంబునం గాంచ, సు
స్వాంతుల్ వారిహితుల్ తలంతు; రది యట్లౌఁగాక; నీస్వాంతపూ
ర్ణాంతింగోరియు మేము వేఁడవలెనే చయ్యేర రమాకాంతు? సి
ద్ధాంతంబయ్యె "భవత్కృతామలకృతివ్యాలోల భావంబు; తే
చింతాదంతురితాంతరంగునయినన్ జిత్తార్తిసంబాఁపి యున్
సంతోషంబును జెందఁజేయు"నని, యాసత్కీర్తియొప్పారు; శ్రీ
కాంతాంఘ్రిద్వయ పంకజాతమధుపత్వప్రాకయోపేత! నై
రంతర్యాంచితతృప్తిమానిత! మహారాజన్యరాజద్విర
స్వంతానేకకిరీటరత్ననికరాంచత్పాదకంజాత; భ
వ్యాంతర్వాణివికాయగేయ! విలసత్పాండిత్య శౌండీర్య! యి
ట్లింతోయొప్పఁ దుఁగాని లోకగతిగా వ్యాప్తద్మకాంత్యాప్తి నీ
కెంతేఁ గొల్పఁగ వేఁడువార మొగి; ముక్తిందూపమాస్యామనః
కాంతా! వేంకటరాయశాస్త్రి! బుధలోకధ్యేయునారాయణున్!!

మ. సతతస్వీయకవిత్వవైభవజితస్వర్వాహినీ వేఁడుఁడు
చితదిఙ్మండలమండనామలయశశ్శ్రీమూర్తి శ్రీనాథుఁ డీ
క్షితికిం బాసి, దివి జనంగ 'నట' నర్థింబోఁబ్బకవ్యగ్రణుల్
మతిశోనంగడు భీతిఁజెందియును "గింకర్తవ్యతామూఢులై
వితతప్రాభరులై, బృహస్పతికి వేవేవెన్కఁ జేరంగనై;
రతుల శ్రీయుతతత్త్వవిప్రభుకృతి వ్యాఖ్యాతృరత్నంబవీ
వుతగన్ బండితమండలీవినమితప్రోద్యన్మహావైభవ
స్థితిమైనాకముఁ జేర, నాకకవులెంతేస్వాంతమందుం గలం
గి, తమోదేశములం గనంజనరె? సత్కీర్తిప్రభాయుక్తిభూ
షిత! శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రి! కవితాశ్రీమానితోద్యన్మతీ!!

త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు-ప్రతివాదము.

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు.

ఆం: సా: పరిషత్పత్రికయొక్క ౧౮ వ సంపుటము ౨ వ సంచికయందుఁ బ్రకటింపఁబడిన విద్యాప్రవీణ శ్రీ బలుసు వేంకటరమణయ్యగారి "త్రిలింగము-తెలుఁగు-తెనుఁగు" అను వ్యాసమునందు "మఱికొందఱు త్రిలింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టలేదనియు ఉత్కలింగమునుండి యుత్కలము పుట్టినట్లే తలఁకలింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టినదని చెప్పుచున్నారు. కాని దానిని విశ్వసింపఁదగిన ప్రమాణములు లేవు." అను వాక్యద్వయము గలదు. తలకలింగమునుండి తెలుఁగు పుట్టినదని చెప్పినవారు "మఱికొందఱు" గాక, నేనే యగుటవలనఁ దత్ప్రతివాదరూపముగా నే నీచిన్నవ్యాసమును వ్రాయవలసివచ్చెను. సహృదయులు సత్యము నారయుదురుగాక.

ఇప్పుడు నా కఱువదియొండ్ల వయస్సు. "త్రిలింగభవము తెలుఁగు" "త్రినగభవము తెనుఁగు" అనుపదముల బొబ్బ యింత నా చిన్నతనమునుండియు నా చెవిసోఁకుచుండుటవలన నాకొకించుక చెప్పుదగినది గలిగె ననవచ్చును. అట్లుండ విద్యాప్రవీణులుగారు నిజవ్యాసమునందు సుపరిచితపదముల నర్థ నిరూపించుట నూతనవిషయముగాదు. కాని తెలుఁగుదేశముయొక్క దక్షిణసీమ మంథని సమీపమునఁగల కాళేశ్వరమనియు నుత్తరసీమ గంజాము మండలమందలి ఛత్రపురమనియు నిరూపించుట నూతనవిషయమే యగును. అట్లట్లు నిరూపించి తెలుఁగుదేశమును గుఱుచపఱచుట శోచనీయము. ఎల్ల నేర్పఱచుటకు విద్యాప్రవీణులుగారికిఁ గావలసినవి యొకలింగము నొకకొండయును మాత్రమే కనుకఁ జిన్నకొండయును రామలింగేశాఖ్యగల లింగమును గలుగు రామేశ్వరము తెలుఁగుదేశపు దక్షిణసీమ యనియు, హిమాచలమును సంపన్న కేదారేశాఖ్యగల లింగమును దదుత్తరసీమ యనియు నిరూపింపఁబడియున్నచోఁ దెలుఁగుదేశము సుదీర్ఘమై యొప్పియుండును గదా! విద్యాప్రవీణుఁడుగారు బ్రహ్మాండపురాణమందలిదని యుదహరించిన "శ్రీశైలభీమకాళేశమహేంద్రగిరిసంయుతే" మను శ్లోకమునందలి భీమకాళేశులు కేదారేశరామలింగేశు లెట్లగుదురని కొందఱు వింతనొంది యడుగుదురేని, విద్యాప్రవీణుఁడుగారు ద్రాక్షారామభీమేశునకును మహేంద్రగిరిపైనున్న గోకర్ణేశ్వరునకు నభేదము నర్పించి సీమ నేర్పఱచుటవలన వారి యభేదసాధనమునే చేకొని భీమేశుఁడే కేదారేశుఁడు మఱి కాళేశుఁడే రామలింగేశుఁడని సమర్థింపవచ్చును. విద్యాప్రవీణుఁడుగారు గోదావరీమండలస్థిత భీమేశలింగమునకును గంజాముమండల

మందలి మహేంద్రగిరికిని ముడిపెట్టి యెల్ల నేర్పఱచుట మసిఁబూసి నేరెడుకా య సేయుటయె.

మహేంద్రగిరిగలదేశము కళింగమని సుస్పష్టముగాఁ జెప్పఁబడిన "స ప్రతాపం మహేంద్రస్యమూర్ధ్ని తీక్ష్ణం న్యవేశయేత్" అను శ్లోకమును రఘువంశకావ్యమునందును నాయుపన్యాసమునందును విద్యాప్రవీణుఁడుగారు పఠించియుందురుగదా. అట్లయ్యు వారుమహేంద్రగిరిని తెలుఁగు దేశాంతర్గతము సేయుట యతివిచిత్రము! "శ్రీశైల భీమ కాళేశ మహేంద్రగిరి సంయుత" మను శ్లోకము బ్రహ్మాండపురాణములోనిదని విద్యాప్రవీణుఁడుగారు సెలవిచ్చిరి. అది తత్పురాణమున నుండునేని, శ్రీశైల భీమ కాళేశ మహేంద్రగిరుల కూరుపే దానిని బ్రక్షిప్తమని చెప్పక చెప్పుచున్నది.

మన పురాణములలోనున్న పెక్కుశ్లోకములు మాత్రమే కాక, పెక్కుగాథలును బ్రక్షిప్తములనుట సుప్రసిద్ధము. "దేనియందు లేనిది బ్రహ్మాండపురాణమునందు" నను సామెత యుక్తార్థభావముతోఁ గలదు. కనుక నుపరి కథితశ్లోకము నటుండ నిచ్చెదము.

అప్పకవియు సహాబలపండితుండును సీతారామాచార్యులును "త్రిలింగ" పదము ప్రకృతియనియు దాని వికృతియె "తెలుఁ" గనియుఁ జెప్పినంతనె వారిపలుకులను విజ్ఞులు విశ్వసింపరు. తెలుఁగుదేశమున నెన్నఁడును సంస్కృతము వ్యావహారికభాషగా నుండమిఁ దద్దేశము సంస్కృతసమాసయుక్తమగు "త్రిలింగదేశ" మని కాని "త్రినగదేశ" మని కాని వ్యవహరింపఁబడియుండక, "తెలుంగునా" డని వాడఁబడుచుండెననుటయె యుక్తియుక్తము. కనుకఁ ద్రిలింగత్రినగపదములను బ్రకృతులనుట యనుచితము. కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతు లూహించినట్లు "తెలుంగు" పదమునె ప్రకృతియనుట సమంజసము. ఆపదమే "తెనుంగు" అయి పిమ్మట "తెలుఁగు" మఱి "తెనుఁగు" అయ్యెను. "త్రిలింగ, త్రినగ" ములను రెండుపదములు నర్వాచీనాంధ్రపండితులు కల్పించిన వికృతులనియె యెఱుంగఁదగును.

"తెలుంగు" పదమునకుఁ బ్రకృతి "తలకళింగ" మైయుండునని నేనే యూహించితిని; మఱి నమ్ముచున్నాను.

"శ్లో. యేనామకేచదిహనః ప్రథయంత్యవజ్ఞాం
జానంతితే కిమపితాన్ప్రతినైషయత్నః
ఉత్పత్స్యతేఽస్తిమమకోపిసమానధర్మా
కాలోహ్యయం నిరవధిర్విపులాచపృథ్వీ"

భాషానియమము.

వల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి చయనులుగారు.

వివిధభాషాభిజ్ఞులగునట్టియు ఆంధ్రభాషాభిమానము గలిగినట్టియు నాంధ్రదేశ చిరవాస్తవ్యులగు ప్రాజ్ఞులకొక విజ్ఞాపనము.

దేశభాషల కన్నిటికిని వ్యాకరణములు తత్తద్దేశవాసులగు పురాతన పురుషులచే రచింపబడియున్నవి. వారికి పూర్వకాలమునఁగూడ నిట్టి నియమము కగ్రంథములుండియుండును. భారతకాలమునఁగూడ దేశభాషలున్నట్లు విదుర యుధిష్ఠిరసంవాదమువలన తెలియనగును. తత్తద్దేశవాసులు వ్యవహారదశయందించుమించుగా వ్యాకరణవిరుద్ధశబ్దములను ప్రదేశభేదములబట్టి వ్యవహరించుచున్నను గ్రాంధికముగా భాష నుపయోగించునప్పుడు వ్యాకరణానుసారముగనె వాడుదురు. అట్టిభాషయే పండితగ్రాహ్యమగును. కర్ణాటకభాషయందు మైసూరుప్రాంతమునకు ధార్వాడాప్రాంతమునకు చాలా వ్యత్యాసముకలదు. వ్యాకరణనియమమునకుమాత్ర మందరుబద్ధులగుదురు. కూరుచుండవలెను. అనుమాటకు కూతుకోబేకు అని మైసూరుప్రాంతమునను కూడిబేకు అని ధార్వాడాప్రాంతమునను వాడుదురు. చోళదేశమున కావలెను అను పదమునకు వేండం అని యొక ప్రాంతమునను, వేణుం అని మరియొకప్రాంతమునను వాడుదురు. ఇట్లే అన్ని దేశములందునను ప్రదేశభేదములనుబట్టి యవాంతరభేదము కలదు మనయాంధ్రదేశము.

శ్లో॥ ఆంధ్రత్వమాంధ్రభాషా చప్రాభాకర పరిశ్రమః।
తత్రాపి యాజుషీ శాఖా నాల్పస్యతపసఃఫలం।
అహోభాగ్యమహోభాగ్యమాంధ్రదేశ నివాసినాం।
వ్యుత్పన్నస్తవర్ణం గాయన్తిశివనామపదేపదే।

యని దేశాన్తరస్థులగు పండితులచేత, భగవద్భక్తి యందునను భాషాప్రాశస్త్యమందునను వన్నెగాంచినది.

యద్దేశస్త్రిభిరేవయాతి మహతీంఖ్యాతింత్రిలింగాఖ్యయా । యేషాం కాకతిరాజకీర్తినివహైః కైలాసశైలాఃకృతాః । తేదేవాః ప్రసరత్ప్రసాదమధురాః శ్రీశైలకాళేశ్వర। ద్రాక్షారామనివాసినః ప్రతిపదంత్వచ్ఛ్రేయసేజాగ్రతు॥

అని ప్రతాపరుద్రీయమందు చెప్పఁబడినవిధమున సుప్రసిద్ధపుణ్యక్షేత్రములెల్లలు గాఁగల త్రిలింగదేశమను నామాంతరముగూడ దీనికి గలదు.

ఇట్టిదేశమందు జన్మించిన మనలో కొందరు భాషానియమములఁ బాటింపక యతిప్రాసనియమముల గమనింపక వ్యాకరణనియమముల నుల్లఘించుచు వ్యాసముల రచించుటయు, గ్రంథముల రచింపఁబూనుటయు దేశాంతరస్థులకు గూడ హాస్యాస్పదముకాక మానదు. భాషకు ఐకరూప్యము స్థిరతనిచ్చును గాని యవ్యవస్థితత్వము స్థిరత నీయఁజాలదు. దేశభాషలందు తెలుఁగులెస్స యని సకలభాషాభిజ్ఞుడగు కృష్ణదేవరాయలు నియమబద్ధయగు భాషను స్తుతించియుండును గాని గ్రామ్యమును స్తుతించియుండఁడు.

గాన ప్రాజ్ఞులందరు నేకాభిప్రాయముతో ప్రాచీననియమబద్ధయగు నాంధ్రభాషయందే దృఢాభిసంధికలిగియుండుట యుక్తము. సకలదేశీయులచేత బాటింపఁబడు దేశీయవ్యాకరణ నియమములను మనముల్లంఘనము చేయఁబూనుట యసంగతము. సంస్కృతభాషయందుగూడ లేని యతిప్రాసనియములను ఆంధ్రమహాకవులు తెచ్చిపెట్టి పాటించుటకు అతీంద్రియములగు హేతువు లుండితీరును. దేశభాషలందుగూడ సర్పవృశ్చికాది విషనిరాసకములగు మంత్రములు గలవు. వానిని యథానియమముగా నుచ్చరింపవలయును. అన్యథా ఫలజనకములు కావు. అటులనే భాషానియమము పాటింపక రచించిన గ్రంథములనర్థదాయకము లగును. బహుజ్ఞుఁడగు నప్పకవి యట్టి యనర్థముల కొన్నిటి నుదాహరించెను.

వృత్త్యనుప్రాసరూపమున కావ్యశోభ ప్రాసమునకు దృష్టఫలము. యతులకు నక్షరానులోమ్యము సూక్ష్మేక్షికచే గాననగును.

చోళీపయోధర ఇవప్రకటోనకామం నోగూర్జరీస్తన ఇవాతితరాంవిలీనః। అర్థోగిరాం పిహితః పిహితశ్చకించిదాంధ్రీపయోధర ఇవాతితరాంసమింధే.

అని ప్రాచీనులు వర్ణించినవిధమున నాయాదేశవాసులవేషములు పూర్వకాలమున నియతములై యుండెను. ప్రస్తుతము విదేశీయవిద్యాభ్యాస ప్రాభవమున నుచ్ఛృంఖలులగుచు నాంధ్రదేశవాసులగు స్త్రీపురుషులు ఇతరదేశవాసులకంటె నధికముగా శిఖాదులందునను వస్త్రధారణమందునను మార్పుల నందుచున్నవారు.

ఇదియంతయు మన బుద్ధిదౌర్బల్యమువలననే కలిగినది. నాతిప్రయోజనకము. భాషానియమోల్లంఘనముగూడ నిట్టిదే. పురుషుఁడు గాజులు తొడగికొని చీర గట్టుకొనినయెడల వానిఁజూచి సాటివారలు నగుదురు. అట్లే ఒకదేశమువాఁడు దేశాంతరవాసివేష మనుకరించినను హాస్యాస్పదమగును. పగటివేషమువారలు హాస్యరసపోషకులగుట కిదియేకదా కారణము.

ఇదిగాక శ్రీకృష్ణాద్యవతారములను వ్యాసాదిమహర్షులను వారి గ్రంథములను పరిహసించుచు విపరీతార్థముల వ్రాయు పురుషులిదివఱకే పుణ్యభూమియగు నాంధ్రదేశమం దావిర్భవించినట్లు తోఁచదు.

చెట్టుచివరకు కుక్కమూతిపిందెలు బుట్టును నను సామెత ననుకరించుచు నట్టి యవతారములుగూడ మనదేశమం దావిర్భవించుచున్నయవి. ఇవియన్నియు నుత్పాతములు. అయశస్యములు. సకలలోకశ్లాఘనీయులును అణిమాదిసిద్ధిశాలురును పరమేశ్వరుని జ్ఞానశక్త్యవతారరూపులని యెంచఁబడిన మహనీయుల చరిత్రములందు మనబుద్ధిదోషముచేత నసంగతములున్నట్టు తోఁచినను తద్విద్వత్సమాగమముచేత నట్టి శంకల నివర్తింపఁజేసికొనుట యుక్తముగాని, వానిం గ్రంథరూపమున వెల్లడించి మతసిద్ధాంతరహస్యరూపముల నెఱుంగని సందిగ్ధచిత్తులగు పామరులఁ జెఱుచుట లోకాపకారముగాక మానదు. ఇట్టి వాసనలు మనచిత్తములందు ప్రబలకుండునట్లు తగు విమర్శనముఁజేసికొనుట మన కర్తవ్యము. ఆంధ్రదేశనాయకులు అస్మద్భాషాఖ్యాతిని, ఆసికత్వప్రయుక్తమగు మతఖ్యాతిని వేదనియమఖ్యాతిని కాపాడుటకై బద్ధపరికరులగుదురుగాక. కొన్నిపత్త్రికలందును పుస్తకములందును ప్రాజ్ఞంమన్యులు చేయు నియమోల్లంఘనముఁజూచియున్నాను. దాని నామోదించువారును కొందఱుగలరట, ఉండియుందురు. గనుకనే (జాతో దైవాదుచిత ఘటనా సంవిధాతా విధాతా) యనుసభియుక్తోక్తి కలదు. వారి కందఱకును ఇట్టికృత్యములు న్యాయ్యములు కావని వినయముతో విన్నవించుచున్నవాఁడను.

సర్వశక్తులుగల పరమేశ్వరుఁడు వీరికిట్టి స్థిరబుద్ధి నొసఁగి దేశాంతరస్థులవలె వీరికి స్వకీయంబులఁబోవిడి యపమానము నందొలఁగించుఁగాక.

సంస్కృతదూతకావ్యోత్పత్తివికాసములు.

(గతసంచికావశేషము)

శ్రీమాన్ వేంకటవీరరాఘవాచార్యులుగారు.
(ఆంధ్ర)గీర్వాణసాహిత్యపరిషదధ్యక్షుఁడు; విజయనగరము.)

---

3 శ్లో. శాల్యే ష్వాలీష్వపి మనసిజం సాఽభివ్యఞ్జయన్తి
పశ్యన్తీమా కతిచిదనయత్ కాతరా వాసరాణి
గన్తుం దేశాన్తర మథముధా వస్యత్రైవ ప్రవృత్తం
గాఢోత్కణ్ఠా మలయపవనం సప్రణామం యయాచే. ౩

కాఞ్చీపురము, చోళసీమన్తినులు, కావేరి యీక్రింది శ్లోకములలో నుపవర్ణింపఁబడియున్నవి.

4 శ్లో. లీలాగారై రమరనగరస్యాపి గర్వాంహరన్తీం
గచ్ఛేః కాఞ్చీపుర మథదిశోభూషణం దక్షిణస్యాః
నక్తం యత్ర ప్రహరిక ఇవోజ్జాగరం నాగరాణాం
కుర్వన్ పాణిప్రణిహితధను ర్జాయతే పఞ్చబాణః. ౧౨

5 శ్లో. అభ్రం లీలావిహసితమివ శ్యావతామభ్యుపేతే
సద్యః ఫేనవ్యతికరమిషా దర్పయత్యంశుకాన్తమ్
అమ్భః క్రీడాకుతుకరభసభ్రష్టచీనోత్తరీయే
యన్నారీణా మురసి సుబలావీచిహస్తైః సఖీవ. ౧౩

6 శ్లో. మన్యే మోహః కఠినసురతాయాసలబ్ధస్య తూర్ణం
దుష్ప్రాపస్తే పవన భవితా చోలసీమన్తినీభ్యః
శేవా తాసా మలకరచనా లీననీలీననాథే
గణ్డాభోగే మలయజపయః పిచ్ఛిలేన స్ఖలన్తి. ౧౪

7 శ్లో. హిత్వా కాఞ్చీ మవినయవతీ భర్తురోధోనికుఞ్జాం
తాం కావేరీ మనుసర ఖగశ్రేణివాచాలకూలామ్
కాన్తాశ్లేషా దపిఖలు సుఖస్పర్శ మిన్దుశ్వియోఽపి
స్వచ్ఛం భిత్త్వా ప్రవణమనసోఽభ్యమ్బయస్యా లక్ష్మీయః. ౧౫

ఈక్రిందిశ్లోకములో నంధ్రదేశము, గోదావరి, కళింగనగరము చేర్పఁ బడినవి.

8 శ్లో. అన్ధ్రాన్ హిత్వా జనపదపథాగాధగోదావరీకాన్
కాలిఙ్గస్యానుసర నగరీం నామతాం రాజధానీమ్
సమ్భోగాన్తే ముకులితదృశాం తత్ర వారాఙ్గనానామ్
అఙ్గగ్లానిం హర పరిపతన్ కేలివాతాయనేషు. ౨౧

ఈ క్రింది 3 శ్లోకములలో భిల్లస్త్రీలు, శబరకాంతలు, కేరళకాంతలు నుపవర్ణింపఁబడిరి.

9 శ్లో. స్వేచ్ఛాచర్యం విహర విహగవ్యాకులోత్తుఙ్గవృక్షే
విన్ధ్యోత్సఙ్గప్రణయిని వనే యూనవత్యోఽపియత్ర
సఙ్గాయన్తే రహసి కరిణాం క్రూరనారాచదగ్ధ శబ్దాః
భర్తుః కీర్తిం ప్రణిహితభుజావల్లయో భిల్లయోషాః ౨౪

10 శ్లో. స్వైరక్రీడారసికశబరీసిక్తరోధోనికుఞ్జాం
గచ్ఛేరేవా మభినవపునర్న్యాసవంశీ వనేన
మన్యన్తే యత్పరిసరభువి ప్రోషితేషు ప్రియేషు
లీలామానగ్రహమపి రతే రస్తరాయం యువానః. ౨౫

"పవనదూత" యందు నాయికావిరహవేదనము ౩౧ శ్లోకములలో (64_94 శ్లో) వర్ణింపఁబడియున్నది. ఈశ్లోకము లతిలోకకవితావైభవవిలసితములు. ఇట నాశ్లోకరత్నములు కొన్ని విమర్శకపాఠకులముచేఁ బరీక్షింపఁబడుఁగాక.

11 శ్లో. కీదృక్ కాన్తః కథయ తరలే వర్తతే యస్తవాన్త
ర్యత్నాదిత్థం సుభగ బహుశః పృష్టయాలీజనేన
నిఃశ్వస్యోచ్చైః కథమపి తయా స్తమ్భితాస్రప్రవాహా
న్యస్తాదృష్టిర్లిఖితమదనే భిత్తిభాగే గృహస్య. ౬౭

12 శ్లో. నోత్తంసత్వం దృశమపి నయత్యుత్పలే బద్ధకోపా
మాల్యైః క్లాన్తా నభుజలతికా మక్యసా సంవృణోతి
పద్మోద్విగ్నా హృదయనిహితా త్తామపసారయత్తి హేమ్నో
రాలీనాస్తా దపిచ సహసా మీలితాక్షీ బిభేతి. ౬౯

13 శ్లో. ఆదాయాతో నయనపదవీం స్తమ్భయన్ పక్ష్మమాలాం
చుమ్బన్ గణ్డస్థలభువమథో పీతబిమ్బాధరోష్ఠః
కుర్వన్నఙ్గగ్రహమపి కుచోత్సఙ్గశయ్యాశయాన
స్తస్యాః స్వాప్నః కిమివ సఖిలు త్వద్వియోగే కరోతి. ౭౪

ఈ క్రిందిశ్లోకములు కవివృత్తాంతకములు:—

14 శ్లో. దన్తివ్యూహం కనకలతికాం చామరం హైమదణ్డం
యోగౌడేన్ద్రా దలభత కవిక్ష్మాభృతాం చక్రవర్తీ
శ్రీధోయీకః సకలరసికప్రీతిహేతో ర్మనస్వీ
కావ్యం సారస్వత మివ మహామన్త్ర మేతజ్జగాద. ౧౦౧

15 శ్లో. గోష్ఠీబన్ధః సకలకవిభి ర్వాచివైదర్భరీతి
ర్వాసో గఙ్గా పరిసరభువి స్నిగ్ధభోగ్యా విభూతిః
సత్సుస్నేహః సదసి కవితాచార్యకం భూభుజాం నో
భక్తి ర్లక్ష్మీపతిచరణయో రస్తుజన్మాన్తరేఽపి. ౧౦౨

16 శ్లో. యావచ్ఛమ్భు ర్వహతి గిరిజాసంవిభక్తం శరీరం
యావ జ్జైత్రం కలయతి ధనుః కౌసుమం పుష్పకేతుః
యావ ద్రాధారమణతరుణీకేలిసాక్షీ కదమ్బ
స్తావ జ్జీయా త్కవినరపతే రేష వాచాం విలాసః. ౧౦౩

17 శ్లో. కీర్తిర్గాథా సదసి విదుషాం శీతలక్షోణిపాలా
వాక్సన్దర్భాః కతి నిదమృతస్యన్దినో నిర్మితాశ్చ
తీరే స్వర్వత్యమరసరితః క్వాపి శైలోపకణ్ఠే
బ్రహ్మాభ్యాసే ప్రయత మనసా నేతు మీహే దినాని. ౧౦౪

XIX పవనదూతః—[11] సూరివాదిచన్ద్రుని గ్రన్థము. ఈకవి క్రీ. శ. 17 వ శతాబ్దిలో విలసిల్లియుండెను. ఇందు 101 శ్లోకములు గలవు. ఉజ్జయినీ మహీపతియగువిజయనరేశుఁడు విద్యాధరరాజపుత్రి యగుతనసతీమణి తారయొద్దకుఁ బవనుని వార్తాహరునిగాఁ బంపుట యిందలికథాసారము.

ఈ కావ్యకమలమునందలి మధువును రసికాళి యించుక యాస్వాదించునుగాక.

౧. శ్లో. రాజా రాజ్ఞీం ఖగపతిహృతాం నామతః శ్రీసుతారాం
ధ్యాయం శ్చిత్తే జగతి విదితాం శీలసౌభాగ్యభాగ్యైః

---

11 "కావ్యమాల" XIII గుచ్ఛము 2 సంఖ్య; (పుటలు 9—24) ప్రత్యేకముగా "హిందీ జైనసాహిత్యగ్రంథావళి" (సంఖ్య 3) ఉదయలాల్ కస్లీవాల్ చేఁ బ్రకటితము. "హిందీజైన సాహిత్యప్రసారక కార్యాలయము"—బొంబాయి. 1914

దూరేతం మోహాః త్వవన మహ్నాదం ప్రాహిణో దస్రనేత్రః
ప్రాణో మోహాఖ్యో భవతి భవినాం బోధశూన్యత్వహేతుః. ౧

౨. శ్లో. భీమాటవ్యా మమరవనితా స్వర్గిరూపాభిమానా
వేణీబన్ధగ్రథితకుసుమా భూర్జపత్రావవస్త్రాః
గుఞ్జాయుక్తతృణమణిగలా యత్ర భిల్లాదివార్యః
తాస్త్వం పశ్యే ర్యది హి భవతో దృష్టిసృష్టిశ్చ దేవాన్. ౨౬

3. శ్లో. వార్యస్తారా మనుచ భువనే భాగ్యసౌభాగ్యవత్యో
వార్యస్తారా మనుచ భువనే శీలసంపన్నివాసాః
వార్యస్తారా మనుచ భువనే భర్తృభక్త్యేకరాగా
వార్యస్తారామనుచ భువనే దీనదానప్రదాత్ర్యః 33

౪ శ్లో. సంస్పర్శస్తే సురతసమయే పాదయో స్తేనటస్తం
సన్నశ్రీర్జైః శ్రితతనుదవం లీలయా నీలకణ్ఠామ్
తత్పశ్చైర్వా తనుసుఖకరం స్వేదబిన్దుప్రమార్జం
తాస్తే రాత్రౌ కథమపి చిరా న్నేత్రయో ర్నైవ నిద్రా. 3౫

౫. శ్లో. క్షీరం నీరం పిబతి జలధేః పశ్చా మశ్నాతి భూమే
ర్నానాగ్రాహా న్గ్రసతి కఠినా న్వాడవాగ్నిః స్వశక్త్యా
ఏకం చన్ద్రం కిమితి సరసం దేహపిత్తాపహారం
దుష్టాత్మానం భువి విరహిణో నైవ తం జన్మశత్రుమ్. ౫౯

౬. శ్లో అస్మత్స్త్రీణాం హృదయహరణే వర్ధితాత్మాభిమానః
కస్మాదాయా మనసిఖగయో ముక్తలజ్జో వరాకః
భూమే ర్యూర్ధ్వాన్తర మధివస న్నభ్రధరస్యాపి కాకః
కింవా జాయా త్సురగిరిశిరః క్షుద్రజీవాద్యగమ్యమ్. ౬౯

౭ శ్లో. గత్వాహంసీం కువలయదలం చక్షుషా నిర్జయన్త్యాః
శుభ్రత్స్వర్ణద్యుతిచయతనో ర్సర్జితానన్తలక్ష్మ్యాః
భోతారాయా విషమవిరహే వైరిణాం బాణతుల్యే
మృత్యో ర్గేహం యది సహిగతః సత్తవస్తేఽమరత్వమ్. ౭౫

౮. శ్లో. విశ్వం కుర్వ న్విధిరథవరం చన్ద్రిమధ్యే గృహీత్వా
చక్రే తారాముఖసరసిజం తేన ఛిద్రాణ్యభూవన్

తత్ర వ్యోమావనిజనగణై ర్దృశ్యతేచాపరస్థం
భూమేచ్ఛాయా నమ్పగశశకే నాపి దేహాన్వభావః. ౭౬

౯. శ్లో. దృష్ట్వాతారాం ప్రముదితమనాః సంజహ త్త్రిజనేశం
ధిక్కుర్వాణాం ఖచరవనితాం శీలరత్నప్రభాభిః
విద్యాధీశం స్మరశరవశం బన్ధవన్తానయ స్త్రీ
చిత్తేభూయో విరహవిధురం స్వాంపతిం చిన్తయన్తిమ్. ౮౪

౧౦ శ్లో. పాదానత్వా జగదుపస్మృత్వా వర్ధసామర్థ్యవన్తో
విఘ్నధ్వాన్తప్రసరతరణేః శాన్తినాథస్య భక్త్యా
శ్రోతుం చైత త్సదసి గుణినా వాయుదూతాభిధానం
కావ్యం చక్రే వికతవసనః స్వల్పధీ ర్వాదిచన్ద్రః ౧౦౧

“The List of Skt. works supposed by the Nepalese Pandits to be rare in the Nepalese Libraries at Khatamandoo” లోనియూ ఈ వఙ్గ్రంథము “ పవనదూత ” పూర్వోల్లిఖిత కావ్యములలో (XVIII; XIX) నొకటియో లేక వీనికంటె విలక్షణమో తెలియలేదు

XX. పాన్థదూతః — 12

భోలానాథవిరచితము. 105 శార్దూలవిక్రీడితవృత్తపరిమితము. ఈకవి తికూరి (Tikuri) గ్రామవాసి యగు నొక వైష్ణవబ్రాహ్మణుఁడు. మథురానగరమున నున్న శ్రీకృష్ణునకుఁ దన్నగరగమనోన్ముఖుఁ డగు నొకయాత్రికునిచే నొకానొకగోపిక ‘ స్మరసన్దేశము’ (Love-message) ను బంపుట యిట వర్ణితము.

XXI పికదూతః— 13

ఇది 31 శార్దూలవృత్తపరిమితము. గోపికలు శ్రీకృష్ణునియొద్దకుఁ బికము (కోకిల) ను దూతగాఁ బంపుట యిందలికథాబీజము.

XXII. భక్తిదూతః— 14

కాళీప్రసాదప్రణీతము. ఇది యంతరర్థ*కథాన్వితమగు నొక కావ్యము.

---

12. “Catalogue of Skt. Mss. in the India Office Library” Vol. VII. No 3890.

13. దీనివ్రాఁతప్రతి యొకటి మదీయగ్రంథాలయమునఁగలదు.

14. “Notices of Skt. Mss. Rajendralal Mitra, Vol III, P.27

* ‘ Allegory ’ అనఁగా నంతరర్థకథాన్విత మగు కావ్యము. ఇట్టికావ్యములు సంస్కృతసారస్వతమునఁ బెక్కులు గలవు. (1) అందుఁ బ్రథమ మసంపూర్ణముగా లభించిన ‘యశ్వఘోషు

ఇందు 23 శ్లోకములు గలవు. కవి ముక్తికాంతను వలచి యామెయెడ్దకు భక్తిని దూతిగాఁ బంపుట యీకావ్యమునందలి వస్తువు.

XXIII భృఙ్గసన్దేశము:— 15

వాసుదేవవిరచితము. ఈకవి కుక్కుటక్రోడ (Calicut) ప్రభువు లగు రవివర్మ, గోదవర్మలయాస్థానములో నుండెడివాఁడు. ఈతఁ డీకావ్యమును రచించి యుద్దండకవియొద్దకుఁ బంపె ననియు దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగా నాతఁడు "కోకిలసన్దేశము" (సంఖ్య. V) ను వ్రాసె ననియుఁ గింవదన్తి. నిద్రావివశుఁ డగుసొకఁ డొకానొక యక్షునిచే నపహృతుఁడై, తనకాంత యొద్దకు భృఙ్గమును సన్దేశహరునిగాఁ బంపుట యీకావ్యమునందలి యితివృత్తము. ఇది సంపూర్ణముగా నున్నది. ఇందు 192 శ్లోకములు గలవు.

* చిన్తాహరణచక్రవర్తి "సంస్కృతసాహిత్యపరిష"త్పత్త్రిక. (సం. VIII. సంచిక 10; పుట 379) లో నిట్లీ కావ్యమునుగూర్చి వ్రాసెను.

"భ్రమరసన్దేశః:—వాసుదేవకృతః. వాసుదేవోఽయం 'యుధిష్ఠిర'"పురదహ'నాదికర్తా." "వాసుదేవవిజయ"విరచయితా వా తుల్య ఇతి నినిర్ణీతమ్."

చెన్నపురప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయపట్టికనుండి యీకావ్యశ్లోకములఁ గొన్నిటి నుటంకించెద.

నినాటకము.' ఇందుబుద్ధి, కీర్తి, ధృతి మొదలగునవి పాత్రములు(Vide, Prof. A B.Keith's "Sanskrit Drama" P 84) తరువాతఁ గృష్ణమిశ్రమహాకవి (క్రీ. శ. 11 వ శతాబ్ది) యద్వైతవేదాన్తప్రతిపాదకముగఁ "బ్రబోధచన్ద్రోదయ మ"ను నాటకమును రచించెను. పిమ్మటఁ గ్రీ. శ. 12 వ శతకములో 8 యశఃపాలునిచే జైనమతప్రతిపాదక మగు "మోహరాజపరాజయము"ను నాటకము రచింపఁబడెను క్రీ. శ 13, 14 శతాబ్దులలో విలసిల్లియుండిన వేదాన్తదేశికకవితార్కికసింహులు విశిష్టాద్వైతప్రతిపాదకముగ "సంకల్పసూర్యోదయము" ను నాటకమును విరచించిరి. క్రీ.శ. 16 శతాబ్దిలోఁ గవికర్ణపూరుఁడు "చైతన్యచన్ద్రోదయ" నాటకమూలమున విబుధలోకమునకుఁ జైతన్యచరితామృతమును బ్రసాదించెను. క్రీ శ. 17, 18 శతాబ్దులలో విలసిల్లిన యానన్దరాయమఖి "విద్యాపరిణయము" "జీవనన్దనము" అను ద్వైతమతప్రతిపాదకము లగు రెండునాటకముల రచించెను. పిమ్మట గోకులనాథోపాధ్యాయుఁడు" అమృతోదయ మ"ను నాటకమును రచించెను. ఇట్టి కావ్యములు రూపకాతిశయోక్తిమూలకము లని యాలంకారికాభిమతము.

15. "D. C. S. Mss. in the Madras Oriental Library" Vol. XX No 11865. Page 7942.

1. కావ్యారంభము:—

౧ శ్లో. హర్మ్యే రమ్యే బహులవిలస చ్చన్ద్రికాయాం నిశాయాం
మన్దం నన్ద త్కుముదసురభౌ శీతలే వాతివాతే
లోలాపాఙ్గ్యా మనసిజకలాఖేలనాయాసితాఙ్గ్యా
సాకం నిద్రాం సుకృతిసులభాం కోఽపి కామీ సిషేవే.

౨ శ్లో. తం నిద్రాణం మదనవివశా కాచిదాలక్ష్య యక్షీ
హస్తే ధృత్వా మలయశిఖరే హన్త రన్తుం ప్రయాన్తీ
స్వానన్దారే నిజపతి ముపాయాన్త మాలోక్య భీతా
విన్యస్యైనం క్వచన విమనా స్తేన సార్థం ప్రయాతా.

౩ శ్లో. మామాసీద ప్రియజనవియోగానుయా త్తామయూనా
యక్షీ సౌధా దపహృతవతీ ప్రస్వపన్తం భవన్తమ్
కాన్తా భ్రాన్తా పిచ తవ సఖే నాపదం ప్రాప దన్యాం
తద్గన్తవ్యం ప్రతి మితిదివః శుశ్రువే తేనవాణీ.

౪ శ్లో. ఆకర్ణ్యాసౌ గిర మమృతనిష్యన్దినీ మాధి మన్దోఽ
వ్యస్త్థైర్యా త్పురమధివహన్ గన్తు ముద్యుక్తచేతాః
ప్రాప్తాం మూర్ఛద్విరహివిఘ్ననాం మాధవీం వీక్ష్య లక్ష్మ్యా
మార్గే భృఙ్గం కమపి పురతో వీక్ష్య మన్దం బభాషే.

ఉపసంహారశ్లోకములు:—

౫ శ్లో. ఇత్థఙ్కారం త్వయి వినిహితే సూక్తిపుష్పోపహారైః
దీనా మప్యత్ప్రియసహచరీం భ్రాతరామోదయేథాః
కిన్త్వస్మాకం స(మ)ముపగతం పూర్వ మేకత్రయాత్రాం
నైవేచ్ఛామి ప్రియసఖ నచే దస్తి కార్యాతిపాతః.

౬ శ్లో. ఆపన్నిత్రం మమ హరిపదామ్భోజభక్తం దయాలుం
త్వా మారాధ్య వ్యసనవితతిః స్పష్టతాం దూరదూరే
భూయాదేవం ప్రియసఖ పునర్దర్శనాయావియోగః
స్వప్నేఽపి స్యాద్భవతు యువయోః సర్వమాఙ్గల్యలక్ష్మీః

ఈ కావ్యమే "J. R. A. S" 1884; P. 452 లో "భ్రమరసన్దేశ" మను నామముతో వివరింపఁబడినది.

౭ శ్లో. సన్దేశేఽస్మిన్ కథమపి గురు శ్రీపదామ్భోజయుగ్మ
ధ్యానోద్ధూతప్రబలతమసా వాసుదేవేన బద్ధే
పూర్ణైర్దో (ర్ణైదో) షై రపి యదిగుణానాం కణాః సంప్రథేర
న్నేతాన్ ప్రీత్యా మనసి పరిగృహ్ణన్తు సన్తో మహాన్తః

*ప్రాచ్యవిద్యాప్రౌఢసరస్వతి యనఁదగు శ్రీయుత మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు "మీమాంసకాచార్యుఁ" డగు 'పయ్యూరుభట్టేరి' పండితుని కుమారుఁ డగు 'వాసుదేవకవి' 'చకోరసన్దేశ' మనునొక కావ్యమును వ్రాసినట్లు లుల్లేఖించియున్నారు:—

"Vasudeva the son of famous Mimamsaka, Payyur Patteri devotes two lines for the description of the same place (ie. Svetaranya or Terunavay) in his Chakorasandesa"

"The quarterly Journal of the Andhra Histrical Research Society" Vol III. Part I. July 1928 "Literary Gleanings" P. 69.

'భృఙ్గసన్దేశ' కారుఁ డగు వాసుదేవకవికంటె భిన్నుఁడా కాఁడా యను విషయము విమర్శనీయము.

XXIV భ్రమరదూతః— 16

రుద్రన్యాయవాచస్పతివిరచితము. ఈకవి విద్యానివాసపుత్త్రుఁడు, విద్యావాచస్పతిపౌత్త్రుఁడు. ఇతఁడు, నైయాయికగ్రన్థవార్త్తికాకారుఁడును విద్యానివాససూనుఁడు నగు రుద్రన్యాయవాచస్పతి యనియే తోఁచెడి. మానసింహసూనునికొఱకు "భావవిలాసము" (కావ్యమాల, ద్వితీయగుచ్ఛము)ను విరచించిన రుద్రన్యాయవాచస్పతిజనకునిపేరు "విద్యావిలాసుఁడు" గాని (చూ. 'భావవిలాసము' 136 వ శ్లోకము) "విద్యానివాసుఁడు" గాదు. అందుచే నీతనికంటెఁ బ్రకృత "భ్రమరదూత"నిర్మాత భిన్నుఁ డని యూహింపవలసి యున్నది. 'భ్రమరదూత' లోని యితివృత్తము 'చన్ద్రదూత' (సం IX) లోని యితివృత్తమువంటిదే; కాని ప్రకృతకావ్యములో సందేశహారుఁడు 'భ్రమరుఁడు'

16. "Notices of Sanskit Mss."—Haraprasada Sastri—Vol. II, p. 153; "A Catalogue of Skt. Mss. in the library of His Highness the Maharaja of Bikaner"—R. L. Mitra—p. 229. Oppert పండితుఁడు పేర్కొనిన "భ్రమరదూత" ("List of Skt. Mss. in the Private Libraries of Southern India," No. 6104) పైఁ బేర్కొనిన (సం. XXIII; XXIV) కావ్యములలో నొకటియో, లేక వీనికంటె భిన్నమో తెలియదు.

సంస్కృతభాష—ఆంధ్రభాష.

శ్రీ విద్యాప్రవీణ, బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు.

ప్రపంచమునఁగల భాషలలో నెల్ల మనభరతఖండమునం బుట్టి భాషలలో మిన్నయై వరఁగు సంస్కృతభాషయే యతి ప్రాచీనమైన దనియు, నతి పావనమైన దనియుఁ, దక్షిణభాషలన్నియు సాక్షాత్తుగాఁ గాని, పరంపరగాఁ గాని సంస్కృతమునుండియే యేర్పడినవనియుఁ, బ్రాచ్యపాశ్చాత్య పండితప్రకాండు లందఱు నంగీకరించియున్నారు. కొందఱు స్వదేశైకాభిమానులు, స్వభాషామాత్రాభిమానులు నగు పాశ్చాత్యవిద్వాంసులు సంస్కృతభాషయే యితరభాషల కన్నింటికిని మూలమని యంగీకరింపక, సంస్కృతమునకును, దదితరభాషలకును గల సంబంధ మేకభాషాజన్యత్వమని (సంస్కృతమునకును దక్షిణవానికిని సంబంధము కనుపించుచుండుటచే, నొకదానినుండి మఱియొకటి యుద్భవించిన దని యంగీకరింపనప్పుడు రెంటను మఱియొకభాషనుండి యుద్భవించినవని సిద్ధాంతీకరించుట కొంతవఱకు నుచితమేగదా !) నిరూపించి, వీని కన్నింటికిని మూలమగు మాతృభాష (Mother Language) యొకటికల దని సిద్ధాంతీకరించిరి. వారట్లు చేసిననాఁడుకూడ సంస్కృతభాషకు మూలమగు నిండో-యూరపియన్ మాతృభాష(Mother Language of the Indo-European family) యిప్పుడు వ్యవహారమున లేకుండుటవలనను, నాభాషయందు వ్రాయఁబడిన గ్రంథములేవియు మనకు లభింపకుండుటవలనను, దత్స్వరూపమును నిరూపించుటయందు సంస్కృతమే యవలంబ మని దానినే గ్రహించి సంస్కృతమునకును మాతృభాషకునుగల సంబంధము మిక్కిలి సమీపమైన దని యంగీకరించి యున్నారు. కాఁగా ఎట్లాలోచించినను సంస్కృతమే మిక్కిలి ప్రాచీనమైన దనియు, భాషల కన్నింటికిని మూలభూత మనియు మన మంగీకరింపక తప్పదు.

భాషాశాస్త్రజ్ఞుల సిద్ధాంతములఁబట్టి సంస్కృతభాష యిండో-యూరపియన్ భాషాకుటుంబము (Family of the Indo-European Languages) లోఁ జేరిన యార్యన్ (Aryan) శాఖలోఁ జేరిన దనియు, మనము వాడుచున్న

యాంధ్రభాష ద్రావిడభాషాకుటుంబము (Family of the Dravidian Languages) లోఁ జేరినదనియు మనము తెలిసికొనవలసియున్నది. ఇప్పుడి పాశ్చాత్యసిద్ధాంతము. ఇట్లీరెండుభాషలును భిన్నభాషాకుటుంబములకు సంబంధించియున్నను, మూఁడువంతుల మాప్రాతిక తెలుఁగు సంస్కృతమునుండియే యుత్పన్నమైన దని చెప్పవలసియుండును. మఱియు సంస్కృతమునకును దెలుఁగునకును గల సంబంధము, సంస్కృతమునకును, స్వకుటుంబజన్య మగు మఱియే యిండో- యూరపియన్ కుటుంబభాషకును లేదని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును. ఈసంబంధ మీభాషాద్వయమునకుఁ గల విశేషసంబంధమును విశదముచేయుచున్నది. తత్సమ-తద్భవ-దేశ్యభేదముల ముప్పేధమగు నాంధ్రమునను దొలి రెండుభేదములును, సంస్కృతమును, దత్సంబద్ధ మగు ప్రాకృతమును మాత్రము సంబంధించి యేర్పడినవి † ప్రాకృతమునకు సంస్కృతము మూలమని యెంచఁ బడుటచే ప్రాకృతమువలనఁ గల్గిన భేదములును సంస్కృతసంబద్ధము లనియే యెంచుట న్యాయ మగుచున్నది

1 సంస్కృత ప్రాకృతములకుఁ దెలుఁగు ప్రత్యయములు చేర్చినమాత్రముననే యేర్పడు నాంధ్రము తత్సమము.

సం- రామః=రాముఁడు	ప్రా- అగ్గీ=అగ్గి.
" విద్యా=విద్య.	" జడా=జడ.
" వనమ్=వనము.	" గారవం—గారవము.

తద్భవభాష సంస్కృతప్రాకృతములలోఁ గొంచెము మార్పుఁ గలిగించుకొని యేర్పడునది.

సం- ఆకాశః=ఆకసము.	ప్రా- ఇంగాలో=ఇంగలము.
" సూచీ=సూది.	" అచ్ఛరా=అచ్చర.
" కుడ్యమ్=గోడ.	" అచ్చేరం=అచ్చెరువు.

ఈ పైభేదములంబట్టియు, నుదాహరణములంబట్టియు ననేకకారణములచే నాంధ్రమునకు సంస్కృతము మూలమైనదని నిరూపింపఁ బడినది.

మఱియు నన్నయ మొదలగువారి మతమునుబట్టి ప్రకృతి సంస్కృతమనియుఁ, బ్రకృతినుండిపుట్టినవి ప్రాకృతములగుటఁ దెలుఁగుకూడఁ బ్రాకృతభాషాభేదమే యనియుఁ దెలియుచున్నది

† ప్రాకృతమునకు సంస్కృతము మూలమను ప్రాచీనులసిద్ధాంత మిచట ననుసరింపఁబడినది

తే. గీ. ప్రాకృతాదులు చెడి తజ్జ పదములగుచుఁ,
బలు తెలుఁగులఁ దనలోనఁ గలిపియుండు
కతన నీయాంధ్రభాషయుఁ గలియుతంబు
నందుఁ బ్రాకృతభేదంబె యనఁగనొప్పు.

(అప్పకవీయము, ఆశ్వా 1 పద్య 75)

ఈరీతిని తెనుఁగునకు సంస్కృతమే మూలమై తదుత్పన్నాధారకమైయుండ, సంస్కృతభాష యొకనాఁటికాని భాషయనియు, వ్యర్థము కాని భాషయనియుఁ, గర్ణకఠోరమగు భాషయనియు, మృతభాషయనియు, భావశూన్యమగు భాషయనియు నిక్కాలమున బయలువెడలిన కొందఱు విమర్శకాగ్రగణ్యులు సభలలోఁగూడ వాకొనుట కడుంగడు శోచనీయము. ఈవిమర్శకులు సంస్కృతమెందులకును బనికిరానిదని చెప్పి తెలుఁగునంగల వెలుఁగుల నగ్గడించుచుఁ దెలుఁగును మించినభాష జగతిని లేదని సిద్ధాంతీకరించుట వీరికిఁ గల గీర్వాణవాణీవాసనాలేశశూన్యత్వమును బ్రకటించుచున్నది. సంస్కృతమునే పలుతెఱఁగుల నాధారముచేసికొని యుద్భవించి దానిలోని యలంకారములను దాఁదెచ్చిపెట్టుకొని గుణములను ముచ్చిలి శాస్త్రవిషయములకుఁ బ్రతులను దింపి బయలువెడలిన తెలుఁగునుబట్టి మూలమగు, పూతమగు, దేవభాషను ధిక్కరించుట-గర్హించుట, మాతృగర్భమునం జనించి, మాతృరక్తమాంసములనుబీల్చి పిప్పిచేసి జీవికఁ గల్గించుకొని యాతల్లి కుత్తుకనే తఱుఁగుటకంటె నీచమైనది కాకపోదని నాతలంపు.

ఆంధ్రభాష సులలితపదబంధ బంధురమనియు, దీర్ఘసమాసరహితమైనదనియు, వారుతలంచి యందులకు "క. జిలిబిలిపలుకులఁ బలుముద్దులు గులికెడి తెనుఁగుబాసతో సరియగునే, తెలిసియుఁ, దెలియక వీనుల నలయించెడు వెఱ్ఱిముఱ్ఱి యరమర బాసల్—తెలుఁగెఱుఁగని సంస్కృతంబు తెన్నె మెఱుఁగున్?" అను ప్రమాణముల నీయవచ్చును. కాని యాంధ్రభాష మధురభాష కాదని కాని, దేశభాషలలోఁ దీసిపోవునదియని కాని మాయాశయము కాదు. తెలుఁగునకు మూలమగు సంస్కృతముకంటె తెలుఁగు యొక్క యాధిక్యమేమియు లేదనియు, నదిసంస్కృతమును మించుట యసంభవమనియునే నాయభిప్రాయము.

సంస్కృతభాషను గీర్వాణులు (అనఁగా దేవతలు) వ్యవహరించుటచే దానికి గీర్వాణ భాషయనియు, దేవభాషయనియుఁ బేర్లుకలిగినవనియు నది

యే యాదిభాషయనియు, మనప్రాచీనులందఱును జెప్పియున్నారు. ఇదియంతయు నిజము కాకపోవచ్చునుగాని యాదిభాషయని యిప్పటివారుకూడ నంగీకరించుచున్నారు. సంస్కృతభాష దేవభాష కాకపోయినను, నంతటి పవిత్రమైనదనియుఁ బ్రఖ్యాతమైనదనియునైనఁ దెలియకపోదు. గీర్వాణభాషకుఁ గల్గిన యీగౌరవమిప్పటిదికాదు. సంస్కృతమును నిరసించుచుఁ బుట్టినయీ వాదము లీయిరువదవశతాబ్దపు మూఁడవదశయం దుద్భవించినవికాని యంతకుఁ బూర్వము సంస్కృతమే మాననీయమని ప్రఖ్యాతిఁ బడసియున్నది.

సంస్కృతమునకుఁ గల్గిన యీగౌరవ మొక్క భారతీయుల వలననే గల్గినదికాదు; ఒక్క భారతవర్షముననే గాదు అనేకులు పాశ్చాత్యవిద్వత్ప్రకాండులు సంస్కృతము నెక్కువ గౌరవించి మన భారతీయులకంటె వేయిమడుంగులెక్కువగ సంస్కృత గ్రంథసమూహము ను జాగ్రత్తపెట్టుకొని విజ్ఞానమును సంపాదించుచున్నారు. వేయేల? మొన్న మొన్నటివరకుఁ బ్రబంధాములను రచించిన యాంధ్రకవీశ్వరులందఱును దొలుదొల్త కవిస్తుతిలో సంస్కృతము వారిని జేర్కొనిన పిదపఁ గవిత్రయము వారిని జేర్కొనుచున్నారు. దీనిబట్టి సంస్కృతమునఁ దెలుఁగువారికిఁ గల గౌరవాతిశయము విశదము కాఁగలదు.

తెలుఁగునకు సంస్కృతము పెట్టినదేభిక్ష. ఒక్క తెలుఁగునకే కాదు. భారతీయవాఙ్మయ మంతటికి నని చెప్పవచ్చును. ఆంధ్రవాఙ్మయమునందే భాగమైనను సరే. సంస్కృతము నాదర్శముగ నుంచుకొనకుండ వ్రాయఁబడియుండలేదు. తెలుఁగునకు మూలపురుషులగు కవిత్రయము వారు చేసినది సంస్కృతభారతాంధ్రీకరణము. అది మొదలు మొన్న మొన్నటివరకుఁ గలవన్నియును సంస్కృతాంధ్రీకరణములే.

చూడుఁడు. తెలుఁగునఁ గల పురాణములు సంస్కృతమున కాంధ్రీకరణములు. పద్యకావ్యములు నట్టివే. ౧౮ వ శతాబ్దపు చరమావస్థవఱకును దెలుఁగున గద్యకావ్యములు † లేవనియే చెప్పవచ్చును. అలంకార గ్రంథములా

---

† 16 వ శతాబ్దమున సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకుఁడను దక్షిణాంధ్రకవి రచియించిన జైమినిభారతమను గద్యకావ్యము నాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తువారు చాలదినములక్రిందటనే ముద్రించియున్నారు. ఇదియొక్కటియే మనకు లభించిన ప్రాచీన గద్యకావ్యము. బు. వేం. రమణయ్య*

ఇది సరికాదు, విజయరంగ చొక్కనాథుని మాఘ శ్రీరంగ మాహాత్మ్యములును, నంజరాజకృత హాలాస్యమహాత్మ్యమును, వీరరాజకృత భారతమును మొదలగునవి కలవు. Ed.

సంస్కృతమునకుఁ దగ్గుమాలు. వ్యాకరణము లున్నట్టివే. వేయేల సంస్కృతమునుండి భాషాంతరీకరింపఁబడని యాంధ్రకావ్యము మన ప్రాచీన వాఙ్మయమున లేదనియే చెప్పవచ్చును. ౧౯ వ శతాబ్దపు చరమావస్థ నుండియు నాంగ్ల సాంప్రదాయముల ననుసరించి గ్రంథరచనపద్ధతి మాఱినను సంస్కృతాంధ్రీకరణములు మాత్రము దినదినాభివృద్ధిని గాంచుచునే యున్నవి.

సంస్కృతముయొక్క ప్రాపుఁ గలిగించుకొననిచో నాంధ్రవాఙ్మయ మింతటికంటె వేయిమడుంగులు హీనదశయం దుండవలసివచ్చును. భాషకు స్వతంత్రముగ నుండవలసిన ఛందోవ్యాకరణములు కూడఁ దెలుఁగునకు స్వతంత్రములైనవి లేక సంస్కృతసంబద్ధములైయే యున్నవి. ఆంధ్రభాషకి తవఱకు సమగ్రమగు వ్యాకరణమే లేదు. ఆంధ్రభాషకింతవఱకు వ్యాకరణము లేదనియే చెప్పవచ్చును. సంస్కృతమునఁ గల యతిప్రాసములు తెలుఁగునం గూడ గ్రహింపఁబడినవి. అట్లు తీసికొనివచ్చుటలోఁ దెలుఁగువారు వానికనుచితపు మార్పులను గల్పించి, యర్థములను బాధచేసి శోభనుం జెడఁగొట్టి లేపోని నియమములను దెచ్చిపెట్టుకొని మిక్కిలి కష్టపడిరి. ‡ఈవ్రాఁతలనుబట్టి యతిప్రాసములక్కఱలేదని నామతమని సహృదయులు తలంపకుందురు గాక యని వేఁడుచున్నాను.

ప్రభుమిత్రసమ్మితములగు వేదపురాణములకంటెఁ గాంతాసమ్మితమగు కావ్యరచనమునకుఁ గల కారణము రసమును గూర్చియే కదా! ఆరసము మనకు శ్రవ్యములకంటె దృశ్యకావ్యములయందే కలుగును గదా? రసమునకాలవాలమగు నాదృశ్యకావ్యములు ౧౯ వ శతాబ్దపు చివఱవఱకుఁ దెలుఁగున రచింపఁబడకపోవుట నేమి యనవలసివచ్చును? దృశ్యపు ప్రపంచమునఁ బేరెన్నికకెక్కిన కాళిదాస మహాకవి శాకుంతలము ప్రపంచమునందుఁ గల యన్నిభాషలలోనికిని బరివర్తింపఁబడియుండఁ (చాల వత్సరములకు మున్నే) సంస్కృతమునే యాధారముగఁ జేసికొన్న యాంధ్రభాషయందా నాటకమీయిరువదవశతాబ్దమువఱకు లేకుండుటకుఁ గల కతంబెద్ది? పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు మొదలగువారు శృంగారశాకుంతలాదులను బద్యకావ్యములలోనికి మార్పుచే

‡ఈవిషయములం గూర్చి ముందు వ్యాసములఁ బ్రకటించెదను.

సీకాని దృశ్యకావ్యములలోనికి మార్పఁజాలకపోయిరి. కాన నాకాలమున దెలుఁగున దృశ్యకావ్యములే లేవనవచ్చును.

ఇన్ని విషయములందు సమగ్రమగు నాంధ్రవాఙ్మయము సంస్కృతవాఙ్మయముకంటె నుత్కృష్టమైనదనుట యెంతటి యుచితమో విచక్షణుల దృష్టికి గోచరముకాకపోదు.

ధ్వని ప్రధానములగు ఖండకావ్యము లాంధ్రమున నీనవయుగమున నుద్భవించుచున్నవనియు, నాకవితాకళ నూతనజాతీయతను, వ్యక్తిత్వమును వెలువరించుచున్నదనియు, నందుచే నాంధ్రమున కొకవింతసొగసు సంస్కృతాది భాషాంతరముల కలవడఁజాలనిది కలుగుచున్నదనియుఁ, గొందఱు భావకవులు తలంపవచ్చును. కాని ఖండకావ్యము లాంధ్రమునకుఁ గ్రొత్తలు కాని సంస్కృతమునకుఁ గ్రొత్తవి కావు. ధ్వనిలేని కావ్యము లధమకావ్యములని సంస్కృతాలంకార గ్రంథములన్నియుఁ జెప్పుచున్నవి. ధ్వనిగలకావ్యమే యుత్తమోత్తమము. పండితరాజాది ప్రాచీన కవిసార్వభౌములు రచించిన ఖండకావ్యము లెంతటి రసవత్తరములో, ఎంతటిధ్వని ప్రధానములో గీర్వాణసారస్వతమునందభిరుచిగలవారికిఁ దెలియకపోదు.

భాషాంతరీకరణములఁ గూర్చి కొంచెము ముచ్చటించెదను. ఒక భాషయందుఁ గలగ్రంథమును మఱియొక భాషలోనికిఁ బరివర్తించునపుడు మాతృకకంటెఁ బరివర్తనము రమణీయతరముగ నుండవలయుటయే యుత్తమము. కవియొక యాదర్శము నెదురుగ నుంచుకొనునపుడా మాతృకలోని బాగోగులాతనికి గోచరించుచుండును. కాన నతఁడోగులను మార్చి బాగులను గల్పించి భాషాంతరీకరణమునకు వన్నెతెచ్చిపెట్ట వీలుకలుగును. మాతృకాకర్తకాదర్శమును లేకపోవుటచే బాగోగు లంతటివివరముగా నాతనికిఁ దెలియకపోవచ్చును. కాన భాషాంతరీకరణమున మాతృకకంటె విశేషములేమియు లేనపుడద్దానివలన నించుకంతయును బ్రయోజనములేదు. తక్కిన భాషాంతరీకరణముల మంచిచెడ్డలు నాకుఁ దెలియవు కాని సంస్కృతగ్రంథములకుఁ గల తెనుఁగింపులలో నించుమించుగా నన్నియును మాతృకకంటె రసవంతములుగను, సులభశైలికలవిగను లేవని నిశ్చయముగఁ జెప్పసాహసించుచున్నాను. తిక్కన సోమయాజి భారతభాగమును విడిచిపెట్టినచోఁ దక్కిన సంస్కృతాంధ్రీ,

కరణములు మూలమంతటి రసవత్తరములుగను లేవని చెప్పవచ్చును. తిక్కన పలు తెలుఁగుల మెలుఁగుఁ దీసికొనివచ్చి మూలమును యుక్తియుక్తముగ మార్పుచేయుట, అతనికొక యాదర్శముండుటవలననే గలిగినది కాని వేఱుకాదు. తక్కిన యాంధ్రీకర్తలట్లు మార్పులు చేయలేకపోవుట నాతనికంతటి ప్రఖ్యాతిఁ దెచ్చినది. ఇట్లు నేను వ్రాయుట నాకుఁగల యాంధ్రభాషాభిమాన రాహిత్యమును గాని దురుద్దేశమును గాని ప్రకటింపఁ జాలదని వచించుచున్నాను.

అనేకులగు నాంధ్రపండిత కవివర్యులు నన్నయ మొదలు నేటివఱకును సంస్కృతగ్రంథములను బెక్కు తెలుఁగులఁ దెనిఁగించుచున్నారు. నిష్పక్షపాతబుద్ధితో నాలోచించినచో మాతృకకంటె భాషాంతరీకరణము బాగుగనున్నదని కాని, రసవిలసితమై చక్కఁగ శోభ నొనఁగూర్చుచున్నదని కాని యన వీలులేదని తెలియకపోదు. అట్లెంచుటకు నుభయభాషలయందును గొంత పరిజ్ఞానముకల వారే యర్హులు. నే నుదాహరణముల నిచ్చుటకంటె నాకంటె విద్వద్వతంసులే చూచుకొనుట యొప్పని యుదాహరణము లీయమానితిని.

తెలుఁగు సంస్కృతముకంటెఁ దక్కువదైనచో "జిలిబిలిపలుకుల" అను నార్యోక్తి కుదురుట దుర్లభము. సందేహము కలుగును. కాని యది దేశభాషావిషయకమైన దగుటచేత దేశభాషలలోఁ దెనుఁగే పలుముద్దులుగులికెడి భాషయగుటచే నేమియు భంగము కలుఁగబోదు. అందుచేతనే యాంధ్రసార్వభౌముఁడు నాంధ్రభోజుఁడు నగు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు "తల్లి సంస్కృతభాష, దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" యని నుడివెను. తెలుఁగు సంస్కృతముకంటెఁ గూడ లెస్సయని యాతని కెంచినచో 'దేశభాషలందు' అని యనక "భాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" అనియే చెప్పియుండెడివాఁడు. ఇంకను "తెలుఁగుం బోలెడి రమ్యభాష కలదే? దేశీయభాషాళిలోన్" అను సూక్తియుఁ బైసిద్ధాంతమునే దృఢీకరించుచున్నది. "దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్స" యని యనుట కందఱును దప్పక యంగీకరింపవలెను.

"తెలుఁ గెఱుఁగని సంస్కృతంబు తెన్నెఱుఁగునే" అను నీసూక్తి గీర్వాణముకంటె నాంధ్రము తక్కువదని తెలియఁ జేయఁజాలదు. తెలుఁగుభాష నెఱుఁగని గీర్వాణమునకు దారిలేదని దీని యభిప్రాయము కాదు. తెలుఁగు సంస్కృతముకంటె వేలకొలఁది సంవత్సరముల ర్వాచీనమై యున్నది. దేశభాష నెఱుఁగని మాతృభాషకు గౌరవహాని కాని, మర్యాదాహానియుఁ గాని కలుఁగ

జాలదు. ఒకవేళ గీర్వాణవాణికి స్థైర్యమునకు దేశభాషాసాహాయ్య మపేక్షణీయమే యైనచో తెలుఁగుకంటె ననేకములగు దేశభాషలు ప్రాచీనములైనవి సంస్కృతమునకు సాహాయ్యమున నుపకరింపవచ్చును.

మీఁదియంశములబట్టి సంస్కృతము నెఱుంగకుండఁ దెలుఁగున గవనాదివిషయమునఁ గృషిచేయుట దుస్తరము. ఒక్క సంస్కృతము నెఱిఁగినమాత్రముననందే గ్రంథములు వ్రాసి వన్నెకెక్కిన మహాకవు లసంఖ్యేయులు. కావున సంస్కృత మెఱుఁగని తెలుఁగు తెన్నెఱుఁగున్" అని విపరీతముగఁ జెప్పుట యొప్పగును.

ఇకఁ బైసూక్తికిఁ గల యథార్థార్థమేమో గుర్తింపవలెను. ఆంధ్రకవిత్వము చెప్పినపుడు కేవల తత్సమ (సంస్కృత) పదములను నేర్చినంతమాత్రము వలాభములేదనియు, నచ్చతెలుఁగునుగూడ బాగుగా నేర్చియుండవలెననియు, నచ్చతెలుఁగు పదములు లేని సంస్కృతపదము లాంధ్రమున రక్తినొసఁగూర్పఁజాలవనియు, మీఁది 'తెలుఁగెఱుఁగని సంస్కృతంబు తెన్నెఱుఁగున్" అనుసూక్తికి యథార్థమగునర్థము. కాన తెలుఁగుభాష నెఱుఁగని గీర్వాణము పయోగింపనేఱదనిమాత్రము సహృదయులు తలంతురుగాక!

సంస్కృతభాష Dead Language అని పాశ్చాత్యనాగరకతా వాసనగల కొందఱు మహానుభావుల యభిప్రాయము. మృతభాషయననొకపుడు వ్యవహారమునఁ గూడ నుండి యిపుడు గ్రంథస్థమై మాత్రమేయుండి వ్యవహారమున నశించుభాష. సంస్కృతభాష యొకపుడు వ్యవహారముననుండెడిదని వారియాశయమైయుండవచ్చును. కాని సంస్కృతభాష యెల్లపుడును గ్రాంథిక (గ్రంథస్థ) భాషయేకాని వ్యవహారమున నెప్పుడునుండలేదు. సంస్కృతమొకపుడును వ్యవహారమున నుండకపోవుటచేతనే యీభాషకు సమగ్రమగువ్యాకరణము వ్రాయవీలుకలిగినది. వ్యవహారము దేశకాలాది భేదములచే మాఱుచుండు స్వభావముకలదియగుటచే వ్యవహారమునఁ గూడనున్న భాషకు నియమబద్ధముగఁ జేయ నవకాశములేదు. కావున నే వ్యవహారమునందును, గ్రంథములందునుగూడ నున్న భాషలకు సమగ్రమగు వ్యాకరణము లేకుండఁ బోయినది.

వ్యవహారమున నున్న ప్రతిభాషకును లిపియవసరము. భాషకులిపిలేనిచో వ్యవహారము జరుగుట దుర్ఘటము. సంస్కృతము వ్యవహారమున లేకపోవుటచేతనే తక్కిన భాషలకువలె దానికి లిపిలేదు. సంస్కృతగ్రంథములన్ని

యు నన్యలిపులలోనే వ్రాయఁబడి ముద్రింపఁబడుచున్నవి. మఱియేవాఙ్మయ మునిట్లన్య లిపులలో వ్రాయఁబడుచుండ లేదు. ఒకపుడు సంస్కృతము వ్యవహారమున జీవించియుండినచో నిపుడు వ్యవహారము లేనందున నాశము కలిగినదని చెప్ప వీలగును. కానియొకపుడును వ్యవహారమున నదిలేదే? మొదటినుండియును వ్యవహారమునందే లేనిభాషకుఁ జావుపుట్టువు లేమి? కాన సంస్కృతమెన్నటికిని మృతభాష కాఁజాలదని యెఱుంగవలయును. అది యెల్లప్పుడును జీవించియుండు భాష. ఇప్పుడు వ్యవహారమున నున్నభాష లెప్పటికైనను వ్యవహారమునఁ జచ్చిన నన్నిశతాబ్దముల కైనను జావ వీలుకలుగును. కాని సంస్కృతమునకు మాత్రమా చావుకలుగ నేఱదు. అనేక వేల సంవత్సరములనుండియు వ్యవహారములో లేనిభాష, గ్రంథస్థమై యనేక భాషలఁ గనిపెంచినభాష, యింతటి దనుక నెట్టిమార్పును బొందక తొల్లిటిరీతి నేయున్నభాష, గీర్వాణభాష మున్ముందు నామమాత్రావశిష్టమై యుండుననుట కాధారము లేమియు లేవు.

ఒకసభలో నొకభాషావిశారదులు సంస్కృతాంధ్రములకుఁ గలభేదములను ముచ్చటించుచు సంస్కృతము దీర్ఘసమాసభూయిష్ఠమై కర్ణకఠోరముగ నుండుననియు, నాంధ్ర మట్టుకాక సమాసరహితమై వినసింపుగొల్పుననియు నుపన్యసించిరి. వారద్దాని కుదాహరణముగ దీర్ఘసమాసభూయిష్ఠ మగునొక సంస్కృతశ్లోకమును సమాసరహితమగు నొక తెలుఁగుపద్యమును జదివిరి. తెలుఁగుపద్యమునఁగల పదము లన్నింట మూఁడువంతుల ముప్పాతిక సంస్కృతపదము లేకలవు. అందుచే నచ్చతెనుఁగుల యల్లికసమాసరహితమనియు, సంస్కృతరచన దీర్ఘసమాసయుత మనియుఁ గర్ణకఠోరమనియు వారియభిప్రాయము కాదనియు, సంస్కృతశ్లోకరచనము దీర్ఘసమాసయుత మనియుఁ, ద్రివిధమగు నాంధ్రముయొక్క రచనము సమాసరహితమనియు వారి తలంపని నేనిశ్చయించితిని. వారీయభిప్రాయమునే గలిగినచో వారియభిప్రాయము యుక్తమైనది కానఱ దనిమాత్రము విన్నవించుచున్నాను. పద్యముయొక్క మూఁడుపాదము లో కేసమాసము నుగలిగి, మధ్యనెయ్యెడను నిలుప వీలులేక చివఱ నొక తెలుఁగు ప్రత్యయముకల సంస్కృత సమాసము లు తెలుఁగునందే కలవు. లెక్కకు మిక్కిలిగఁ గలవు సంస్కృతశ్లోకము లంతెంతటి దీర్ఘసమాసములున్నను రెండుపాదములకంటె మించియుండవు. ఆసమాసములను మొదటి

రెండుపాదములకుఁ గాని, చివఱి రెండుపాదములకుఁ గానియుండును. కాని రెండవపాదము, మూఁడవపాదము కలిసి సమస్తములైయుండుట సంస్కృతమునం దెచ్చటను లేదు. తెలుఁగున నిట్టి సమాసములు చాలచోట్లఁ గలవు.

భాషాంతరీకరణములఁ బరిశీలింపుఁడు. మూలమగు సంస్కృతమున సమాసరహితమై సుబోధకముగనున్నను, దానియందలి భావముల నిముడునట్లు దీర్ఘసమాసములఁ బెట్టుకొని సులభముగ నర్థమగునట్లు రచింపక మూలముకంటె భాషాంతరీకరణమే యర్థము చేసికొనుట కష్టతరముగనుండుట సర్వజనవిదితమైయున్నది. "తపనీయదండైక ధవళాతపత్రితోద్దండ తేజఃకీర్తిమండలుండు, నిర్గళనిజకథానిమిషకల్లోలినీతుషారితాఖిల జగత్త్రితయుండు..............." (శృంగారనైషధము) అను నీభాషాంతరీకరణము మూలముకంటె దీర్ఘసమాసములుకలదియో కాదో తెలియనగును. భాషాంతరీకరణములకంటె మాతృకలే రసవత్తరములుగ నుండునని యిదివఱకు నిరూపించితిని.

మఱియొక మహామహులు కొన్నిసభలలోఁ దెలుఁగునందుఁ దత్సమముగు సంస్కృతపదగుంభన యుండుటయుఁ బాగులేదనియు, నంతయు నచ్చతెనుఁగు కూర్పై యుండవలయు ననియు, నదియే ముద్దులొల్కు ననియు, సంస్కృతము రసహీనమైనదనియుఁ జెప్పుచుండిరి. వారొసంగిన యుదాహరణమును వ్రాసి కొంచెము విమర్శింతము. వారు "సహసాశఖుండ చస్తైన దత్తపరిరంభ మామూల పరిచుంబితాధరోష్ఠ" మను మనుచరిత్రమునందలి పద్యభాగము నుదాహరించుచు నిట్టి రచనము మిక్కిలి కష్టతరముగ నున్న దనిరి. వారు చదువునపుడుకూడ నొత్తక్షరములను, తక్కుంగల పదములను నొక్కినొక్కి పలికి తమ నైపుణ్యమును జాలవఱకు వినియోగించి లేనికష్టతం గూడ దానియందుఁ గల్పించిరి. ఇవి కొంతకఠిన సమాసములే కావచ్చును. కాని దీనింబట్టి సంస్కృతమంతయు నిటులనేయున్నదని పలుకుట యుచితమా? అచ్చతెనుఁగైనంతమాత్రమున సమాసరహితమై సులలితమై యుండఁగలదా? తద్భవాధికమగు నాంధ్రమున నొకవిశేష నామవాచకమును దెల్పునెడ క్లిష్టత్వదోషము సామాన్యముగ నుండితీరును. చూడుఁడు. కమలాసనః = తెలిదమ్మిగద్దియఁగొలువుండురాయఁడు; హిరణ్యగర్భః = కడుపుబంగారుబొక్కసము చేసినమేటి. ఇట్టివాని గుణము మాటయటుండ దోషముం గల్గుచున్నదే. వారు "సహసా........" అనుదానికి సరియగు నచ్చతెలుఁగు తర్జుమా చేసిరి. అది బాగుగనేయున్నది.

కాని యచ్చతెనుఁగంతయు నట్లుండుట దుర్ఘటము. బ్రహ్మాండభాండ మనుటకుఁ బలుకు వెలందిమగని గుర్తింగమియనుట యెంతటివిరసముగ నున్నదో చదువరు లూహింపఁగలరు. ఈశృంగారఘట్టమున "సహసా.........."అను దీర్ఘసమాసఘటనము కేవల విరసమనియు, రసాపకర్షకమనియుఁ దలఁపరాదు. శృంగారరసవిషయమునఁగూడ దీర్ఘసమాసములుండవచ్చుననునంశము సర్వాలంకారికాంగీకృతమే. సమాసములకును శృంగారమునకును బాధ్యబాధక భావము లేదు. ఇచటరభసము వర్ణింపఁబడుటచే సమాసము యుక్తమే యగును. సహసా యను పద మావేగ సూచకము కాన సమాసమిమ్ముగ రాణించును మాఘుఁడుకూడ

హృదయమరివధోదయాదుదూఢ
ద్రఢిమ దధాతు పునః పురందరస్య
ఘనపులకపులోమజాకుచాగ్ర
ద్రుతపరిరంభనిపీడనక్షమత్వమ్॥

అని శిశుపాలవధమున శృంగారము నావేగసహితమును- గోరి సమాసముతోఁ జెప్పియున్నాఁడు. కావున సంస్కృత సమాసము రసవత్తనియే నా తలంపు.

ఇట్లు నాశక్తికొలంది సంస్కృతభాష తెలుఁగుబాసను దీసివేయఁజాలదనియుఁ, దెలుఁగుకంటె నుత్కృష్టమైనదనియు, నిరూపించితిని. కావున భాషాభిమానులెల్లరును యథార్థమును గుర్తెఱిఁగి సంస్కృతభాషను నిరసింపకుందురుగాక! ఆంధ్రభాష పనికిమాలినదని నాతలంపుకాదు. దేశభాషలలోఁ దెనుఁగును మించిన భాష లేదనవచ్చును. రచనము ముద్దులుమూటఁ గట్టుచుండును. అక్షరముల నన్నింటిని బలుకుటకు వీలుగల దేశభాష తెలుఁగొక్కటియే. లిపి ముత్యాలకోవ. భావము గంభీరము. కావుననే ఆంధ్రేతర రాష్ట్రములందుఁ గూడ నాంధ్రోద్యమము ప్రబలి మిక్కిలి రాణించుచుఁ, బత్రికలను నెలకొల్పుచు భాషాసేవఁజేయుచు నాంధ్రవ్యక్తిత్వమును గాపాడుచున్నది. ఆంధ్రసోదరులందఱును గలకాలమునుండి వన్నెకెక్కి భాషాప్రపంచమున మేలుచేయుపడసిన యాంధ్రవాణిని తదుత్కృష్టతకు మూలమగు గీర్వాణవాణిని సేవించుచు విజ్ఞానమును సంపాదింతురుగాక !

తెనుఁగుకవిత.

జాస్తి శ్రీరాముఁచౌదరిగారు.
ఉభయభాషాప్రవీణ

మ. విలసద్భావరసాద్యలంకృతులచే విష్వాణిగీర్వాణభా
షలకబ్బంబుల కెన్నిమంచితనము ల్సంధిల్లు నాచందమై
వెలయుం బ్రాసము నంత కగ్గలములై వర్తిల్లు సత్కావ్యముం
దెలుఁగంచుం జెవిఁబెట్టవేమియనుపందేఁగ్గులనే మందిలన్.
తే. గీ. తెలుఁగు దేశభాష తెలియుఁబొమ్మనఁబోక
తెలియవలయు మించు తేటపడఁగఁ
దోముపుగాక పసిఁడిఁ దొడిఁగిన నొప్పునే
కనక మింట నొక కలిగెనేని,

విన్నకోట పెద్దయకవి
కావ్యాలంకారచూడామణి.

ఆద్యంతములు తెలియరానిది ప్రకృతి. కాలమును నట్టిదయ. కాలము ముందా! ప్రకృతిముందా! యను ప్రశ్నకుఁగూడ సమాధానము లేదనుకొనియెద. కాలమున కాది ప్రకృతి. ప్రకృతి కాది కాలము. కాలప్రకృతులరెంటికిఁ జెప్పనలవికాని విశేషసంబంధ మున్నది. కాలములేని ప్రకృతియుండదు. ప్రకృతిలేని కాల ముండదు. కాలచక్రము తిరుగకున్న ప్రకృతిరథముసాగదు. ప్రకృతి రథముపైనలేకున్న గాలచక్రము నిలువడదు. కాఁగాఁ గాలప్రకృతులు రెండు నాదిరహితములు నంతరహితము లనిగదా తేలినది. ఆద్యంతములు తెలియరాని యట్టి కాలప్రకృతులలో నేవేళభాషలుపుట్టెనో? యందుల వాఙ్మయము బయలుదేఱిన ఘడియయేదో! నిశ్చయించిచెప్పుట కీపాటి యీపాటివారికి నలవిగాని పని యన్నపుడు నాబోటివా రందులకై పనిఁబూని యత్నించుట కూడనిపనియని యనకతీరదు. ఈ నా వ్యాసము తెనుఁగుకవితయను విషయమున నాధారపడియుండుటచే మున్ముందుగ నీతెనుఁగుకవిత యన నేమియో విచారింపఁబడును. తెనుఁగుభాషలో వ్రాయఁబడిన కవిత్వమునకుఁ దెనుఁగుకవిత్వ మనియుఁ దెనుఁగుకవితయనియు మన మందుము. తెనుఁగుదే

శపుజనులు వ్యవహరించుకొను భాష తెనుఁగుభాష. తెనుఁగుదేశ మననేమి యో? నేదియో? మనమిపు డాలోచింపవలయును. తెనుఁగుదేశమునకు సరిహద్దుల నప్పకవి యీక్రిందివిధమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

కం. శ్రీశైలధరకాళేశ ద్రా
క్షారామంబు లనఁగ దనరారెడు నీ
త్రిక్షేత్రంబులలింగము లీ
క్షింపఁ ద్రిలింగసంజ్ఞ నిన్నిక కెక్కున్.

తే. గీ. తత్త్రిలింగనివాసమై తనరు కతన
నాంధ్రదేశంబుఁ దాఁ ద్రిలింగాఖ్యమయ్యె
దెలుఁగుచుఁ దద్భవము దానివలనఁబొడమె
వెనుకఁ గొందఱు దానినే తెనుఁగు నంద్రు

అని త్రిలింగశబ్దమునుండి తెలుఁగు అనునది పుట్టెననియు, తెలుఁగు రూపాంతరమే తెనుఁగనియు, త్రిలింగము లేవియనఁగా శ్రీశైలము, ద్రాక్షారామము, కాళహస్తి యనియు వీని మధ్యదేశము తెనుఁగుదేశ మనియు నప్పకవి చెప్పినాఁడు. ద్రాక్షారామము గోదావరీమండలమున నున్నది. కాళహస్తి చిత్తూరుమండలమున నున్నది. ఆప్రాంతముననే పడమటగా శ్రీశైల మున్నది. ఈముచ్చోటులకు మధ్యనున్న భూమియు తెనుఁగుదేశ మని యప్పకవి కాలమునకుఁ బ్రసిద్ధియుండినటుల మనకుఁ దెల్లమగుచున్నది. 1350 ప్రాంతమువాఁడగు విన్నకోట పెద్దయకవియు నీవిధముననే తెనుఁగుదేశలక్షణమును జెప్పి యున్నాఁడు కాని మనకాలమునకుఁ దెనుఁగుదేశ మేదియని పరికింప నప్పకవి చెప్పినలక్షణమును పెద్దయకవి చెప్పిన లక్షణమును జాలవు. వీరిపక్షమున విశాఖపట్టణముమండలివారిని తెనుఁగువారు కా దనవలసివచ్చును. గంజాం మండలములోఁగూడఁ మన తెనుఁగువారు నివసించియున్నారు. కనుక గంజాంమండలము మొదలుకొని చిత్తూరు నెల్లూరు మండలములప్రాంతముల వఱకుఁ గల భూమిని తెనుఁగుదేశ మనియు, నిందలిజనులు వ్యవహరించుకొను భాష తెనుఁగుభాషయనియు మనము లక్షణమును గ్రొత్తగా గల్పింపవలసి యున్నది. త్రిలింగశబ్దమునుండిగాక త్రినగశబ్దమునుండి తెనుఁ గనునదివచ్చిన దని కొంద అన్నారు. తెనుఁగుభాషస్వరూపమును గొంతవఱకుఁ గాంచితిమి. ఇఁకను గవిత్వమన నేమియో తత్త్వ మెఱుంగవలయును.

కవియొక్కధర్మము కవిత్వము లేక కవిత. అనఁగాఁ గవి చేయవలసిన పని. కవియన నెవఁడు? అప్పకవి చెప్పినలక్షణమును విలోకింపుఁడు.

కం. ధరణీసురుఁడు ప్రశాంతుఁడు
గురుభక్తుఁడు శుచియుఁ గల్పకుఁడు పూర్వకవీ
శ్వర వాక్ప్రయోగదక్షుఁడు
కరుణాయుతి యెవ్వఁడతఁడు గవి యనఁబరగున్.

కవులలక్షణములలోఁ గవి బ్రాహ్మణుఁడై యుండవలయునను నియమ మప్పకవి క్రొత్తగా సృష్టించినటులఁ గనఁబడుచున్నది. బ్రాహ్మణులుదప్ప నితరు లెవ్వరును గవులుగా రను నభిప్రాయముగలవాఁ డగుటచేతనే అప్పకవి కృష్ణరాయ రచితమగు నాముక్తమాల్యదను పెద్దన రచితమని జెప్పుటకు సాహసము చేసెను. ఇదియెంతయు నక్రమము. కనుక నప్పకవి చెప్పిననే లక్షణముగాదు. మహమ్మదీయుఁడైననుసరియు మహీసురుఁడైననుసరియు కవితాశక్తిగలవా రందఱు కవులే. కావున నేఁటి ఉమ్రా అలీషా మొదలగు మహమ్మదీయసోదరులు సముచితము కవు లనంబరగుచుండిరి. అంతాకవులముగామా, అంతంతగ కంద పద్య మల్లగలేమా? యని వెను కెవరో యన్నట్లట్టో యతులకు జతలు గూర్చి పద్యము లల్లగలవా రందఱుకవులు గారు. సంస్కృతమున నాలుగు నిఘంటువు లెఱుఁగున నాలుగునిఘంటువులు దగ్గఱఁబెట్టుకొని గొప్పకయి యెవరికిఁదెలియని పదిమారుమూలపదములను గాగితములపై కెక్కించినవారును గవులు గారు కవు లనఁగా సమస్తశాస్త్రముల నెఱిఁగి యుండవలయును. విద్య లన్నిటియందును పారంగతుఁడై యుండవలయును. అన్నికళలను గుర్తెఱిఁగి యుండవలయును ప్రకృతితత్త్వమును బాగుగా గనిపెట్టవలయును. అన్నిటను ననుభవశాలియయి యుండవలయును. తనమనోభావములను పాఠకుల మనోఫలకములందు వ్రాసి దిద్దఁగల శక్తియుండవలయును. ముఖ్యముగా కవులైనవారు భావశక్తిని జూపించుట నేర్చుకొనవలెను. ఉత్తమకవులలక్షణము లివి. ఇందులకుదాహరణీయులు తిక్కన, పోతన, పెద్దన, శ్రీనాథుఁడు మొదలగు కవిమహాత్ములు. కవులలో మొదట లెక్కింపఁదగినవారు. ఇట్టివారు చేసిన పని యేదియో యయ్యది యుత్తమకవితకు లక్ష్యమని యెఱుఁగవలయును.

తెనుఁగుకవితపుట్టుక.

మొట్టమొదటఁ దెనుఁగుభాష లోకమున వ్యాపించినపిమ్మట నందుఁ గవిత్వముముందుగా పాటలరూపమునఁ బ్రారంభింపఁబడియుండవచ్చునని నాయూహ. అప్పటికి లిపికూడఁ బుట్టియుండకపోవచ్చును. అప్పటి మనవారు కులాసాగానున్నవేళలలో కూనిరాగములతో నవియో తమకువచ్చిన మాటలను నాంగైను కలిపి లయకుదురునట్లుగా పాడినట్లయిన నియ్యదియె యొకచిన్నపాటగా మారును. అప్పటికి యతిప్రాసముల నిర్బంధము లేదు. అయినను భాషయందు నొకశబ్దమువంటి వేఱొకశబ్దము వెంటనే బలుకుట యుచ్చారణసౌలభ్యము, వినుట కింపుగ నయియుండునుగదా? కనుక నా కాలపువారికిఁ దలవని వసిగా కూనిరాగములతోపాటు తమపాటలయందు యత్యక్షరములు (మొదటఁబ్రారంభించిన యక్షరములే మరల) పడియుండవచ్చును. అట్టి చిన్నచిన్నమాటలను మనవారిండ్లకడఁ గూర్చుండినవేళలలో నొకరి కొకరు చెప్పుకొనసాగిరి. అవియే నానాఁటికిఁ బెరిగి పెద్దలాయెను. తమపాటలట్లు పెద్దవయినను నాకాలమున కింకను యాంధ్రలిపి యుండనందున వారెవరును వానిని వ్రాసికొనలేకపోయిరి. ఇప్పుడు మన మూఁడుకథల (పిట్టకథలు) నొకమారు విని జ్ఞాపకముంచుకొనువిధముననే యాకాలపువారు పెద్దపాటలను నయితము మరచిపోవక జ్ఞాపకముంచుకొనెడువారు. ఇందులకుఁ గొంతదర్శనము గననగును. మనయిండ్లలో స్త్రీలయందుఁ జదువురాని ముదుసలులు కొందఱు కుచ్చెలకథ, లంకాయాగము మొదలగు పెద్దపాటలనైనను ప్రారంభమునుండి చివరవఱకు వప్పజెప్పఁగల్గుటను జూచుచున్నాముగదా! ఇంతయేల! జంగముపాటలు, వీరగీతములు, మొదలగువానిని దాసరులును పిచ్చుగుంటులును, పొలమునందు వరిమొక్కలనాటునపుడు మాలవనిత లూడ్పుపాటలు మొదలగువాని నారంభమునుండియు నంతమువఱకు వప్పఁజెప్పఁగలుగుటలేదా! వారి కక్షరములునయితము రావుగదా! అట్టివారిని ప్రతిసంవత్సరమునను మనము చూచుచునే యున్నారము. కనుక లిపిపుట్టకపూర్వమే కవిత్వము లాలిపాట, పెండ్లిపాట మొదలగు పాటలరూపమునఁ బ్రారంభమయియుండునని తోఁచెడిని. లిపివచ్చినపిమ్మట నట్టిపాటలు గ్రంథస్థములయి సుస్థిరములగును. లాలిపాట, పెండ్లిపాట మొదలగువాని నప్పకవి ఛందస్సులో గూడఁ జేర్చియున్నాఁడు. కొంతకాలమునకుఁ బాటలరూపముగ నున్న క

త్త్వము మారి మధ్యాక్కరలు మొదలైన యక్కరలలోనికిని సీసపద్యములు మొదలైన జాతులలోనికిని మారినది. ఆనాఁటికే యతిప్రాసముల నిర్బంధము కవిత్త్వమునకుఁ గల్గియుండవచ్చును. ఆతరువాతికాలమునఁ గవిత్త్వము వృత్తములలోనికి మారినది. కనుకనే వృత్తములను జేయుటకంటె జాతులను జేయుట సులభము. జాతులను జేయుటకంటెఁ బాటలను జేయుట మఱింతసులభము. నన్నయకాలమున కాంధ్రవాఙ్మయము వెల్లివిఁసినది పదిమందినోళ్ళలోఁబడ్డది. నీదల్లిని నేనొకదానినుంటినని యాంధ్రభారతి సంస్కృతభారతి మ్రోదట తప్పటడుగులు వైచుట సాగించిన దాకాలముననే. ఇంతియకాని నన్నయభట్టునకుఁబూర్వ మాంధ్రవాఙ్మయము లేదనుమాట విమర్శనములేనిది. భట్టాచార్యులకుఁ బూర్వమందు వ్రాయఁబడిన యుద్ధమల్లునిశాసన మొందు బెజవాడయందుఁ బరిశోధకులు గాంచిరి. అందు మధ్యాక్కరలుగలవు. మఱియు నన్నయకుఁ బూర్వము నన్నెచోడుని కుమారసంభవము, బద్దెభూపాలుని నీతిసారముక్తావళియుఁ గలవని విమర్శకులు చెప్పుచున్నారు. కనుక నన్నయకంటెఁ బూర్వము చాలకాలమునుండి తెనుఁగు కవిత్త్వ మారంభమైయుండెననుట నిర్వివాదాంశము. వాగనుశాసనుఁ డను బిరుదము నన్నయభట్టున కాంధ్రవాఙ్మయమునకు మొట్టమొదటివాఁడగుటచేత రాలేదు. ఆంధ్రశబ్దచింతామణియను తెనుఁగు వ్యాకరణముచేయుట కారణమున నాతనికాబిరుదము వచ్చియుండవచ్చును.

భారత కవిత్త్వము.

"తిన్నా గారెలే తినాలి, విన్నా భారతమే వినాలి" అని మనతాతముత్తాతలు చెప్పుకొనుచుండఁగా మన మెల్లరము వినియే యుందుము. నిజముగా గారెవంటిదే భారతము. భారతకవిత్త్వమువంటి కవిత్త్వ మిప్పటికిని బుట్టియుండలే దనుట సత్యదూరముకాదు. భావకవిత్త్వము, భావకవిత్త్వము అని ఘోషించు పరమాధునిక కవులలోఁ గూడనెవ్వరును భారతము కవిత్త్వమువంటిభావకవిత్త్వమును జెప్పియుండలేదు. విశేషించి నన్నయ, ఎఱ్ఱాప్రగడలకవిత్త్వముకన్న తిక్కనకవిగారి కవిత్త్వము మిగుల భావభూయిష్ఠమైనది నిగూఢము. భావకవిత్త్వమనునది యిపుడు పుట్టెనని మనము తలంచుచున్నారము. కాని యయ్యది మొదట తిక్కనగారికంట కలముక్రిందనే పుట్టిపెరిగినది. తిక్కన కికమ త్రుఁడేగదు, రాజ్యాఁగిములనెల్ల నెఱిఁగినధీశాలి, మంత్రిపుం

గవుఁడు. లోకానుభవముగల సుప్రసిద్ధుఁడు. పాఠకుల మనోఫలకములందు దన మనోభావములను వ్రాసి ప్రకటించువాఁడు. ఆంధ్రకవితావధూటిని జెట్టి పోషించినతండ్రి. ఈతనికవిత్వమందు సంస్కృతభాషకంటెఁ దెనుఁగు భాష యెక్కువగా వాడఁబడినది. తెనుఁగులోనైనను కేవలము కఠినభాషగాక యాకాలపు జను లాడుకొను వ్యవహారభాషయే ప్రయోగింపఁబడినది మధ్యమధ్య సందర్భానుసారముగ నందవెత్తఁగియుండిన చిన్నచిన్న లోకోక్తులు చొన్పఁబడి యున్నవి. సంస్కృతాలంకారికులు చెప్పిన కావ్యములందుఁ జేయఁదగిన వర్ణనముల నీతఁడు దాటించినట్లగపడదు. వానిఁ దాటించినట్లయిన నిజముగా తిక్కనకవి వంటివాని కవిత్వముకూడఁ గథౌచిత్యము చెడిపోయి యింత ప్రశంసాపాత్రము కాకపోవునేమో ? యని నాసందేహము. తిక్కనయొకఁడే యైనను దనకవిత్వమందన్ని పాత్రములను ధరించివివిధవిధములుగాఁగన్పడును. ఇందులకాతని యుద్యోగపర్వమంతయు సాక్షియే. ఇఁక భారతమునందలి యుద్ధపంచకము నేసందర్భమున దీసి చదివినను వీరరసావేశముచేఁ బరవశులమగుదుము. మనచేతిలోని భారతము, మనమనస్సులను, గూడ మఱచిపోవుదుము కన్నులయెదుట భారతవీరులు యుద్ధము చేయుచున్నట్లే గాంచెదము. వీరరసమునఁబడి మునుకలువైతుము. రక్తప్రవాహమునఁ దడిసియుందుము. మేనుజలదరించును. ఒక్కమారుగా వావేశపరవశుల మగుదుము. తరువాత నేమిజరుగునో? యనియుబుకులాట- వీరులెల్లుపరాక్రమింతురో? యనియుబ్బురము. ఈభావనాశక్తినిఁ గన్నులఁగట్టి భారతవీరులచే యుద్ధము చేయించి చూపునది యెవరు ? తిక్కన మహాకవి. ఈకవికే యిట్టి సంపూర్ణభావనాశక్తిగలదు. కనుకనే తిక్కన మహాకవులకు మొదటివాఁడని మొదటనే బేర్కొనియుంటిని. తిక్కనకవిత్వమందున్న భావగుంభనము నన్నయకవిత్వ మందు లేకున్నను నాంధ్రవాఙ్మయమున కాదిభూతుఁడుగ కాన్పించుటను నన్నయ, తిక్కనవలెనే పూజ్యుఁడని జెప్పఁగోఁ దగినవాఁడును. వీరిద్దఱి మహాకవులమధ్యఁ జేరియుంటచే "తన్మధ్యేపతితంతద్గ్రహణేన గృహ్యతే" యనువైయాకరణులన్యాయమున నెఱ్ఱాప్రెగ్గడయును గౌరవనీయుఁడే యగును. ఎట్లయినను నీముగ్గురి మహాకవుల కవిత్వము ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు మొదటఁబెట్టిన బిచ్చము.

శ్లేషకవిత్వము.

శ్లేషయనుశబ్దము మొట్టమొదట నలంకారములలోఁ బుట్టినది. అలంకారములలో శ్లేషాలంకారమని యొకభేదము. ఈశ్లేషాలంకారము శబ్దశ్లేష, అర్థశ్లేష, ప్రకృతిశ్లేష, అప్రకృతిశ్లేష, యని యిట్లనేక యవాంతరభేదములచే నొప్పారినది. సంస్కృతాలంకారికులు శ్లేషాలంకారమును గూర్చి యనేకాభిప్రాయములు వడియున్నారు. వాని కన్నిటి కిదిచోటుగాదు. కవులు మొట్టమొదట నీ శ్లేషాలంకారమును దమ పాండిత్యప్రభావప్రదర్శనమునకయి కావ్యములందుఁ దఱుచుగా వాడసాగిరి. రానురాను గవులు శ్లేషయందు రెండర్థములందును దుల్యబలముంచి కావ్యమంతయు శ్లేషతోనే చెప్పసాగిరి. వీనిని శ్లేషకావ్యము లందుము. ఇట్టిశ్లేషకావ్యములం దొకయర్థము ప్రకృతమనియు, వేఱొకయర్థ మప్రకృతమనియుఁ జెప్పరాదు. రెండును బ్రకృతములే. ప్రతియొక్కొకపద్య మందును రెండర్థములతో రెండుకథాభాగములును నడచుచుండును. ఇట్టి శ్లేషకావ్యములు మొట్టమొదట సంస్కృతమునఁ బుట్టుకఁగాంచినవి. 9 వ శతాబ్దమువాఁ డగు కవిరాజను వాఁడు రాఘవపాండవీయ మను శ్లేషకావ్యమును వ్రాసెను. వేములవాడ భీమకవి దానిని జూచి తెనుఁగున రాఘవపాండవీయమను కావ్యము రచించెను. అయ్యది యాంధ్రులనిర్భాగ్యవశమున నాంధ్రలోకమునకు లభింపదయ్యె. ఈవిషయమునే మరల రాఘవపాండవీయమును రచియింపఁ దలఁచిన పింగళి సూరనకవి తనగ్రంథపీఠికయం దిట్లు చెప్పెను.

ఉ. "భీమనతొల్లి చెప్పెనను పెద్దలమాటయె గాని యందునొం డేమియు నేయెడ
న్నిలుచు టెవ్వరుగాన రటుండనిమ్ము.................................."

తెనుఁగులో శ్లేషకావ్యములకు ముందుఁబెట్టిన భిక్ష యీరాఘవ పాండవీయము. దీనిరచయితపింగళి సూర్యనార్యుఁడు. కృష్ణరాయ యాస్థానకవి యగుట నీతనికాలము 1500 వ ప్రాంతమనినిర్ధారితము. కవితయందు భావనాశక్తిని జూపుటలో నీసూరనార్యుఁడు తిక్కనగారి యపరావతారుఁడని జెప్పవచ్చును. పాలకైరాలు మోసెడు విధమున రెండర్థముల కావ్యమును జేయువలయునను నియమమును బెట్టుకొనినవాఁడగుటచే నీరాఘవపాండవీయమున మాత్రము కవి భావనాశక్తిని జూపలేక పోయెను. కానియీతని కళాపూర్ణోదయకవితయందు మాత్రము భావనాశక్తి సంపూర్ణముగ గలదు. ప్రకృతి

వర్ణనము కన్నులఁగట్టినట్లగపడును. అట్లని రాఘవపాండవీయమునఁ గవిత్వము బొత్తిగా నీరసమును జెందియుండలేదు. కథాసందర్భము చెడనీయలేదు. రాఘవపాండవీయమునఁ గవిత్వము కఠినము, నిగూఢమును గాక సరళముగా సుధాప్రవాహమువలెఁ బరువెత్తినది. రామాయణభారతార్థములలోనే దాని మన ముద్దేశించి చదువుదుమో స్పష్టముగా నాకథార్థమే స్ఫురించుచుండును. అందుల కుదాహరణము స్థాలీపులాకన్యాయమున నీ పద్యమును జూడుఁడు—

చ. ధరణిపుఁ డుండె నంత బహుధాముని సన్నుతహాయమానుఁడై
వరమ సమృద్ధిఁ బర్వెడు విభావసునందను రూపకాంతి ని
ర్భరుఁ గొదలెల్ల దూరముగఁ బాయ సభాజన గౌరవానను
స్ఫురు ఘనునెక్కలిం బ్రమదగౌరవ మొప్పఁగఁ గాంచి సన్నిధిన్.

శ్లేషకవిత్వముతో బయలుదేరిన కావ్యములలో రెండవకుసుమము హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము. దీనిని రచియించినది వసుచరితము వ్రాసిన రామరాజభూషణకవి. ఈతనికాలము 1560వ ప్రాంతము. తెనుఁగున శ్లేషకవిత్వమందుఁ బ్రసిద్ధిఁగన్నవియుఁ బ్రథమములైనవియు నీరెండే. వీనికిఁ దరువాత ఎలకూచి బాలసరస్వతి యనునాతఁడు "రాఘవ యాదవ పాండవీయ"మను నొకకావ్యమును వ్రాసెను. ఇయ్యది మూఁడుకథలతో నడుచుచుండును. కవియెవరో తెలియదు గాని తెనుఁగున "నల యాదవ రాఘవ పాండవీయ" మను మఱియొక శ్లేషకావ్యమున్నట్లు వినియున్నాను. ఇయ్యది నలునికథ, యాదవునికథ, రాఘవునికథ, పాండవకథ, యనునాలుగుకథలతో నడుచును గాఁబోలు! ఎంత యసందర్భము! తెలుఁగుకవులు పద్యము లల్లునపుడు యతిప్రాసముల నిర్బంధమువలననే కొన్ని అసంగతములు, అపభ్రంశములు, అనర్థములు, నైన పదములు పడుట తప్పదు. అట్టితఱి మూఁడు నాలుగర్థములతోఁ బద్యములు చెప్పఁదలఁచుకొనెడి వారి కవితయం దెన్ని యపభ్రంశములు అనర్థములు నైన పదములు పడునో వేఱె చెప్పవలయునా? ఇట్టి శ్లేషకవిత్వముతోఁ గూడుకొనిన కావ్యము లాంధ్రవాఙ్మయమున కెక్కువ యుపయోగ్యములు కావని చెప్పుట సాహసముగా దని నామతము. తెనుఁగుకవిత్వమందు శ్లేషకవిత్వ మనునది యొకరస్తా, రెండవరస్తా అచ్చతెనుఁగు కవిత్వము.

అచ్చతెనుఁగు కవిత.

అచ్చతెనుఁగు కవితను గూర్చి చెప్పఁదలంచు కొన్నపు డచ్చతెనుఁగన నేమియో కొంత యోచింపవలయును. విన్నకోట పెద్దయకవి యీయచ్చతెనుఁగును గూర్చి యిట్లు చెప్పెను.

కం. ఈమూఁడు తెలుంగులలో
నేమిటనుం దొరలకున్న నెల్లజనులకుం
లో మిగులఁ దేటపడియెడు
సామాటల నచ్చతెనుఁగులన నెగడొందుం.

చ. ఎనుములు గుఱ్ఱముల్ మొదవులెద్దులు బండులు పండు లుర్వర
ప్పనుములు కొల్లలామదము లాకులు పోఁకలు నేయునూనె యే
పునఁ బెనుపొందు విశ్వవిభుపోల ననందగు విన్నవారికిన్
మనమునఁ దేటగాఁ దెలియు మాటల యచ్చతెనుంగునాఁ జనున్.

అని యీమూఁడనఁగా వెనుక తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యముల, లక్షణములను జెప్పియున్నాఁడు. కనుక నామూఁటికి విభిన్నములయి నిత్యము మనగృహాములలో వాడుకొను పదము లేవియో యవియే యచ్చతెనుఁగుపదములనను. అచ్చతెనుఁగులు దేశ్యములకంటె భిన్నములని యీతనిమతము. కేతన ఆంధ్రభాషాభూషణమున "ఆంధ్రదేశపురస్థాయులైన సకల జనములకును మఱుంగుదేశంబు లేక తేటతెల్లమిగాఁ బల్కుమాటలెల్ల నవని శుద్ధాంధ్రదేశ్యంబు లనఁగఁబడు" నని చెప్పియున్నాఁడు. కాని వీనికి విరుద్ధముగ సుమారు నూఱు సంవత్సరముల క్రితము వాఁడగు చిన్నయసూరి బాలవ్యాకరణమున "సంస్కృతసమేతరమైన యీభాష యచ్చయనంబడు" నని సూత్రించి తత్సమేతరమైన దెల్ల అచ్చతెనుఁగనే చెప్పెను. అనఁగా వీరిమతమున "ఆకసము, చందురుఁడు, మొదలగు సంస్కృతభవశబ్దములును, అగ్గి, గారవము, మొదలగుప్రాకృతసమములును, అచ్చర, అచ్చెరువు, మొదలగు ప్రాకృతభవపదములును, ఊరు, పేరు, ఇల్లు, ముల్లు, మొదలగు దేశ్యపదములును, తవర, తీవి, తేవు, తావు, ఢాక, మొదలగు నన్యదేశ్యములును నచ్చతెనుఁగుభాషలోఁ జేరును." మనకు లభించిన యచ్చతెనుఁగు గ్రంథములలోఁగూడ నీసూరి మతముచొప్పుననే యచ్చతెనుఁగు భాష వాడఁబడినది. విన్నకోట పెద్దయకవి నాఁటికిఁ గేవలమచ్చతెనుఁగుతో వ్రాసిన గ్రంథములు లేవని కావ్యాలంకారచూడామణిలోని యీపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

తే. గీ. పరగసంస్కృతంబుపైఁ దెనుఁగు విభక్తు
లునుపఁబడి పొసంగి యుండనేని
తత్సమంబు నాఁగఁదగు నండ్రుసుకవులు
తద్విహీనకావ్యతతియు లేదు.

ఈపటి కచ్చతెనుఁగు కవిత్వము లేదనిగదా యీపద్యాన్త్యచరణము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈకవిత్వమునకు మొట్టమొదటివాఁడు పొన్నగంటి తెలగన్న. ఇక్కవి కేవలము శుద్ధాంధ్రదేశ్యభాషలో "యయాతిచరితము"ను వ్రాసెను. ఈతని కాలము 13 వ శతాబ్దమని యాంధ్రవాఙ్మయ చరితమున వంగూరిసుబ్బారావుగారు స్థిరపఱిచిరి. సుబ్బారావుగారి వ్రాఁతయే వాస్తవమైనచో 1350 వ ప్రాంతముఁడగు విన్నకోట పెద్దయకవి 13వ శతాబ్దమువాఁడగు తెలగన్న వ్రాసిన యయాతి చరితమును జూడక "తద్విహీనకావ్యతతియు లేదు." అని చెప్పియుండడనియనవలయు. లేదా పొన్నగంటి తెలగన్న కాలము సుబ్బారావుగారు చెప్పినట్లుగాక 14వ శతాబ్దమనియైననిశ్చయించుకోవలె. ఎట్లయిన నేమి? అచ్చతెనుఁగు కావ్యము 13-14వ శతాబ్దములమధ్య బుట్టియుండవచ్చును. అచ్చతెనుఁగులోని రెండవకావ్యము "అచ్చతెలుఁగురామాయణము". ఇయ్యది కవిసార్వభౌముఁడు కూచిమంచి తిమ్మకవిది. ఏతత్కవిరచితములగు గ్రంథము లనేకములుగలవు. అందు 'నీలాసుందరీపరిణయము' "అచ్చతెనుఁగు రామాయణము" అనునవి కేవలము శుద్ధాంధ్ర దేశ్యభాషలో వ్రాయఁబడ్డవి. ఈతిమ్మకవి 1715 వ ప్రాంతమువాఁడు. ఉత్తమకవులలో లెక్కింపఁబడకున్నను నీతఁడు భాషాస్వాతంత్ర్యముగలవాఁడనియే చెప్పవలయును. అచ్చతెనుఁగు బాస బాగుగ నెఱిఁగినవాఁ డగుటచేతనే యందు రెండుగ్రంథములను వ్రాయఁగలిగెను. వీనియందుఁ దత్సమపదము లెచ్చటను వాడియుండలేదు. అట్టినియమమునుబెట్టుకొనినవాఁ డగుటచేతనే యిక్కవి కవిత్వముగూడఁ జెడినదనక తీరదు. ఈతఁడు 'వాల్మీకి, శూర్పణఖ, అగస్త్యుఁడు, మొదలగు సంస్కృతనామములనుగూఁ డచ్చ తెనుఁగుభాషలోనికి మార్చినాఁడు.

గాలిమేపరుల నట్టు పుట్టువమేటి తపసి= వాల్మీకి.

మఱువకందుజోగి తెలివాయిమెకము = అగస్త్యయోగిసింహము.

మంచి మెడకోవద్రిమ్మరిమన్నెగాఁడు = సుగ్రీవుఁడు.

అని యిట్లు కొన్నిసంస్కృతనామముల కర్థముఁజోసియక తెనుఁగులో

కి మార్చెను. కొన్ని సంస్కృతనామముల ననర్థకములైన తెనుఁగు పదముల గానికి మార్చెను. శూర్పణఖను సుప్పనక యనెను. శూర్పణఖ యనఁగా చేట గోళ్ళది యని యర్థమున్నదిగాని సుప్పనక, యనినసర్థమేది. కనుక శూర్పణఖ తద్భవమగు "సుప్పనకి" యనుపదమునకుఁగూడ నాయర్థ మున్నదని చెప్ప వలయును. శ్లేషకవిత్వమువలెఁ గేవల మచ్చతెనుఁగు కవిత్వమును నాంధ్రవాఙ్మయమున కంతగా నుపయుక్తము కాదనుకొనియెద. అచ్చతెనుఁగు కావ్యములు పాఠకులమనముల కింపుఁగింపవు. కాని యచ్చతెనుఁగు భాష వృద్ధి నొందకుండుటకుఁ గారణములగును. ఈయచ్చతెనుఁగు భాషకు "ఆంధ్రనామ సంగ్రహము" మొదలైన నిఘంటువులుగూడఁగలవు.

వచనకావ్యములు.

కేవలము పద్యమువ్రాయుటయే కవిత్వముగాదు. అనన్వయములేక నాలుగుమాటలు పొందికగా నొకచో వ్రాసినను కవిత్వమేయగును. కందము వ్రాసినవాఁడే కవి. పందిని బొడిచినవాఁడే బంటను లోకోక్తినిబట్టి కవి కిలక్షణము పద్యమువ్రాయుటేయని యనరాదు. నిర్వచనోత్తరరామాయణ ము మొదలగు నేవియో కొన్నిగ్రంథములందప్ప మొదటినుండియు మన యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ బద్యకావ్యములందు వచనము వచ్చుచునేయున్నది. కేవల ము వచనముతో వ్రాయఁబడ్డ గ్రంథము 15 వ శతాబ్దములోఁ బుట్టెనని యాంధ్రవాఙ్మయము చెప్పుచున్నది. 15 వ శతాబ్దమున ఎల్లకవి నరసింహుఁడనువాఁడు భారతసావిత్రి యను వచనగ్రంథము నొకటి వ్రాసెనఁట. ఆ తరువాతినుండి గద్య గ్రంథము లాంధ్రవాఙ్మయమునఁ బ్రబలినవి. రావుబహ దూర్ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి కాలమునుండి యిప్పటివఱకుఁ బ్రతిదినముగా బయలుదేఱుచున్న గ్రంథములు గద్యగ్రంథములే. నవలారూప ములగు గ్రంథములెల్ల వచన గ్రంథములేగదా?

ద్విపదకావ్యములు.

వచనగ్రంథములవలె నంతయు ద్విపదలోఁ జెప్పిన గ్రంథములును మన కు మొదటినుండియు నున్నట్లు తెలియరాదు. ద్విపదకావ్యములలో మొదటిది బసవపురాణము. తరువాతరంగనాథరామాయణము, పల్నాటి వీరచరితమును వెలువడినవి. వీఁపిమ్మట ననేకద్విపదకావ్యములను మన తెనుఁగుఁ దల్లి కనినది. ప్రతివత్సరమునను దసరాయుత్సవదినములలో బడిపిల్లలు పాడుకొను "అయ్య

వారికిఁబాలు అయినా వరహాలు." మొదలగు పాటలుసయితము ద్విపదలతోఁ వెలసియున్నవి.

దండకము.

వచనద్విపద గ్రంథములవలె నంతయు దండకముతోఁ బ్రాయఁబడ్డ దండకగ్రంథము లేమియు నాంధ్రవాఙ్మయమున మొదట నుండినట్లగపడదు. కాని పురాణములు మొదలైనవానియం దీశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమైనపుడును కా ప్రసన్నమైనపుడును స్తుతిరూపమున సీదండకములు కవులు వ్రాయఁజొచ్చిరి కాని ప్రస్తుతకాలమున "ఆంజనేయ దండకము, అశరష్మదండకము" మొదలై నదండకగ్రంథము లనేకములు భూతవైద్యులదగ్గఱకు రాఁ జొచ్చినవి.

ఆసుధారాకవిత్వము మొదలైనవి.

తెనుఁగుకవిత్వమున నాసుధారాకవిత్వము, శతావధానము, అష్టా ధానము, అని మఱికొన్నిభేదములు గలవు. ఆసుధారాకవిత్వమనునది యా నుండియు వచ్చుచున్నది. శతావధానము, అష్టావధానము అనునవి యిటీ లవి. ఆసుధారాకవిత్వ మనాలోచితముగఁ జెప్పవలయునుగాన దీనియంద ర్థసౌచిత్యము, కథాసుచిత్వము, భావనాశక్తి, మొదలగు కారణములుండ టకుఁ గారణము గనుపట్టదు. శతావధానమందును నష్టావధానమందును గ కనేకవిధములుగ మనస్సుండవలయును గాన నాపద్యములును నెక్కువరసవ తములు కావేమో ?

అట్లని యాసుధారాకవిత్వము మొదలగువానిని జెప్పఁగూడదని కాద అట్లుచెప్పినకవిత చప్పనైయుండునని యే నాయాశయము.

తే. ఆసుధారా కవిత్వంబులందు శయ్య
లుపమ లుత్ప్రేక్షలును లేక యుండుఁగాన
నెంత యోజించినను పద్య మంతసార
వంతమగుఁగాన నిలుకడ వలయుఁగృతికి.

అప్పకవి.

ఈకాలపు భావకవిత్వము.

ఇదమిత్థమని నిర్ణయించుటకు వీలుకాని దీకాలపు భావకవిత్వమ "భిన్నరుచిర్హిలోకః" అన్నట్లు ఒకరికవిత్వ మొకరికి నచ్చదు. ఒకరు భావక త్వమని తలంచినది వేఱొకరు పాడుకవిత్వముగా దలంతురు కొఁదఱు

పూరి సుబ్బారావుగారి యెంకిపాటలలో భావమున్నదనిరి. మఱికొందఱు రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి గీతములలో భావమున్నదనిరి. ఇంకొకరు విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి కిన్నరసాని నడకలలో భావమున్నదనిరి. వేఱొకరు అర్థములేక భావము తెలియని కవిత్వమందే భావమున్నదనిరి. ఏది భావకవిత్వమైనను యెవ్వరిది భావకవిత్వమైనను నీకాలమునందలి కవులలో "భావకవిత్వము, భావకవిత్వము" అని ఘోషలుమాత్రము బయలువెడలినవి. కనుక మన మనసునకు నచ్చి యెద్దానియందు భావనాశక్తియున్నదని మనకు స్పష్టమగునో యాకవిత్వమును భావకవిత్వమునుగాఁ దలఁపవలయును. అంతియగాని యియ్యదియె భావకవిత్వమని యొందఱకుఁ జెప్పుట వెఱ్ఱిపనియని నాయూహ. ఈభావకవిత్వమును రెండువిధములుగా మనము విభజించుకొనవలయును. శుద్ధగ్రాంధికభాషలో వ్రాయునది యొకటి, శుద్ధగ్రామ్యభాషలో వ్రాయునది యొకటి. మొదటిదానికి రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి గీతములుదాహరణములగును. రెండవదానికి "ఎంకిపాటలు" మొదలగునవి యుదాహరణములు కావచ్చును.

ఈరెండువిధములయిన భావకవిత్వముకన్న తిక్కనగారి భారతభాగమందె యెక్కువభావమున్నదని నాయాశయము. చదువగనే రసమును జిలుకరించుచు భావములను మనములకెక్కించి ప్రతిబింబములను గన్నులఁగట్టి ప్రపంచమును మరపించునది భావకవిత్వము. ఇద్దానికి తిక్కనభారతభాగము పెట్టిన పేరు. ఇట్లని ఇప్పటివారి కవిత్వమందు బొత్తిగ భావములులేవనిగాదు. కొందఱికవితలున్నవి. అవ్వారి కవిత్వములందలి భావరసములు దృఢమనస్కుల గట్టిమనములను సయితము మిగురుపెట్టింపఁగల సామర్థ్యము గలవియే. కాని వారిని గొనియాడుట కిదిసమయముగాదు. ఇయ్యది చోటునుగాదు.

తెనుఁగుకవితయందలివిశేషము.

ఆంధ్రకవితయందు మఱియొకవిశేషము చెప్పవలసియున్నది. సంస్కృతభాషను తదితరభాషలను గూడ దీనియం దనుకరింపవచ్చును. మధ్యమధ్య సంస్కృతము ననుకరించిన తెనుఁగుపద్యములను మనము తఱచుగాఁ జదివి వినుచునే యున్నారము. పెద్దనకవి యీ తెనుఁగుపద్యమున హిందూస్తానీభాషను గూడ నెంత సొగసుగాఁ జొన్పెనో చూడుఁడు.

మ. సమరక్షోణిని గృష్ణరాయల భుజాశాతాసిచేఁ బడ్డను
ర్ధమదోద్దండ బెడఁదకోట యవనవ్రాతమ్ము నస్త్రాశ్వ మా
ర్గమునం గాంచి "సెబాసహో హరిహరంగా ఖాబుకో డాకితే
తుము కీభాయిల భాయిదేములికి" యంచుర్వింటికిన్ బోవుచున్.

కవితాఫలము.

కవితాఫల మందఱినోటను నూడిపడునది గాదు. చేతిలో నదృష్టగీత లుండవలె ముఖమున బ్రహ్మ వ్రాయవలె. అట్లని కవిత్వముచేయుటకుఁ గడంగ కుండుటయు మంచిది కాదు. "యత్నేకృతే యది నసిధ్యతికోఽత్రదోషః" పూర్వవాసనలేక యున్నను యత్నించినట్లయినఁ గవిత్వము సిద్ధించున నియే దండికవి చెప్పియున్నాఁడు "నవిద్యతే యద్యపి పూర్వవాసనా గుణానుబంధి ప్రతిభానమద్భుతం, శ్రుతేనయత్నేనచ వాగుపాసితాధ్రువంకరోత్యేవకమప్యనుగ్రహం" అని ప్రయత్నించి పెనగులాడి యెట్లోయతులకు జతపెట్టి చెప్పుకవిత్వమునకును, బ్రయత్నింపక స్వతస్సిద్ధముగాఁ బుట్టు కవిత్వమునకును భేద మున్నది. చెట్టుననే పండినపం డెంతరుచిగా నుండునో ? పచ్చికాయకోసి మాగవేసినపండెంతరుచిగా నుండునో ? మనకెల్లఱకుఁ దెలిసిన విషయమే గదా ! "వనితయుఁ గవితయుఁ దానై చనుదెంచుట గలుగునేని సరసంబగు" అని అప్పకవి. "నైసర్గికీచ ప్రతిభా శ్రుతంచ బహునిర్మలం అమందశ్చాపి యోగోఽస్యాః కారణం కావ్య సమ్పదః" అనిదండి.

కవులను వారికవిత్వమును గొనియాడుటకు సంస్కృతమున "సుకవితా యద్యస్తి రాజ్యేనకిమ్" అను మొదలగు లోకోక్తులును, తెనుఁగున "కవిగా నని చో రవిగానఁడే కదా" యను మొదలగు లోకోక్తులును, ననేకములు గలవు. వేయేల! భగవానుఁడగు కృష్ణుఁడు సయిత మర్జునునకు గీతలను బోధించు సందర్భమున "కవయోఽప్యత్రమోహితాః" అనినాఁడు. అనఁగాఁ గవులుఁ గూడ నీవిషయమునఁ బొరపడిరని గదా యీభగవానుని గీతాభిప్రాయము. దీనిచేఁ గవుల గొప్పతనము ఘనతకెక్కదా ?

ఈపటికే వ్యాసము చాల విరివియయినది. కాన నీశ్లోకముతో విరమించుచున్నాఁడను.

శ్లో. స్వస్థానవేషభాషాభిమతాస్సంతో రసప్రలబ్ధయః
లోకే బహుమన్యన్తే వైకృతకావ్యాని చాన్యదపహాయ.

విభీషణశరణాగతి.

కరి నారాయణాచార్యులుగారు.

(ఆంధ్రగీర్వాణ సాహిత్యపరిషత్తు)

(విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకుఁ దనవృత్తాంతముఁ దెల్పుట.)

మ. వినుమో యీ ప్లవగావతంస! నను నావేడింపుమీ ప్రేమమీ
ఱనయజ్ఞుండగు రామచంద్రునకుఁ గ్రూరాచారుఁడౌ రావణుం
డను రక్షఃపతికేను దమ్ముఁడను మూర్ఖాత్ముండ నన్నున్ విభీ
షణుఁ డంచున్ సరి రక్కసుల్ పిలువ దోషాటుండనై యొప్పితిన్.

శా. ఆదుష్టుండగు రావణుండు జనకక్ష్మాధీశపుత్రిన్ సుమ
ర్యాదాతిక్రమమేవగింపకను భర్తన్ బాపి గొంపోయి పెం
పేదన్ గ్రూరనిశాచరీపరివృతన్ భీతిల్ల గోప్యంబుగా
సౌదామిన్యుపమాంగి లంకనిడి యేచన్ సాగెఁ గీశాధిపా.

కం. అదిగాంచినది మొదలుగా। మది నోర్వఁగలేకయుండి మసలక నేనా
పదితలలరక్కసింగని। పదిలముగా మాటలాడఁ బనిఁ బూనియటన్.

మ. ధరలో సంభవమొందు జీవతతికిన్ ధ్యాతవ్యుడుం దండ్రియౌ
ముఱజిద్దేవునికంటె వేయిమడుఁగుల్ పూజార్హయుం దల్లియౌ
ధరణీపుత్రిని గొన్న పాపమతితో వైతేయుతోఁ బల్కితిన్
వరసందర్భసహేతుసద్ధితములౌ వాక్యంబు లీరీతిగన్.

శా. ఆకర్ణింపు దశాస్య! మత్సుహితవాక్యంబుల్ మహాశ్రద్ధతో
సాకేతాధిపుపత్ని సీతను మదిన్ సామాన్యబుద్ధిన్ మను
ష్యాకారంబుగఁ జూడఁబోకు రమయే సాక్షాత్తుగా రాముఁడున్
వైకుంఠుండయటంచు నిశ్చయముగా స్వాంతంబునన్ నమ్ముమీ!

ఉ. రాముని ధర్మపత్నిని జలంబునఁ బాపిన మీను కైవడిన్
రామునిఁ బాపి తెచ్చితివి రావణ! నీకిది న్యాయమే? పరం
ధాముని సొమ్ముఁ గ్రమ్మఱఁ దదర్పణసేయుము పాపశాంతికై
రాముని రామచెంగటను బ్రార్థనఁ జేయుము భక్తిదారతన్.

ఉ. కాలికి మ్రొక్కు మద్ధిజనకప్రభునందనకున్ సుమాంగికిన్
బాలకురంగలోచనకు భాగవతోత్తమ హృత్సరోజ మ
త్తాలికి రామచంద్రపద తామరసామృతమరందపాన మ
త్తాలికి నేలచూలికినటంచు వచించితి వానరోత్తమా!

ఉ పాదకుశేశయంబులకు భక్తిని వందనమాచరించి మ
ర్యాదను మాతరో! మదపరాధము లెల్ల క్షమించి కావుమీ
యాదటనంచు వేడుకొను మంటిని నాహితవాక్యరాశిలో
నాదరభావ మొక్క యణువంతయుఁ జూపకపోయెఁ గీశపా!

గీ. ఆదరముఁ జూపకున్నను నఖిలజీవ| ములు శ్రీయఃపతికి శరీరభూతములు
నుకద శాస్యుఁడు భగవంతుని కనుకూల|మందవలెనని మగుడనిట్లంటి వినుఁ

మ. దనుజేంద్రా! రఘురామసన్నిధికి నీకున్ వేగఁ గొంపోయి య
ర్పణభక్తిన్ శరణొందిచేసినయెడన్ రాముండు నీ నేరముల్
వెనుకం బెట్టి త్వదర్పితక్షితిసుకన్ స్వీకారముం జేసి నిన్
'దనుజా! రక్షణఁ జేతు భీతిల'కటన్ దథ్యంబహో కావునన్.

ఉ రాముని భక్తకిల్బిషవిరాముని భూమిలనామణీపు తా
రాముని దుష్టదానవవిరాముని భాగవతోత్తమాళిహృ
ద్రాముని ముక్తిదాదిపురధాముని లోకతమోఘ్నతాకశా
సోముని భానువంశవదసోముని భక్తిని నాశ్రయించుమీ.

కం. అనినేనిటు వల్కగ రా| వణు డవి యహితంబులనుచుఁ బవరిదుర
విను రాము నీమనీషిక|ఘునముగ నామెకుటః బొరడఁ గడగకు మెపుర

శా. ఓరీ! రాత్రిచరాధమా! యిటుల నీవుక్త్యున్నతుల్ సేయుటల్
సారెన్ మానుము మాధవాబ్జభవహృజ్జాతారి జంభారులె
వ్వారు న్నాకెనగారు రాఘవుఁ డనన్ వాఁ డెంత? ఘోరాజికై
వే రానిమ్ము మదీయబాహుబలమున్ వీరత్వముం జూపెదన్.

ఉ. కింబహునా? మదీయకరకీలితకర్కశఖడ్గతీవ్రఘా
తంబున శత్రుసైన్యమును దాశరథిన్ బటుభీషణోద్ధయు
ద్ధంబున సంహరించెద వృథాకథనంబులవేటికింక రో
లంబసమానకుంతల నిలాసుకేఁ గ్రమ్మఱనీయనమ్ముమీ.

మ. అని యాకందు కఠోరముల్పలుక నే నాలించి సామోక్తులం
దనుజుండింతయు ధర్మముం గనఁడు కానన్ రాముఁ డాజింబునన్
దనుజవ్రాతముఁ గెల్చుటల్ నుడివి భీతస్వాంతుఁ గావింతు నీ
తనియంచున్ మగుడన్ వచించితి మహాధైర్యాన నీరీతిగన్.

సీ. నరమాంసకాల్యసంచరిత శృంగాటకన్ ఘనలలాటకఁ దాటకను వధించె
ఘోరమాయావేష ధారణదక్షునిన్ మారీచ దనుజుని మన్నిగొనియె
బాహులసద్బల సాహసికుండౌ సుబాహుపలాశిని వధ యొనర్చె
విపులబాహాదండ విజితగదాదండుఁడగు విరాధు నిరూప మడఁగఁజేసె

గీ. నట్టి యుద్ధపటిష్ఠులౌ చెట్టులెల్ల । నెందఱో తమబలముల నెల్లవీడి
రామబాణాహతిని జచ్చి రంతకంబునధికమా? నీదుదోర్బల మసురనాథ.

సీ. గర్వవిక్రమకళా ఖర్వశౌర్యనిఖులున్ ఖరరాక్షసాగ్రణిఁ గండడంచె
దూషితసత్వునిం దురితప్రసక్తునిం దూషణదైత్యుఁ ద్రుళ్లడంచెఁ
గఠినాట్టహాసనంల్లుఠిత వేధోండకునిఁ త్రిశిరునియసువులఁ దీసివైచెఁ
గందరసంకాశ కంధరుం డగు నాకబంధవలాంధునిన్ బట్టిచంపె

గీ. నిన్ను జంకఁబెట్టి నీరథుం దెల్ల । మించి యసమునించు కాంచనాంగు
వాలినొక్కకోలఁ దూలనేసిచెలంగె । రాముమించు శౌర్యరాశి కలఁడె?

కం. ఈవిధముగ నేఁ జెప్పినఁ । దావికృతాకృతిని బూని దారుణకరకో
పావిలమానసుఁడై । పాపారధ్వనినిఁ బల్కె గ్రక్కున నిటులన్.

శా. ఛీ దుర్భాగ్య! ఖలాగ్రణీ! తులువ! యక్షీణామరారాతివం
శోదన్వద్బడబాగ్ని! పుణ్యజనసంక్షోభక్రియాదక్ష! నీ
వాదోద్దేశమహాహముల్ దెలిసె సర్వంబున్ వెసన్ బొమ్మిఁకన్
గాదేని న్నినుదండ్యుఁ జేసి మఱి నీగర్వం బడంతుం జుమీ.

చం. అని యతఁ డట్లు దాసుపలె నత్యవమానితు నన్ను జేయఁగాఁ
గని సహియింపలేక నిజకాంతను బుత్త్రులనెల్లఁ బురం
బునఁ ద్యజియించి రాము నెడఁ బూర్ణదృఢాధ్యవసాయబుద్ధితోఁ
డను శరణొందవచ్చితిని దాసుని దెల్పుముకీశనాయకా!

చం. పురమును మిత్త్రులం ధనసమూహమును న్నిజదారసంతతిన్
వరరథపంక్తియుం దురగవర్గమునుం గరిసంతతిన్ లస

త్తరనిలయంబుఁ గా విడిచి దాశరథిన్ శరణొందవచ్చితిం
గరమనుకంపతోడఁ బ్లవగాధిప! తెల్పుము నాదుదైన్యమున్.

(సుగ్రీవుఁడు విభీషణుని రాముని సన్నిధికిఁ దోడ్కొనిపోవుట)

ఉ. భీతిచెలంగ నిట్టుల విభీషణుఁ డాత్మచరిత్రఁ దెల్పఁగా
నాతనిపల్కుల దలి యర్థములన్ సువిమర్శఁ జేసి సం
ప్రీతిగ నీయకొంచు విన శ్రీరఘురామపదాబ్జరేణుసం
పూతునిగా నొనర్ప నల భూరమణోత్తమునిమ్రోలఁ జేర్చినన్.

(విభీషణుఁడు రాముని శరణుజొచ్చుట.)

మ. శరణార్తావన! రక్షకా! శరణు! శశ్వద్రక్షణాపేక్షణా!
శరణాదిత్యసమానతేజ! శరణా శాధీశసంపూజితా!
శరణు జొచ్చితిఁ గావుమంచుఁ దనదౌచారిత్రమున్ దెల్పుచుం
జరణద్వంద్వమునంట భక్తునిమనస్తాపంబుఁ జల్లార్చుచున్.

(రాముఁడు విభీషణున కభయ మొసంగుట.)

ఉ. రాముఁడు రాక్షసేశ్వర! దురాత్ములు నిన్ గనఁజాలరంచుఁ దా
బ్రేముడి రావణానుజుని బౌరరమందునఁ జేర్చి నీకికన్
భూములు కల్గబో వములభావమునందుము వేయుఁ గేల? సు
త్రాముని రీతిభోగములఁ దప్పయు నందెదవంచుఁ బల్కుచున్.

(విభీషణ పట్టాభిషేకము.)

శా. శ్రీరాముం డభయం బొసంగి యనుజున్ క్షీరాబ్ధిపత్త్రోయమున్
దేరంబాకఁగ లక్ష్మణుండు వినఁ దత్తీర్థంబుఁ దేనంత లం
కారాజ్యంబు విభీషణాఖ్యునకు సంకల్పించి మోదావని
శ్వారాధ్యాతి శుభంబుగా నొనరిచెం బట్టాభిషేక క్రియన్.

అలంకారవిషయము.

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులుగారు, కొవ్వూరు.

లక్ష్యప్రపంచము పలువిధముల వెలసి శాఖోపశాఖలతో విస్తరించుచుండుపట్టున దానియం దెక్కువయనుభవము గలపరిశీలకులచే లక్షణగ్రంథములు నిర్మింపఁబడుచుండును. లక్షణవిజ్ఞానము లక్ష్యప్రపంచానుభవము శీఘ్రముగను సులభముగను గలిగించుటకు సుసాధనమై యుండును. చిరకాలము లక్ష్యపరిశీలనము చేసి యలవరించుకొను జ్ఞానమును లక్షణసూత్రముం గ్రహించినంతనే విద్యార్థి పడయఁగలఁడు.

ఛందోలక్షణములు, కావ్యనాటకలక్షణములు, అలంకారలక్షణములు నాయికానాయకలక్షణములు, రసభావాదులలక్షణములు, వాస్తులక్షణములు భాషాలక్షణములు (వ్యాకరణములు) మున్నగునవి పెక్కు. వీనియం దెల్ల యివి యిట్లు చేయవలె నని కొన్నిఁటిని విధించుటయుఁ గొన్నిఁటిని నిషేధించుటయుఁ గలిగియుండు.

మాటలు లయతోఁ బల్కఁబడుటలోని యందమును గమనించిన విమర్శకు లాయందము నవిచ్ఛిన్నముగా భాషలోఁ బాదుకొల్ప నెంచి వృత్తములకు లక్షణములఁ గట్టిరి. వానిలో యతిప్రాసములు సంస్కృతములో లయకుమాత్ర ముపయోగించునవియై యుండిన వర్ణావృత్తిరామణీయకపక్షపాతవశీకృతమతులైనయాంధ్రకవులచే శబ్దాలంకారములలోనికిఁ దీసికొనఁబడి యక్షరనియమమునకుఁ దావులైనవి. కాని పద్యములుగనే వ్రాయవలె నని లాక్షణికులు పట్టుపట్టక గద్యకవనమునకు సైత మవకాశము ననుగ్రహించి యుండుటంబట్టి యీఛందోలక్షణములచే శృంఖలాబంధము కవులకుఁ దయారుచేయఁబడలేదు.

కావ్యములనుగూర్చి వేనవేలు లక్షణములు గలవు గాని యవి యన్నియుఁ గావ్యములయందమును గూర్చిన విభిన్నాభిప్రాయములను సూచించుచు సత్కవికి వెసలికనిచ్చి వానిప్రజ్ఞ స్వైరవిహార మొనరించుటకుఁ గొంత యవకాశమును సృజించినవిగ నున్నవి గాని కవిమనోయాత్రకు దారిలో నిఱుకుఁ గలిగించునవిగ లేవు. ఇష్టార్థాలంకృతపదావళి కావ్య మన్నను, రమణీయార్థకశబ్దము కావ్యమనినను, నిర్దోషసగుణశబ్దార్థములు కావ్యమనినను, రసాత్మకవా

క్యము కావ్య మనినను వారిరుచిభేదములను దెల్పెడినిగాని కవియాలోచనకుఁ గాని సరసదృష్టిప్రచారమునకుఁ గాని సంకోచము గల్గవలసినయావశ్యకత గన్పట్టదు గదా.

నాటకలక్షణమును దశరూపకమున ధనంజయుఁడు విపులముగ వ్రాసెను. ధనికుఁడు దానికి వంతఁబాడి గ్రంథమును బెంచెను. అందు నాంది, ఆముఖ విశేషములతోఁ గూడి భారతీవృత్తి కాశ్రయమైనస్థాపన, విష్కంభాదులైన యర్థోపక్షేపకములు, అంకములలోని యసూచ్యకథావస్తువు, మున్నగువాని కెల్ల నొక్కదానినైన వదలకుండ నవయవశః విభజనము చేసి లక్షణశ్లోకము లేర్పఱుపఁబడినవి. కవి నాటకము వ్రాయవలె ననుకొని కలమును గాకితమును దీసికొని నాంది వ్రాయఁబోవుచున్నాఁ డనుకొనుఁడు. అప్పు డతఁడు నవనవోన్మేషశాలిని యగుప్రతిభతో నే దేని గ్రొత్తరకమును గల్పనలతోనో మఱిదేని తోనో సృష్టించి విద్యార్థిలోకము కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రుఁ డగుటకును, బూర్వ చమత్కారనిర్మాత యగుటకునుఁ బ్రాప్తి లేదు.

అష్టపదనాందియా? ద్వాదశపదనాందియా? శంఖచక్రములు అబ్జములు చంద్రుఁడుం బద్యములో వచ్చిరా? యని తొలనాఁటినుండియు వచ్చుచున్న సొగసులు సమకూర్పఁ బాటుపడవలెను. అట్లు నిర్ణీతమైననాంది ప్రాఁతరకములోఁ జేరక యపూర్వరచన యెట్లు కాఁగలదు వాఙ్మయమునకుఁ గ్రొత్త వింత విలాసపుసొమ్ములును యెట్లు తయారు గాఁగలవు. నూతనప్రియు లగులోకులహృదయముల నాకర్షించి యప్పటప్పటి కావశ్యకము లగుచుండు నూతనోద్బోధములను జేయుట యనువిధియం దెట్లునాటకములు కృతకృత్యములు కాఁగలవు. నాంది యైనపిమ్మట స్థాపకుఁడు ప్రవేశించి రంగప్రసాదనమునో రంగప్రసాధనమునో చేయవలె నని ధనంజయుఁడు విధించుచున్నాఁడు. శ్రుతి బాగుగ నున్నది. సంగీతము బాగుగ నున్నది. మద్దెల బాగుగ నున్నది. యని చెప్పుటయే యిది యనికొంద ఱుదాహరించుచున్నారు. ఏపద్యపుగణములలో నో వారుచెప్పినవి వెనుకటివానికన్న కొంచెము విలక్షణముగనో అట్లో వ్రాయుటయే కదా కవి పని. ఇఁక నీతనిప్రతిభకుఁ బ్రయోజన మేమి. అడ్డులు లేని నిరామయాకాశమునఁ గొంతసేపు దూరముగ దృష్టి నిగుడించి సృష్టిలో వస్తుప్రకృతులయందు నిగూఢములై యుండురహస్యముల నుద్ధరించి తనసోదరు లగులోకులకుఁ బంచిపెట్టెడిభాగ్య మెప్పుడు సమకూడును? భారతీవృత్తి నాశ్రయించుట యని స్థాపకుని పని యొకటి.

అనఁగా—సభ్యుల నిచ్ఛకంపుమాటలతో సన్ముఖులను జేయుట, వీథ్యంగములను బ్రహసనాంగములను బ్రదర్శించుట, కథోద్ఘాతము ప్రవర్తకము ప్రయోగాతిశయము ననెడి యాముఖాంగములలో నొకదానిచేఁ బ్రదర్శింపఁబోయెడి కథను సూచించి విరమించుట. ఈప్రస్తావనలోని యాముఖాంగము లనునవి ధ్వనిప్రధానములుగను శ్లేషప్రధానములుగను నుండి యొక్కొకరీతి చమత్కారము నొసఁగునవిగనే యుండెడివి. కాని యట్టి పద్ధతులను జూపి కవి యిట్టి చమత్కారములను గ్రంథము కొలుపోకుండునట్లు జాగరూకుండు కావలెనని సలహానిచ్చుటలో లాక్షణికులు విరమించి యుండిరేని సత్కవి తనకాజన్మసిద్ధ మగుసంస్కారము ననుసరించి యేదో క్రొత్తపోకడకుఁ బ్రాకులాడుట తటస్థించుచుండెడిది. అప్పుడు క్రొత్తక్రొత్తఫలములను కవితావృక్షశాఖలపై మనము గాంచఁగల్గెడివారము. అప్పుడే పాడినదే పాటగాఁ గవితాప్రణాళిక విసువు గల్గింపకుండెడిది.

కథకు మొదట బీజమును, చివర ఫలమును, ఎల్లలుగాఁ దీసికొని యీలోపలికథ నైదుభాగములు చేసికొనవలె ననినారు. ఈఅయిదుభాగములకును ఐదుసంధు లనిపేరులు పెట్టినారు. మొదటిది ముఖము. రెండవది ప్రతిముఖము. మూఁడవది గర్భము. నాల్గవది విమర్శము. ఐదవది నిర్వహణము. వీనిలోఁ బర్యవసాన మైనఫలమునకుఁ గారణము లయినయైదంశములను అర్థప్రకృతులని చెప్పి కథారంభమునుండియు ఫలసిద్ధి యెట్టియెట్టిపరిస్థితులతో సూచితమగుచున్నదో ఆపరిస్థితులను, అర్థావస్థలను గాఁ జెప్పిరి. ఒక్కొక్కయర్థప్రకృతి యొక్కొక్కయర్థావస్థతోఁ గలసిన నొక్కొక్క సంధియగు. అవాంతరప్రయోజనములను జూపించుచు నైదుసంధులను బూర్తి చేయుటచే నుపక్రమోపసంహారములు సూత్రంపట్టినట్లుండి శ్రోతలకు విశ్రాంతి గల్గుచు, ఆకాంక్షాపూర్తి యగుచుఁ బైకథపైఁ గుతూహలము గలుగుచుండునని లాక్షణికులబిగింపు. ఈరచనానైపుణి యిట్టినిబంధనములవలనఁ గవి కేర్పడునది గాదు. బహువిధలక్ష్యగ్రంథరామణీయకపరిశీలనమున కలవాటుపడినవానికి జన్మాంతరసంస్కారము గలిగి కావ్యశిక్షను బొందినసుకవి కుపక్రమోపసంహారముల నేకరేఖమీఁద నడపింపఁగల శక్తి యలవడును.

ఇంకను విచిత్రము కలదు. నాటకకథ నైదభాగములుగ విభజింపఁబడినదాని నేఁబది చిఱుతుక్కలుగా నఱికివైచినారు. అవిసంధ్యంగములు.

ఈపేలికలను సరిగ నంటించుకొనుచు సంధియను గంతను బూర్తిజేయుచుండు కవి నాటకమునఁ గావలసినయంశములను గూర్చుటయు గోప్యము లగువానిని బ్రచ్ఛన్నములు సేయుటయుఁ బ్రకటన సేయఁదగువానిం బ్రకాశింపఁజేయుటయు రక్తియుఁ జమత్కారమును గథ పెంపుఁగుటయు స్వాయముగ నెలకొనఁ గలవని చెప్పి మనకు మార్గదర్శులై లక్షణగ్రంథకర్తలు కృతజ్ఞతాపాత్రు లగుచున్నారు. కాని యిది మఱింత యస్వాభావికముగా నున్నది. ఒకసంధిలో వీని వరుసను మన మనుసంధానము చేసితిమేని యిది తెల్ల మగు.

ముఖసంధిలో—బీజన్యాసము, బీజబాహుళ్యము, బీజనిష్పత్తి, గుణాఖ్యానము, ప్రయోజననిర్ధారణము, సుఖప్రాప్తి, బీజముమరలవచ్చుట, సుఖదుఃఖములు గల్గుపని, అద్భుతావేశము, గూఢమగువిషయమును బ్రకటించుట, ప్రకృతము మొదలిడుట యనునివి కవి కూర్పవలసిన సంధ్యంగములు. ఏద్రావిడప్రాణాయామములచేతనో వీని కాయాయిపుస్తకములలో ధనికుఁ డుదాహరణములు సూపియుండెను ఈపేర్ల కర్థములు గూడ బలాత్కారముగ లక్ష్యముల నన్వయింపఁజేసికొనవలసినవే. ఏకాళిదాసాదులైన నీజాబితాను ముందుంచుకొని నాటకాదులు వ్రాసినవా రున్నారేమో యని చూతమన్న శాకుంతలాదులలో నెచ్చటను వరుసగా నీచిఱుతపేలికల కుట్లు కన్పట్టవు. ధనంజయుఁడుగారును గొన్ని రత్నావళిలో గొన్ని వేణీసంహారములో గొన్ని మఱొకచోటను అక్కడక్కడ నుదాహరించెను గాని యొక్కచోటఁ బ్రణాళికగాఁ జూపలేదు.

ఈసంధ్యంగములదాఁకఁ బోనేల? సంధులే సుప్రసిద్ధనాటకము లైన యుత్తరరామచరితాదులసరిగాఁ గన్పట్టవు. రామాయణకథలో సుగ్రీవకథయు విభీషణకథయు బతాకాప్రకరులక్రిందఁ గన్పట్టుచున్నట్లు ఏశాకుంతలములోఁ గన్పట్టుచున్నది? ముద్రారాక్షసమున రాక్షసవిరాధగుప్తసంభాషణము పతాక యని వ్యాఖ్యాతలు విఱిచినను ఏమిసరసముగా నున్నది? వేణీసంహారములోఁ గర్ణాశ్వత్థామలకలహముకన్న వృషసేనయుద్ధముకన్నను బతాక యనఁదగిన దేదికలదు?

ఉత్తరరామచరితములో బీజకార్యములనుగా వేనిని నిర్ధారణ సేయ వలనుపడెడిని? సీతాప్రాప్తి ప్రథమాఙ్కారంభమునుండియు నాయకునకు సిద్ధమై యుండు నది కార్య మగునా! దాని కొకబీజమును వెదకికొనవలెనా? రత్నా

వళిలోఁ సాగరికా రాగమును బీజమనియు యౌగంధరాయత్నమునుఁ బీజమనియు ధనికుఁడనును. బిందువు ప్రతిసంధిని బ్రతియంకమున నన్వయించును. ఇవియన్వయించని తావుల రక్తికిని జమత్కృతికిని సహృదయహృదయాకర్షణమునకును గొఱంతయేమి వాటిల్లియున్నది. ఉత్తరరామచరితములో స్థాపనయందలి స్థాపకుడే యయోధ్యలోనివాఁడైపోయి శ్రీరాములవారినగరున వైతాళిక కృత్యములోనికిఁ దిగినాఁడు. వేణీసంహారములో స్థాపకుఁడున్నట్టేయుండి శ్రీకృష్ణులవారి హస్తినాపురాగమనోత్సవములో మేళగాండ్రలోఁ జేరుటకు విదురాజ్ఞను దనవారితోఁ జెప్పుచుఁ గథలో వాఁడగుచున్నాఁడు. ఇవి యన్నియు లాక్షణికులు గిరిగీచి నట్లు నడచు కవులచెయ్యిలా? ఈనిబంధనములు మార్గదర్శనము కొఱకేర్పడిన వని గురుశిష్యసంప్రదాయములలో నుపదేశప్రణాళిక యవిచ్ఛిన్నముగా వచ్చియుండిన నవనవోన్మేషశాలికవిప్రతిభావిలాసములచే నింక నెన్నిప్రయోగాతిశయము లెన్నిచిత్రగతులతో నాటకసృష్టిలో నేర్పడియుండునో ఎన్నిరకముల కథోద్ఘాతము లుద్భవిల్లియుండునో మఱియు నెన్నిక్రొత్తరచనలు వీనితాతలవంటివి కవికోకిలరుతములై యుండెడివో.

అలంకారలక్షణములు:—ఏయలంకారముల లక్షణము లెక్కడ నన్వయించునో ఆయలంకారము లచ్చటఁ గలవని చెప్పుకొనుచుఁ దృప్తిపడుట మనవిద్యార్థుల కలవాటు. లక్షణములు సమన్వయించినంతమాత్రమున నలంకారము లెల్ల సమానములు కావు. అన్యోన్యకవుల కల్పనలలోని తారతమ్యములం బట్టి యందము లెచ్చుతగ్గులఁ గాంచుచుండును. అట్టియందములు మనస్సులకెక్కినప్పుడే చదువరిచదువు సార్థక మగు. ఆచమత్కారము ననుసంధానము చేయఁగలుగువాఁడే మరలఁ దనరచనలో నయ్యందము నప్రయత్నముగఁ బడినదానిని గాంచఁగలఁడు. చమత్కారజనకత్వ మలంకారసామాన్యలక్షణమనునిరూపణమునకు ఫల మప్పుడే కలుగును. ఉపమాదులు కాళిదాసాదుల సూక్తులలో నుండును. సాధారణకవులమాటలలోఁ గూడ నుండును. లక్షణములు సమన్వయించును. అంతమాత్రమున నివియు సమము లగునా?

కొన్నియలంకారములు లోకోక్తిరూపములై యత్యంతహృద్యము లగు. కానివలె నప్రసిద్ధములైనవియు గ్రంథమాత్రదృష్టములు నైనవియు మంజుళములు కావు.

వారిం జూడం బనసి లోచనము లమృతం బానినట్లు ద్దీ……నెట్టన నిట్టియుల్ల మదిసిల్పితి రక్షసతాల్లిఁ జిక్కొ డిఁగట్టిఁ యట్లు } ఉత్ప్రేక్ష

కౌంతి యింతకుఁ బసుగయి పాలఁబోఁబడిన బల్లివిధం బున నుండకుండునే? } ఉపమ

ఈయున్న రాజులందఱు । వాయుసుతున కొక్కమొత్తు వాఁడలిగిన శూలాయుధుఁడు వడఁకు } అతిశయోక్తి

పాండు కుమారులు నీకోఁడిపొత్తు మనియెదమనంగా శ్రీరామో కాలొడ్డిన వాఁడిషను కాదె? } ఉపమ

ఇల్లలికినఁ బండుగగునె దొంగ లానల్ పాడిచినఁ గోఁకల్ వినుతురె? } అప్రస్తుత ప్రశంస

వీనియందము వేఱు. "సింగం బాకటితో గుహాంతరముగం జేడ్పాటుమైనుండి మాతంగస్ఫూర్జితయూథదర్శనమహాత్సాహంబుతో వచ్చునోజం గాంతారనివాసఖిన్నమతి నస్మత్సేనపై నీఁడె వచ్చెం గుంతీసుతమధ్యముండు" హంసీవ కృష్ణ తేకీర్తిః స్వర్గంగా మవగాహతే.

అను నుపమలవంటి యలంకారములయందములు వేఱు. కావున నలంకారవిశేషలక్షణములను సమన్వయింపఁజేయుటచేతనే విద్యార్థులపరిశ్రమము సమాప్తినందక చమత్కారజనకత్వ మనుసామాన్యరూప మెచ్చట నేరీతిగ భాసించుచున్నదో పరిశీలించి గ్రహింపుమనంతకుం బ్రసరించినఁగాని కవితాతారతమ్యనిర్ధారణమున స్వాతంత్ర్యావస్థగం బ్రాప్తానలేకపోవుదురేమో యని భీతి. దీనికి లక్షణప్రపంచ మనపేక్షితనిగానరాఁ జేసంకోచముండవలసి యుండునేమో?

రసభావాదులలక్షణములు :— విభావానుభావసంచారిసంయోగము వర్ణించినంతనే క్రౌంచపక్షిచావుచూచి కలంగిపోయిన వాల్మీకివలె నార్ద్రహృదయుఁడు గానివానిపలుకుల రసము పొసగదన్నాను రసభావలక్షణములు యోజనము లన్నదప్పేమి? రసనిరూపణము పట్టున శృంగారమునకుం బోలె రసాంతరమునకుఁ బట్టాభిషేకముఁ జేసినట్లు గన్పట్టును. మానస మనుపదార్థముయొక్క మార్పులు మున్నగువానిని బాగుగఁ బరిశీలించి మానసవికారములనుఁ బట్టి కల్గెడి కాయికవాచికవికృతులను నివరించునది యీరసవిమర్శము.

కాని శృంగారములోని విశేషములను జెప్పినట్లు వీరాదులలోనిభేదములను మనలక్షణకర్తలు నిరూపింపరైరి. సంచారిభావముల ననుభావములను జెప్పి యుఁ బునరుక్తిం బోలునట్లు హావభావాదులు మున్నగువాని నెన్నిప్రణాళిక లలోడనో వివరింతురు. ముఖ్యముగ నిది గమనింపుఁడు. ధీర మున్నగునాయి కలు ఇతరనాయికలఁ బ్రేమించి సాపరాధు లగునాయకులమీఁద నెట్లు కోప పడుదురో రతికేళుల నెట్లుందురో అనువిషయముల నాలంకారికులు నాయికా నిరూపణమునఁ జెప్పుదురు.

ఖండితుల ననునయించుపట్ల నాయికానాయకుల చెయ్వులను బ్రపం చింతురు. వీనికన్న నాయికలకు లోఁతిసేఁత లేమియు నుండవా? అట్టిచేష్ట లెల్ల నాయికాస్వభావపరిశీలనమునట్టున నుపయోగింపవా? శృంగారావస్థ లలో మాత్రము నాయికానాయకులను తెగవర్ణించియుంట కేవఁ భోగపరా యణు లగురాజుల యాస్థానములకు దాసులై యుండుట యనెడి కవులదుర్ద శను వారివిమర్శస్వాతంత్ర్యము నపహరించిన దానిని సూత్రకారులకాలములో వలె స్వతంత్రపరిశీలనగ్రంథముల నిర్మాణమును భరతఖండములోఁ గల్గకుండఁ జేసినదానిని సూచింపదా?

కం. వేఁడికొని కృపణులై కను, పోఁడిమి యదియేల? రాజపుత్త్రులు దమమై
వాఁడిమిఁ దప్పిన నిప్పులు, వేఁడిమి సెడినట్లు జరులు విని యులుకుదురే.

గీ. కొడుకుఁగాంచు రాచకూఁతు రెద్దానికి, నట్టిపనికి నుచితమైన సమయ
మొదవెఁ దడయు టింక నొప్పదు జనములు, నట్లుగాని పురుషు లనరుమిమ్ము.

కం. భుజబలమున జీవించుట, నిజధర్మము మెత్తఁబడుట నింద్యము మాద్రీ
ప్రజలకుఁ జెప్పుము ద్రుపదా, త్మజఁ గార్యంబనుగుమనుము తగనందఱితోఁ.

అని కొడుకులకుఁ జెప్పింపుచోఁ గొంతి యేనాయికగా నుండెనో వివరింపవలదా? ఈక్రిందిచోట్ల ద్రౌపది మాట లేభావముల నెట్లు సూచిం చెడినో నిర్ధారణసేయవలదా.

"అంతనయాళులేవురకు నైదు సుయోధనుఁ డిచ్చునొక్కొ యా
కంతకృపావిహీనమతి నాతఁడు నొంచునె? యన్నదమ్ములఁ."

చ. తనమునుపడ్డబన్నములు దమ్మునిపైఁ గలకూర్మిపేర్మి నీ
జనపతి సైఁపకున్న యదినక్కున రాజ్యము పాలులేకతీ

యున కోడఁబాటు గల్గిన నెఱుంగమి వెట్టరె చాలరైరి వీ
రసరోషా నానలేమి యని యాడరె లోకమువారు కేశవా!
"అచ్ఛోటన సంగరంబు లగుచోష్పుఁడు పుట్టినవైనఁ బాండవుల్
పోటున కిచ్చగింతురొగా పోదురొ కానలనుండ నచ్యుతా."

చ. అరయమిఁ జేసి కోడలన కవ్వాడు దాసిగఁ జేసె నమ్మహా
పురుషునిపాలికిం బతులు వోవఁగ వీరలతో న యేను జె
చ్చెరఁ జని కోటకంబు దగఁ జేయుదునో యటుగాక పాడిమై
వరవుడ మోసి చేయుదునొ వారికి మాధవ! నిర్ణయింపుమా!

సత్యభామ నరకాసురయుద్ధములో నెట్లు మాటెను. అయ్యవస్థ యెట్టి దని నాయికాలక్షణగ్రంథకర్తలు గ్రంథములు వ్రాయవలదా?

తెలుఁగులో సంస్కృతముం జూచి కావ్యరసభావనాయికానాయకాదుల లక్షణములు వ్రాయనుకట్టినవారిని విన్నకోట పెద్దనను మూర్తికవిని మనమెఱుంగుదుము. వీరు మఱియెత యాస్థానదాసులు, రసము యొక్క సిద్ధించుటను గూర్చి సంస్కృతమున వేనవేలు విమర్శములు గన్పట్టుచుండఁ గావ్యాలంకారచూడమణిలోఁ గాని కావ్యాలంకార సంగ్రహమునఁ గాని తాదృశవిమర్శములు మచ్చునకైనఁ గన్పట్టవు. వ్యంజనావృత్తి యావశ్యకమా? కాదా? యనుగాఢవిచారణ ధ్వని, ఆలోకము లోచనము కావ్యప్రకాశిక రసగంగాధరము సాహిత్యదర్పణము మున్నగు పొత్తములలో సంపూర్ణముగఁ గన్పట్టుచుండ వాని విచారణ లేశమైన నరసభూపాలీయ కావ్యాలంకారచూడామణులలోఁ గన్పట్టకుండుట మిక్కిలి శోచనీయము.

దశరూపక మీమధ్యకాలమున నాంధ్రీకృత మయ్యెను ఏతాదృశదశకే పాత్రమైనది.

చతుర్థప్రకాశములో 'విరుద్ధైరవిరుద్ధైర్వా' అను శ్లోకమును స్థాయిభావలక్షణముగా ధనంజయుఁడు వ్రాసెను. ధనికుండు దనయవలోకమున విపులముగ విమర్శించి విరుద్ధభావసమావేశమునం దెట్లు బాధ్యబాధకభావనిర్వాహమునఁ గవి సమర్థింపవలెనో అవిరుద్ధములగు భావములు గలసినపు డంగాంగిభావముతో నెట్లు సంతరించుకోవలెనో సమానాలంబనవిభావవిరోధము ఆనంతర్యవిరోధము మున్నగునవి యేసందర్భమున నెట్లు పొసఁగింపవలెనో తె

లిపినాఁడు. ఈప్రశంసయే తెలుఁగుదశరూపకమునఁ గన్పట్టదు. మఱియు "వాచ్యాప్రకరణాదిభ్యోబుద్ధిస్థా వా యథా క్రియా వాక్యార్థః కారకై ర్యుక్తా స్థాయిభావ స్తథేతరైః" అనురసవిచారణమున్ను కావ్యనాటకాదులలో రససిద్ధి వ్యంజనాధీనమా తాత్పర్యాధీనమా? ఏలకాదు? అనువిషయములు పూర్వపక్షసిద్ధాంతములతోఁ జక్కఁగా విమర్శింపఁబడినవి. చివర భావ్యభావకభావసంబంధము కావ్యరసముల కని మీమాంసతోడి నిర్ధారణతో విచారణ పూర్తి కావింపఁబడినది. ఇది యించుకయుఁ దెలుఁగుదశరూపకమునఁ గన్పట్టదు.

ఇట్లు విచారణావిహీనములై బంధక, లక్షణవిధానములచేత మాత్రమే పూర్తియగుచున్న లక్షణగ్రంథములు తెలుఁగున నేర్పడుట మఱింత హానికరము. మూర్తికవి గాని చిన్నకోట పెద్దనగాని కృతినాయకుల వర్ణనలయందుఁ దత్పరులైనట్లు కావ్యాలంకారలక్షణ నిర్మాణమున దత్తదృష్టులు కారు. కృతిభర్తలను వర్ణించుట యనుపనిపెట్టుకొని యప్రధానముగా నలంకారాదుల లక్షణములను బ్రతాపరుద్రీయమును జూచి చెప్పుటకుఁ బ్రారంభించినవారీకవులు. వీరియన్యలక్షణముల ననువదించుకొనుటయందలి క్లేశ ముపాధ్యాయలోకమున కవిదితము కాదు. ఇట్టిలోపములు తెలుఁగువాఙ్మయమునఁ గవులకుఁ గట్టివ్రాఁక నుండక మార్గదర్శిత్వమున వికలములు గాని లక్షణగ్రంథము లేర్పడుటచే దీటఁగలదు.

ప్రథమకల్పికులగు వారలకు (అభ్యాసావస్థలోనివారికి) లక్షణగ్రంథములు చేయూఁత. అట్టివారి కాగ్రంథముల యాశ్రయము గోల్పోఁదగినది కాదు. అభ్యాసావస్థను దాటినశబ్దబ్రహ్మవేత్తలు మహాకవు లనంబడుదురు. శబ్దబ్రహ్మవేత్తృత యనఁగా, ఏశబ్దము లేసందర్భమున నేయర్థములో నుపయోగింపఁబడి యెట్లు రసభావవ్యక్తిస్థానములు కాఁగలవో యెఱింగినవారు "యం బ్రహ్మాణ మియం దేవీ వా గ్వశ్యేవా న్వవర్తత" అని భవభూతియు "హారా దాకృష్టానాం కతిపయపదానాం రచయితా జనః స్పర్ధాలుశ్చే దహహ కవినా వశ్యవచసా." అని బాణుఁడును "యేన మాద్యంతి ధీమంతో మధునేవ మధువ్రతాః" అని దండియు, "శబ్దబ్రహ్మవిదః కవేః పరిణతాం" అని మురారియు "యత్సారస్వతవైభవం గురుకృపాపీయూషపాకోద్భవం తల్లభ్యం కవినైవ" అని మఱియొకరును పరిశీలించి చూచి చెప్పియుండిన యొకమహాకవిపీఠము కలదు.

దానినధిష్ఠించినవారే మహాకవులు. వారే కవీశ్వరులు. ఈశ్వరపదముం జూడుఁడు. కవులనేస్థానమునని ల్పెడినో వీరివాక్కులే యౌచిత్యాదిసంపన్నములై లోకము నాకర్షింపఁగలవిగ నుండును. ఇట్టివారికి లక్షణము లాశ్రయణీయములు గావు. దేశకాలములనుబట్టి పరిష్కరణీయము లైనఁ గావచ్చును. ఇట్టిమహాకవు లెప్పుడును బుట్టుచుందురు. ప్రాచీనులలోనే మహాకవులుండి యిప్పటివారిలో లేరనుకొనవలసిన పనిలేదు. "పురాణ మిత్యేవ నసాధు సర్వం నచాపి కావ్యం నవమి త్యవద్యం" అని కాళిదాసుఁ డనెను. కొందఱు మహాకవులకుఁ గూడ లక్షణబంధము లడ్డుకొనుచుండవలె నందురు. అట్టి సిద్ధాంతసంప్రదాయమును నవీనలోకము నిరసించుట దోసఁగు కాదు. సర్వసామాన్యముగా లక్షణనిరసనము కార్య మనుట హానికరము. లక్ష్యవిషయబాహుళ్యరూపమునఁ బ్రవేశము లక్షణములయూఁత లేక యొదవదని మనవిచేసియుంటిని. ఒక మహాకవి యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. "ప్రవేశఫలమ్ములు చిన్నిచిన్ని వ్యాకరణపుఁ బాత్రముల్ గొణిగి కయ్యము పెంచకుఁడయ్య వాగ్విదుల్."

కాలిలో విఱిగినముల్లుఁ దీసివేయుటకు మఱొకముల్లును దేకొనవలెను. ముల్లు పైకివచ్చిన పిమ్మట రెండుముండ్లను దూరముగఁ బాఱవేయవలెను. వేదాంతమునఁ జెప్పుచుండెడి యియ్యుదాహరణము ప్రకృతమునఁ గూడఁ బనికి వచ్చునట్లున్నది. లక్ష్యప్రపంచపరిచయము దార్ఢ్యము నందునంతకును లక్షణముల నుపాసించవలెను. లక్ష్యప్రవాహమున గాలాని నిల్కడఁ గాంచిన పిదప లక్షణప్రామాణ్యదృష్టి యనుబంధమును వదల్చుకొని స్వతంత్రుఁడై వాఙ్మయ స్రష్టయై కవిబ్రహ్మ యనిపించుకొనవలెను. వాఙ్మయమును బట్టి జీవలోకయాత్ర మాఱుచుండును. కాన వాఙ్మయస్రష్ట లోకస్రష్ట యగుచున్నాఁడు. కనుక కవిబ్రహ్మ యనఁబడెడి. అట్టిబ్రహ్మత్వము దేశకాల పరిజ్ఞానపురస్సరముగానే కాలమున కెట్టివాఙ్మయ మెట్టిరీతులతో నవసరమో కనిపెట్టి గ్రంథసర్జనకార్యభారమునఁ బూనినఁగాని సార్థకము కాదు కదా చూడుఁడు. మమ్మట భట్టుగారు వ్రాయుచున్నారు. "నియతికృత నియమరహితాం హ్లాదైకమయీ మనన్యపరతంత్రాం......................నిర్మితి మాదధతీ భారతీ కవేర్జయతి."

సారాంశము:—ప్రాచీనలక్ష్యములలోని యందములను సంగ్రహముగను సులువుగను దెల్పుట కేర్పడినవి కాన లక్షణగ్రంథములు భావిలక్ష్యప్ర

పంచ నిర్మాతలగు కవుల స్వాతంత్ర్యము నపహరించునది గాక మార్గదర్శకమై యుండవలయును. ఔచిత్యవిదులగు బహుసద్గ్రంథకర్తలయు మహాకవులయు గొప్పపండితులయుఁ బోఁకడలు లక్షణ పరిష్కరణక్షమము లౌకప్పుడు కావచ్చును. తెలుఁగున లక్షణగ్రంథములు తక్కువ. సంస్కృతప్రతాపరుద్రీయ సాహిత్యలక్షణగ్రంథములు, కావ్యాలంకారసంగ్రహము, కావ్యాలంకార చూడామణి, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి కావ్యాలంకారమును గలవు. కాని సంపూర్ణములు కావు. కాన సంస్కృతమునుండి యాంధ్రులు లక్షణగ్రంథములను దీసికొనవలసినవారై యున్నారు. ఇట్టియెడ సంస్కృత లక్షణములను దూచాపోకుండ నాంధ్రీకరించుకోవలసినదా? సంస్కృత లక్షణగ్రంథముల నవలంబనములుగఁ జేసికొని క్రొత్తపద్ధతులతోఁ దెలుఁగున లక్షణములు నిర్మించుకోవలెనా? అని పరిశీలనము చేయవలయును. కావున దశరూపకము మున్నగు నాటకలక్షణములలోనను గావ్యాలంకారాదుల లక్షణములం దెల్పెడి లాంటిగ్రంథములయందును గొన్నిచేకొనవలసినవియుఁ గొన్ని వీడఁదగినవియుఁ గన్పట్టెడిని. వానిని బరిశీలించి విచారణలమీఁద నే దోపద్ధతిని నిర్ధారణ చేసికొని యాంధ్రవాఙ్మయమున సముచిత గ్రంథనిర్మాణమునకై కవులు గడంగవలయు ననుకొనుచున్నాను. నానేర్చుకొలఁది లక్షణగ్రంథములలో స్వల్పముగఁ జేసినపరిశీలనమున హేయోపాదేయ విషయ విభాగము నాకుఁ దోఁచినట్లు మనవిచేసికొనుచున్నాఁడను. దీనిపర్యవసాన మేమనఁగా- ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ సంస్థల ననుసరించి దేశభాషలలోఁ బరీక్షలును శాస్త్రగ్రంథములును నిర్ధారణ చేయవలసివచ్చినపుడు సాహిత్యలక్షణస్థానమున నెల్లప్పుడును ముద్రణాదిలోపములవలనఁ దప్పులతడకలుగా నుండి లక్షణవిశదీకరణమునకై వ్రాయఁబడియుండని యేకావ్యాలంకార చూడామణినో యేనరసభూపాలీయమునో తేపతేపకునుబెట్టి విద్యార్థులతోపాటుపాధ్యాయులనుగూడ విసికించెడి దుర్దశ మనకుఁ దొలఁగున ట్లాంధ్రకవులు లక్షణనిర్మాణము చేయవలయును. అట్లు చేయునప్పుడు సంస్కృతములోనివానినెల్ల దెచ్చిపెట్టక ద్వీపాంతర సాసర్గాదులచే బహువిధవిజ్ఞానముల కాటపట్టుపైన మేధావుల కనుమతములగు సంస్కారములఁబడసి పురోభివృద్ధి కడ్డునదిగాక యుండు లక్షణసంస్కారములచే నాంధ్ర భాషాయోషకు సొగసుసేయుదురు గాత యాంధ్రలోకాభిమానులు అని-

గ్రంథస్వీకారము.

---

1. స్వప్నసందర్శనము—కర్త- కవిభూషణ కవిరాజ శ్రీరాజా వత్సవాయ వేంకటనీలాద్రిరాజుగారు, తుని.

వెల రు 0-2-0 చిన్నిపొత్తము. చక్కనిబోధ. మచ్చునకు రెండుపద్యములు.

చ. నిగమశతంబు సద్గతికి నిచ్చెన దానికి మెట్లు నాలుగై
తగుఁ; దగ మూఁడిట న్నడచి తత్త్వమసీత్యుపదేశవాక్యమై
మిగిలి తనర్చుచున్న తుది మెట్టుపయిం బదమూఁది యెన్నఁడున్
మగుడనిచోటు గానఁదగు మానవులై జనియించువారికిన్.

ఉ. వేయును మాటలేల? కలవిత్తము చిత్తము నప్పగించి నా
రాయణపాదపద్మ శరణాగతి సేయుఁ డటన్న నంత కృ
ష్ణాయని పాఱుతెంచి గగనంబున కేగె విహంగరాజము
త్యాయతసవ్యహస్తమున నల్లన వంగి పునఃప్లుతంబునన్.

---

2. త్రిపురసుందరీస్తవము—కర్త- సత్యవోలు సుబ్బారావుగారు, ప్రకాశకులు- కేసాప్రగడ సూర్యనారాయణగారు.

సుమారు 30 పద్యములుగల చిన్నిపొత్తము మచ్చునకు రెండుపద్యములు.

చ. ఇల నినుఁగొల్చువారలకు నెప్పటికైనను నీకు సత్కృపం
గలుగక పోవునా సుగతి క్రన్నన నింతకు నీప్సితార్థముల్
నిలుచును మంచిచెష్టలును నిల్చును ధాత్రి ధనంబు మేను ల
క్ష్ములఁగను మమ్ము యోత్రిపురసుందరి శాంకరి యోమహేశ్వరీ.

ఉ. స్నానము సంధ్యయుం దపము సత్యము నిత్యము తీర్థయాత్రలుం
బూని యొనర్చుపుణ్యులకు మోక్షము నిత్తువుగాని యేలనీ
ధ్యాన మొకప్పుడున్ సలుపనట్టి జడాత్ముల కెందుకిత్తు వీ
క్షోణిని మోక్షమో త్రిపురసుందరి శాంకరి యోమహేశ్వరీ.

---

3. శ్రీవేంకటాద్రీశ్వరశతకము—కర్త- సత్యవోలు సుబ్బరాయకవిగారు,
ప్రకాశకులు- బుద్ధవరపు జగ్గరాజుగారు.

శార్దూలములు మత్తేభములుం జేరి ౧౦౭ పద్యములు. రెండు మచ్చుపద్యములు.

మ. స్థిరతం గీర్త్యపకీర్తులేసలుచుఁ బృథ్విన్ దేవ యెవ్వానికిన్
మరి కర్మల్ నరవేర్పఁగాఁదగిన జన్మబద్ధి యద్దానికై
సిరియున్ సంతతి బంధుమిత్రులెపుడున్ జేరంగరా రేరు సు
స్థిరమౌ నీపదభక్తి, ముక్తి, సిరుమా శ్రీ వేంకటాద్రీశ్వరా. ౨౦

శా. ఈవే రాముఁడవౌ ధనుర్ధరులయం దీవే మృగేంద్రుండవౌ
దీవే పావకుఁ డీవె పర్వతములం దీవే గనన్మేరువౌ
దీవే మత్స్యములందు మేల్మొసలివౌ దీవేగదా మున్మఘుం
డీవే వాసుకి బండితుం బవనుడీవే వేంకటాద్రీశ్వరా.

రెండు పుస్తకములలో నచ్చు తప్పులు మెండుగఁగలవు.

ఈపుస్తకములు కాకినాడలో కవిగారియొద్దనే దొరకును.

---

4. ఆంధ్రమేఘసందేశము—కర్త- వడ్డాది సుబ్బరాయకవిగారు, (1931 సం॥ బి. ఏ. పరీక్షకుఁ బఠనీయము.) ఇందు మొదట (1) కీ॥ శే॥ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగారును (2) కీ॥ శే॥ సత్యవోలు సోమసుందరకవిగారును, (3) కీ॥ శే॥ వన్నాల సీతారామబ్రహ్మశాస్త్రిగారును నీపుస్తకముంగూర్చి వ్రాసిన సదభిప్రాయములుగలవు. మొదటిపద్యము.

మ. ఒకయక్షుండు ప్రమత్తుఁడౌటను నిజోద్యోగంబునం దద్విభుం
డొకయేఁ డింటినిబాసి యుండు మన శాపోద్వృత్తిఁ బొంపేది జా
నకి నీరాడిన పుణ్యవారి సురపున్నాగావనీజాళి దృ
ష్టికిఁ బాత్రం బగుచిత్రకూటమున నుండెం దద్వనివాటులన్.

వెల రు 0-8-0 కవిగారియొద్ద రాజమహేంద్రవరములో దొరకును.

---

5. అచ్చతెలుఁగు ఋతుసంహారము—కర్త చింతపల్లి రామకృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు (ఈమని-గుంటూరుజిల్లా) దీని తరువాయిని వచ్చు 6, 7, పుస్తకములును నీకవిగారు రచించినవియే. ఇది సంస్కృతఋతుసంహారశ్లోకముల కచ్చతెనుఁగుపద్యముల పుస్తకము—రెండు మచ్చుపద్యములు.

చ. విరిగయిసేఁతలన్ వలపుపెల్లు గుబుల్గొను కీలుగంటులన్
గరముఁ దనర్చు వల్పగరుగందము నెల్లెదఁ బూయుమేనులన్

బరఁగు మిటార్లు రే మొదల మాటికి మబ్బుల నద్దు లాలకం
చురవడిఁ బెన్నవా రిరవుతుండి తొలంగిరి సిగ్గుగేముకుఁ. వర్షర్తు- ౪౦

చ. అదటున బర్హకంబుగల యుల్లి మిటారవుఁదీఁగెఁ బోండ్ల చేఁ
గుదురగు కౌరుగుబ్బలను గుంకుమపూవువఁ బ్రేంకణంబు చేఁ
బదనుగ స్నానివన్నువను బన్నెదుపంబను మేలికస్తురిఁ
గదిసిన మంచిగంధముఁ దగఁ గులుకంబను మండె నెంతయుఁ. వసంతర్తు-

విపులార్థసంస్కృతభావములను వరిమితశబ్దాంధ్రపదములలోనికిఁ దెచ్చుట యిప్పాలమునఁ బొగడఁదగినవిషయము. వెల రు 0-8-0

---

6. ఆంధ్రస్తోత్రమణిత్రయి. ఇందు (1) శ్రీలక్ష్మీనృసింహస్తోత్రము (2) గోవిందద్వాదశమంజరికాస్తోత్రము. (3) గోవిందచతుర్దశమంజరికాస్తోత్రము ననునవి మూఁడుగలవు. శ్రీలక్ష్మీనరసింహస్తోత్రమాలయు నకారప్రాసయుతములగు 25 ఉత్పలములు. అందొక్కపద్యము.

ఉ. అఖిలేంద్రియాహ్వయ మహాబలచోరులచేత రాగసం
ధానత నంధుఁ జేటను హృతప్రవివేకమహాధనుండ న
జ్ఞానదురంధసంతమసచక్రబహావినిపాతితుండ ల
క్ష్మీనరసింహ నాకొసఁగుమీ మహనీయకరావలంబముఁ.

తక్కినరెండును దేటగీతములతో నిండినవి. మచ్చునకు-

గీ. ఎవతెనీకాంతనీపుత్రుఁడెవఁడునీవు, నెవరు? యొటనుండివచ్చితియనియుఁ దెలియఁ
జిత్రతరమైనసంసృతి చెడకల్పన, లోన తత్త్వంబెఱుంగు భ్రాంతుఁడవు కాక
మరణకాలమురా మకృత్యకరణమింత, బ్రోవదచ్యుతు భజియింపు మూఢబుద్ధి!
(ద్వాదశమంజరి.)

గీ. అగ్నిరవులగ్రపృష్ఠంబులందుఁ గలిగి, చుబుకయుతజానుఁడై రాత్రిఁ జొచ్చుచున్న
కరతలపుభిక్షవాసంబు తరుతలమున, నైనవాశామహాపాశ మతనివిడదు.

ఈపుస్తకము వెల రు 0-2-0 సుబోధుఁడు

---

7. ఆంధ్రబాలరామాయణము- కర్త-పైవారే- వాల్మీకిరామాయణము లోని మొదటి యధ్యాయమునందలి సంక్షేపరామాయణమున కిది తెనుఁగు అన్నియు గీతపద్యములలో నిముడ్చిరి. మచ్చుచూపుఁడు.

గీ. యౌవరాజ్యాభిషేకత నలరఁజేయ, నిచ్ఛయించెను దశరథనృపతిప్రీతి
నటు జరుగుచుండి సతి దేవి యైనకైక, రామునభిషేకసంభారరాశిఁ జూచి
పూర్వపరిదత్తవరయాటంబూనితాను, దశరథేశ్వరుఁగనియీవిధమునఁగోరెఁ
జనుట రాముఁడువననివాసంబుసేయ, భరతునకునభిషేకంబుజరుపుట" యని

పైమూఁడుపొత్తములును సంస్కృతశ్లోకములతోఁగూడఁ బ్రకటించి యుండినచోఁ జదువుకొనువారికి భాషాంతరీకరణాములు సులభముగ బోధపడుచుండెడివి.

---

8. ఆత్మార్పణము—కర్త- తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు. కావూరు, గుంటూరుజిల్లా. ఇందలికథ భారతము శాంతిపర్వములోని లుబ్ధకకపోతచరిత్రము. ఇది యొకప్పుడు భారతీపత్త్రికలలోఁ బ్రకటింపఁబడినది. దానిని ప్రత్యేకముగాఁ బుస్తకరూపమునఁ బ్రకటించిరి. ఇదివఱలో నీకథ ననేకులనేకవిధములఁ బద్యరూపమున రచించిరి. వారిలో వీరి దొకత్రోవ. చక్కని కాగితములమీఁద మంచియచ్చున ముద్రింపఁబడినది గాని, పద్యములపేళ్ళు గాని, సంఖ్యగాని చూపఁబడకపోవుట కొంతపాఠకులకు శ్రమను గల్గించును. మాకుఁ బంపినప్రతిలో ముద్రణమునందు గొన్నిసవరణ లున్నవి. ముఖపత్త్రము లేదు. వెల లేదు. దీనింబట్టిచూడ నింకను బుస్తకములు ప్రచురింపఁబడలేదని తోఁచుచున్నది. కవిత్వము ధారాళముగానున్నది. సాధ్యమైనంత నిర్దుష్టముగా నున్నది. ఒక్కపద్యము చూడుఁడు.

సీ. శబ్దార్థములభంగిఁ జంద్రికాచంద్రుల ట్లన్యోన్యమైత్రి నొప్పారుచున్న
మనకాఁపురంబుఁ గన్గొన మాలవిధికెంత కన్నుగుట్టెనొ జగత్కంటకునకు
అడవి మేఁతల మేసి వడియనీళులఁ ద్రావి పరులసొమ్ముల కాసపడక యొరుల
కొకకీడుఁజేఁతయు నొనరింపక మెలంగు మనజీవితము దైవమున కదెంత
భార మయ్యెనొ పాపంబు పండెనిట్లు
విధివిధానంబు నెదిరించువిధము గలదె
కటకటా నేఁటి కెట్టిసంకటము వచ్చె
నెట్లు దీని భరింతు దిక్కెవ్వ రబల.

9. శ్రీవైష్ణవతిరుమాళిగ-కర్త- శ్రీ॥ శే॥ ఎ౯-హూరత్తాళ్వారు అయ్యంగార్-(తిరిచినాపల్లి సెంజోసెఫ్ కాలేజి తెలుఁగుపండితుఁడు) “ఇదియొక భారత సంప్రదాయగ్రంథము. ఇందు యజమానుని దినచర్య, ఇంటియందలివారలు తనయిష్టానువర్తిగ నడచునటులఁ జేయుట, విద్యాభివృద్ధి స్త్రీబాలవృద్ధవివక్షత లేక అందఱును సకాలక్రమముగ నధ్యయనముచేయుట మొదలగువిషయములచే మృదుమధురశైలియందు వ్రాయఁబడియున్నది. భారతవిలక్షణమును దెల్పును. ఇది భారతీయు లందఱుఁ జదువఁదగిన గ్రంథము. అందఱికి వాక్కుగలదు” అని ప్రకాశకులు వ్రాసిరి దీనివెల రు 0—2—0 ఎ౯. కే. పరుశాభరణముగారు, 22 పచ్చయప్ప మొదలివీధి, కోమలేశ్వరముపేట, చెన్నపురిలో దొరకును.

---

10. పతివ్రతావిభవము- ఇదియును బైకూరత్తాళ్వార్ అయ్యంగారిచే రచియింపఁబడినదియే. వెల రు 0-6-0 “ఇది మహాపతివ్రతామాహాత్మ్యము. ఇందు పతిభక్తిని ప్రధానముగా గొని ఆవ్రతమును ఏలోపములేక ఆముక్త్యంతము జరిపి స్త్రీపురుషుల కిరువురకును బ్రహ్మలోకపదవిని ప్రాపించిన యిరువదినాలుగు పతివ్రతలచరిత్రలను శబ్దకాఠిన్యము వదలించి అన్వయకాఠిన్యమును, కష్టము లగు సంధులను మాన్పి నవరసభరితము లగు శబ్దాలంకారములతోను ప్రసిద్ధలఘుసమాసములతోను దీర్ఘసమాసములను దప్పించి చదువువారికిని రుచికరముగాను మనోహరముగాను విరచింప యత్నించితిని...ఇందు శబ్దదోషములు సాధ్యమైనంతవఱకు రాకుండునట్లు సమర్థింపఁబడును... ఇందలి చరిత్రలు వేదవేదాంతభారతరామాయణపురాణగ్రంథములనుండి యేర్చికూర్చబడినవి” అని కవిగారు తెల్పిరి.

---

11. బ్రహ్మసూత్రసారసంగ్రహావిమర్శనము:—శ్రీ॥ శే॥ ముట్నూరి గోపాలదాసుగారిచే రచియింపఁబడినది. దీని పీఠికలో గోపాలదాసుగారు “శ్రీవేదవ్యాసవిరచిత బ్రహ్మసూత్రములకు శ్రీశంకరయతీంద్రులవారును, రామానుజాచార్యులవారును భాష్యమును వ్రాసియున్నారు... వేదాంతతీర్థ వేదాంతవాచస్పతి...శ్రీమాన్ కందాడై శేషాచార్యులుగారును, రాయబహదర్ శ్రీవద్వల్లూరి జగన్నాథరావుగారును సరి అయిన ఆంధ్రవ్యాఖ్యానము వ్రాసియున్నారు. వాటిని నేను కొంతవరకు చూచినాను. అందు రామానుజాచార్యులవార

వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములో ఏదిసర్వోపనిషత్తులచేతను పరబ్రహ్మ మని ప్రతిపాదింపఁబడి అద్వైతులచేత కొనియాడబడుచు అనేక గ్రంథరాజములందు వ్రాయబడియున్న ప్రత్యక్చైకత్వమును చేతనుఁడైనను అనంతదుఃఖములకు పాత్రుఁడై దాదాపుగా ఒకమిరుగుతుపురుగువలె ఉపమాన మిచ్చి ప్రత్యక్చైతన్యమునకు పరబ్రహ్మమునకును సంబంధము లేదని వ్రాసినారు. జీవేశ్వరులకుగల భేదశ్రుతు లన్నియు యీప్రత్యగాత్మపరవాక్యములకు సమన్వయించి వ్రాసినారు. చాలావిపరీతము తోఁచబడి నేను యీసూత్రములకు తగిన అర్థమును శ్రుతిస్మృతులచేతను వ్రాసియున్నాను." అను మొదలైనవి లిఖించిరి. గోపాలదాసుగారు తమరు రచియించిన యీగ్రంథము ముద్రణములో నుండఁగనే కాలధర్మమునొందుటకు మే మెంతయు చింతిల్లుచున్నాము. కాకినాడ ముట్నూరి చిదంబరశాస్త్రిగారియొద్ద దొరకును. దీనివెల రు 0—8—0.

---

12 రామనిర్యాణము- నాటకము. గ్రంథకర్తలు బ్ర॥ రామకృష్ణసుబ్రహ్మణ్యకవులు. (గోరావఝ్ఝుల రామకృష్ణశాస్త్రిగారు, అక్కపెద్ది సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారును) వీరు తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవుల శిష్యులఁట. వీరిలో సుబ్రహ్మణ్యకవిగారు సంగీతసాహిత్యములను, అవధానప్రజ్ఞను గడించినవారు, చిత్రపుకాగితపుబనులు, అర్హోదయములు, వేణుగానము, మొదలగునవి గురుశుశ్రూష చేయకయే నేర్చిరఁట. ఎంతటికఠినపద్యమైనను వినినంతనే మరలఁ జదువఁగలనేర్పుగల్గినవారఁట. ఇట్టి మేధాశాలి కీర్తిశేషులయినట్లు తెలియుచున్నది. ఈనాటకము 5 అంకములు గలది. ప్రత్యంకమున రంగవిభజనము చేయఁబడినది కథ పేరువలననే తెలియవచ్చును. ఉత్తరరామాయణము. ఇంద్రాదిదేవతలు శివుఁడు మొదలగువారు రాముని వైకుంఠమునకుఁ గొనిపోవ యత్నించుట. యముఁడు మునివేషమున రామునికడకువచ్చి బ్రహ్మరహస్యమును జెప్పుట. ఆమాట లితరు లెవ్వరు వినఁగూడ దని ముని చెప్పుట. రాముఁడు—

చ. శరణని దేవదేవుపదసారసయుగ్మము నంటుగాక సా
గరమునఁ గ్రుంకుఁగాక సురకాండమొ యస్త్రము వచ్చుఁగాక మే
మిసుపుర మాకుమాటలు నొకించుక విన్నను గన్నవాని మ॥
స్వగనిశితాసిధారలను ఖండనఁజేతు దయావిహీనతన్.

అని ప్రతిజ్ఞ చేసి లక్ష్మణుని ద్వారముకడ నెవ్వరును రాకుండఁ గాపుంచుట. అంతలో దుర్వాసముని వచ్చి రామునిఁ జూడఁగోరుట, లక్ష్మణుఁడు మునికోపమునకు వెఱచి రామునొద్దకు రహస్యసమయములో నేగుట మొదలుగాఁగల కథ యిందువర్ణింపఁబడినది. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు రచించిన సందర్భోచితములగు కీర్తనలు తుట్టతుదఁ జేర్చినారు. కవిత్వము సందర్భోచితముగ నున్నది. "పాటలాధరరంభఁ బంపఁగావలె నాదుపడకకనుచు" రాముఁ డన్నను మోటుగానే కనఁబడుచున్నది. "తనవిడిదికి రంభ ననుపవైతి" అని కిగ్గాడియసుర చేత సూరన్నగారు గూఢముగాఁ బల్కించిరి. అభిప్రాయభేదము లుండవచ్చును. శ్రీరామనిర్యాణము విషాదాంతము కాకపోదు.

ఉ. తమ్ముఁడవైతి పుట్టుకను దాసుఁడవైతివి సేవచేతఁ గా
ర్యమ్ము వరింపఁ బట్టఁ బరమాప్తుఁడవైతివి రాజనీతి వా
క్యమ్ముల నాలకించుతఱి నైతివి శిష్యుఁడ వట్టి నీదు కం
ఠమ్మును జేతులార నకటా వధియించి సుఖింపనేర్తునే.

ఇందుఁ గంఠమ్మును వధియించి యనుటకంటె "తెగవ్రేసి" అనుట యుక్తమేమో.

మ. హరకోదండవిఖండనోద్భవజయశ్శ్యామామనోహారిభా
స్వరహస్తగ్రహణోత్సుకాయ విధవే సద్భక్తహృద్వాసినే
ధరణీజాకుచకుంభలిప్తవిలసత్కస్తూరికాసౌరభో
త్కరసంవాసితవక్షసే నమ ఇదం కల్యాణసంధాయినే.

చ. వయసు గతించె నీధరణిభారముఁ దాల్పఁగశక్తిలేదు ని
ర్దయ నిదె మృత్యుదేవత కరాళము విప్పి గ్రసింపనుండె నా
ప్రియమగు తమ్ముఁడా మడసెఁ బెద్దలుగూడ నసించి రింక నో
నయవిదులార యేలఁదగు న్యాయము దప్పక కోసలావనిన్.

మ. అదియే కోసలదేశభూషణ మయోధ్యాపట్టణోత్తంస మ
ల్లదియే రామనివాససౌధ మవె రథ్యల్ వారలే పౌరు ల
ల్లదె మత్తేభతురంగగోష్ఠ మదె క్రీడారామ మయ్యారె నా
కిది దర్శింపుటకన్న భాగ్యమిఁక వేఱేలేదు తర్కింపఁగన్.

"బలిమి ధన్వాంత్రిని బాధించు" "ఏఘను రాత్రిఁ బవళ్లుప్రశంస సేతురు" ధన్వాంతరి యనియు రాత్రిందివములు అనియు నుఁడినభాగని తోఁచుచున్నది- "కరాళమువిప్పి గ్రసింపనుండె" కరాళమును విశేషణముగాఁ జేయుట మాకిష్టము. "మత్తేభతురంగగోష్ఠము" మత్తేభములను దురంగములను గట్టునవి గోష్ఠములనుట ప్రౌఢమేమో కాని స్థలోచితముగానుండునా! "తారకలే రసబుడ్లు గాఁగ" ఇందుఁ బ్రమాదముండవచ్చును.

కవులు "మేమీపొత్తమును వ్రాసినవెంటనే యచ్చొత్తింపుట తటస్థించినది. దానిచే దీని నితరకవులకుఁ బండితులకుఁ జూపి లోపాలోపములను సవరించుకొను నవకాశము లేకపోయిన దనిరి. కావున మాకు సందేహములుగానున్న తావులు సూచించితిమి.

ఈగ్రంథము కావలసినవారు గుంటూరుజిల్లా, అనంతవరము, రామకృష్ణ సీతారామకవులకు వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

వెల 0—12—0.

విజ్ఞాపనము.

ఈసంచికతోఁ బాఠకులకు 18 వ సంపుటములో మూఁడుసంచికలందియుండును. దయచేసి తాము పంపవలసిన చందాలను వెంటనే పంపుదురని కోరుచున్నారము. అందఱును గూడ నొక్కొక్క సంవత్సరము చందా తప్పక పంపినచోఁ దత్కాలమునఁగల యిక్కట్టుగొన్ని పాయును. పాఠకులభాషాభిమాన మీసమయమున విశదము కావలయును.

కా॥ అ॥

ముసలముద్గరశూలములుమాన్పిచకుమకీబందూఖులుధరింపఁ బాటిసేయు
పరుష గీర్వాణము ల్వదలించి వేవేగఁ దురకమాటలు నేర్చు కలికి మీాఱి
మీారు దేవత్వము వహించి మీా(ఱలేరు)
*మీారలునునొంకవిధమున రాదు, భద్ర. ౫౮
సూకరరూపంబు సూచనవినిగదా విడిచిపెట్టిరి మిమ్ము వెరవెఱింగి
బలి బిచ్చమెత్తిన బాపండ వని కదా విడిచిపెట్టిరి మిమ్ము వెరవెఱింగి
ఢిల్లీశ్వరునకైన యల్లుండ వని కదా విడిచిపెట్టిరి మిమ్ము వెరవెఱింగి
పాఱిపోయెడివారిఁ బట్టరాదని కదా విడిచిపెట్టిరి మిమ్ము వెరవెఱింగి
కాకయుండినఁ దురకలఁ గడచిపోవ
గలరెమీావంటివారలు క్రమముతోడ, భద్ర. ౫౯
శేషావతారవిశేష మెక్కడఁబోయె లక్ష్మణార్యునకు నలక్షణముగ
శంఖచక్రాన్వయసంజ్ఞ యెచ్చట జెల్లె భరతశత్రుఘ్నుల కరయ భువిని
లోకమాత్రాఖ్యయేలోకంబులకుఁ జేరె భూపుత్రికిని నెన్న భూమిలోన
నాదినారాయణాహ్వయ మదెందులకేగె రామాఖ్యగలమీాకు రమణతోడఁ
దురకలెల్లను దోరవని నరకుగోనక
మండపాగారముల మట్టుమసలి రహాహా, భద్ర. ౬౦
చిక్కులు నిమురక సీతోర్మికాదులఁ గని యూరకుందురే మనసునిలిపి
పాఱిపోవఁగనైనఁ బట్టలు నాకక విడుతురే వైష్ణవవితతినెల్ల
బందూకులు బుజాలపై నిల్పి కొనిపోక (యరుగ) నిత్తురె వసిష్ఠాదిమునుల
ముక్కులుగఱవనీ మును మొనగట్టి పోనిత్తురే కపినాయకోత్తములను
మొగలుబచ్చాల కగపడఁదగదటంచుఁ
దొంగిపోయితి రికనేటిదొరతనంబు, భద్ర. ౬౧
పురలక్ష్మి నురవడిఁ జెఱపట్టి గిడులో వనలక్ష్మి కరపల్లవములు నులిమి
గంగను గదిసి వేగమె ధైర్యలక్ష్మిఁ జేకొని ధనలక్ష్మి చెట్టపట్టి
రాజ్యలక్ష్మిని సంగరమునఁ బెండిలియాడి ధాన్యలక్ష్మిని సరదార్ల కిచ్చి
ఘనగజాంతలక్ష్మి గైకొని వేవేగఁ గీర్తికాంతకుఁ గులగురుబోనంగి
నట్టి"దంసాను"శిక్షింప నలవిగాక
యుడుగుకొంటివి నృపతులఁగడుపుకొలికు, భద్ర. ౬౨

---

*మీారులను రొండ్లువిధమున ననరాదు—మా.

హరువిల్లు విఱువక వరపుత్త్రి నీయనన్న జనకరా జేమి విచారపడెనో
పరశురాముని భంగపఱుపఁగా నొచ్చిన దశరథుఁ డేరీతిఁ దల్లడిలెనో
మిముఁ గాపుచేసి యాగము పూర్తిచేసిన కౌశికుఁడేమివ్యగ్రతగాసియెనో
వనరాశిఁ గట్టి రావణుఁ ద్రుంచఁగనిన విభీషణుం డేరీతి వగదుపడెనో
తురకబలకోటి(గాంచి) కూతురతఁ బోల
వరము వేంచేసినట్టిదుర్వార్త వినిన, భద్ర. ౬౩

వయసఁ గోడలి దురవస్థలు విన సారెఁ గౌసల్య యేగతి గాంచెనొక్కో
మీాశ్రమ మెల్ల సుమిత్ర యాలించి గాసిలి దుఃఖవారాశిఁ జేరెనొక్కో
కలకాల మీారీతిఁ గడపఁగాఁ గాలంబు విని విందు లేమని వెఱచిరొక్కో
గతకాలమునఁ బండ్లు కానుక లిచ్చిన శబరి యేగతిఁ జింత సలిపెనొక్కో
యహహ భద్రాద్రినుండిమీారరిగి పోల
వరము వేంచేసినట్టి దుర్వార్తవినియు, భద్ర. ౬౪

ఆదిభిక్షునిఁ బెండ్లియాడిన పార్వతి కన్నవస్త్రముల కేమాపదయ్యెఁ
గౌరి బాఁపనిఁ జేసికొన్న సరస్వతి కిడుములు వచ్చెనే యిల్లు లేక
కాళ్ళు లేనిఫణీంద్రుఁ గట్టికొనిన యుర్వి కూరు లేదాయెనే యుండుటకును
దనువు లేని వయారిఁ దగిలిన రతిదేవి సుఖపడ దాయెనే సురలు మెచ్చ
బళిరె మీావంటిప్రభుచేట్టవట్టి సీత
సకలవెతలకు లోనయ్యె సరవిలోన. భద్ర. ౬౫

పాయగిండ్ల వెంబడిఁ దిరుగుచునుండు లక్ష్మీదేవి కేమపకీర్తి వచ్చె
సభలలో నెప్పుడు సంచరించుచునుండు వాణి కేమపవాద వచ్చెజగతి
వేలార్లు మనువుల కాలయుమైయున్న భూదేవి కేమితప్పులు ఘటిల్లె
శివునిఁ బాసి సముద్రుఁ జెందిన పార్వతిసవతి కేమాడిక ల్సంభవించెఁ
దోడు నీడయి మీా వెంట గూడియున్న
సీతదురవస్థ లేమని చెప్పఁదరము, భద్ర. ౬౬

జనకుఁ డిచ్చిన బన్నసర మటంచును జూపి తెల్పు సీతామహాదేవి యిష్ట
జనులతో నూర్మిళ తనతల్లియొసఁగిన పచ్చలతాళిని పల్కుఁ బ్రాణ
సఖులతో మాళవి సరవిఁగెంపులనత్తు గని మురియు, బంధు
వర్గంబుతో జాళువావల్వ శ్రుతకీర్తి మేనమామయొసంగె మిథిలయందు
ననుచుఁ గొనియాడుఁ బుట్టింటిఘనత మెఱయ
వారి నరీతి సోదార్పవశము మీాకు, భద్ర. ౬౭

గజరాతికొంపులకుం బెట్లు చెవుల ధరించదా మోఁ గదయ్యా వాంఛదీర
వరుణదేవుఁ డొసంగు వజ్రాలకమ్మలుం బెట్టదా మోఁ గదయ్యా ప్రేమదీఱ
నలకుబేరుఁ డొసంగు నద్దాలఅవికె పైఁ దొడుగదా మోఁ గదయ్యా యొడలునిండ
గట్న మింద్రుఁ డొసంగు గంటలమొలనూలు కట్టదా మోఁ గదయ్యా కాంతుఁదీఱ
వేడ్క దినముల నడవులవెంట (మీరు)
ద్రిప్పితిరి సీత నూరకె తప్పులేక, భద్ర. ౬౮

తెచ్చితికీర్తిఁ గీర్తివిశారదులగు నిక్ష్వాకువంశోద్భవఘనులకెల్ల
నేలితి వవనిలో నెలమి శంకరగిరి హానను బాదాలు మహాత్మ్యతముగఁ
దోలితి వరుల హద్దులు దప్పిరాకుండ భక్తకోటికి ముగ్ధభావ మలర
... ...
ఏమి వర్ణింతు మీపాత్ర మేమనంతు
లోకు లెఱుఁగంగ నీయూ పుశ్లోకములను, భద్ర. ౬౯

అలపాకశాసనునైన ననుయాచించి చేయించు ముత్యాలచేరుచుక్క
రమణతోడుత ధర్మరాజుకు దయవుట్ట నడిగి చేయించు ముత్యాలసత్తు
వరుణదేవునినైన వరుసతోఁ బ్రార్థించు కలకొద్దిఁ జేయించుఁ గమ్మజోడు
రాజరాజును (వేఁడు) తేజంబుతోడను నిప్పించు సవరపుఁగొప్పు ముంచు
పేదపోణుము లివిమైనఁ బెట్టుకున్నఁ
జూపరులకెల్ల నత్యంతచులకఁదనము, భద్ర. ౭౦

ఇల్లు నప్పులగంప యిల్లాలు చలచిత్త పాన్పునాగులపుట్ట వదినె జెట్ట
గొల్లపెంపుడుతల్లి కోడలుతాఁగ కూఁతురు పాఱుఁబోతు నాతురుఁడు సఖుఁడు
మనుమఁడుతంత్రి కాముకుఁడు కుమారుండు క్షయరోగి మఱఁది వంచకుఁడు తండ్రి
యన్న పానఘనుండు నరయనిష్టుఁడు పేఁడి వేసదారివి నీవు వేయునేల
యిన్నియును నాదునెమ్మది నెఱిఁగియుండి
కొలిచితిని మిమ్ము విశ్వాసగుణముదలఁచి, భద్ర. ౭౧

పన్నీరుసీసాలఁ బరఁగ నించినరీతి నెనయఁగప్రపుమూ రెత్తుభాతి
వరుసముత్యాలకోవలు గ్రుచ్చినక్రమంబు మల్లెపూసరములు మలఁపుమాడ్కి
విరజాజిపై సుధావృష్టి దోఁగినగతిఁ గస్తూరి వీణెయల్లలుపుపోల్కి.
పరఁగనవదాతు (?) గంపలు పంపినవిధంబు తేనె బానలు తెరల్దీసినట్లు

నీదు నామామృతంబు నానేర్చినంత
కొల్లలాడెద భక్తులు నుల్లసిల్ల, భద్ర. ౨౨

సర్వముఖాసాలు చాలని మీ కిలఁ గట్టడి నేరీతిఁ గడచెనయ్య
బహ్వవసరముల భక్షించు మీ రెట్టు లొక్క ప్రొద్దున కోర్చి యుంటిరయ్య
సంగీతసాహిత్యసద్గోష్ఠిగలవార లొంటి మీ రెట్లొదిఁ గుంటిరయ్య
తిరువీధు లెడవక తిరిగెడు మీ రెట్లు కడపదాఁటక ప్రొద్దుగడపితిరహ
వాహనంబులపై నుండువారి కకట
రోడపై నక్కఁగానెట్లు గూడెనయ్య, భద్ర. ౨౩

పదియురెండేఁడుల ప్రాయంబువాఁడవై మించుతాటకను శిక్షించు టెట్టేఁగి
రణశూరు లగుదైత్యగణములఁ బరిమార్చి కౌశికు జన్నంబు గాచు టెట్టేఁగి
తరములఁబట్టి యెత్తఁగరాని హరువిల్లు చెఱకుకైవడి నట్లు విఱుచు టెట్టేఁగి
సంగరరంగవిశారదుఁడైన భార్గవరాము నవలీలఁ గడపు టెట్టేఁగి
దూఱితిని మిమ్ము రోషంబు దొట్టి రిపుల
మదమడంగించునట్టి సన్మదమెలర్ప, భద్ర. ౨౪

ప్రారబ్ధ మనుభవింపనిభక్తజనముల యాతనల్ త్రుంపఁగ మీ తరంబె
కారణహేతువికారము ల్తప్పించి యధికులఁ జేయ మీ కయ్యతరమె
మిముఁ దొల్లి పూజించి మీ వరంబులు గొన్న ధంసాను గావ మీ తాతతరమె
గతజన్మమునఁ బెట్ట గతిలేక పుట్టిన దీనులఁ బ్రోవ మీ దేవుతరమె
యనుచు జనులెల్ల మిము నాడ వినఁగలేక
దూఱితిని నాదు నేరముల్ తొలఁగఁజేయు, భద్ర. ౨౫

ఈతనా ధంసాకు నెదిరి పోరఁగలేక పాఱిపోయిన రామపార్థివుండు
ఈతఁడా యరికి వెన్నిచ్చి పోలవరంబు దారిఁజూపిన సుమిత్రాతనూజుఁ
డీబిడా కలసొమ్ము లిచ్చి మ్లేచ్ఛుల బాధ పతికిఁ దప్పించిన పడఁతిమిన్న
యీతఁడా పగదళం బిదె వచ్చె నని చూపి భయముపుట్టించినపావనియని
పల్లుదురుసామి మిముఁ జూచి ప్రజలు కార్య
వరుస యెఱుఁగక కోపింప వలదుతండ్రి, భద్ర. ౨౬

పిఱికివాఁ డంటేఁగా కఱకుదానవులను గర్వమడంచిన ఘనుఁడ నిన్ను
లోభివాఁ డంటేఁగా లోకంబు లెఱుఁగంగ లంకదానముసేయు రాజ నిన్ను
బలహీనుఁ డంటేఁగా బలిమి సముద్రుని బాణాగ్రమునఁ గల్పుజాణ నిన్ను

వెఱ్ఱివాఁ డంటిఁగా వెరవెఱుంగని క్రోఁతిగములచే వారిధి గట్టినట్టి
నిన్ను లోకోపకారార్థ మెన్నెఁబూని,
దూఱితిని గాక మీవంటి దొరగలండె, భద్ర. ౭౭

అలకుచేలుని చేరెఁ డటుకులు భక్షించి సంపద లొసఁగిన సరసగుణుఁడ
గజరాజు మొసలిచే గాసిలి మొఱవెట్టఁ గాచి రక్షించిన కమలనాథ
కలఁడన్నఁ బెన్నుక్కుఁగంబంబులోనుండి వెడలి బాలుని గాచు నీరజాక్ష
తలఁచిన ద్రౌపదితలఁపు వెంబడి మానభంగంబు గాచిన ప్రభువరేణ్య
లోభివంటిని బగరకు లొఁగితంటిఁ
బిఱికి వంటిని నేరక యుఱికితంటి, భద్ర. ౭౮

వగతుఁడై బహుఫణార్భటిఁ జేర వచ్చిన కాళీయుదైత్యుని గావలేదె
సీతను జెఱగొన్న పాతకాగ్రేసరునవజుని శరణన్న మనుపలేదె
మీశరణార్థియై మెలఁగి కావు మటన్న కాకాసురునితప్పు గడపలేదె

* * * * * * *

పృథివి శరణాగతత్రాణ బిరుదుగలుగు
దొరవనుచు నిన్నుఁ బలుమాఱు దూఱినాఁడ-భద్ర. ౭౯

పితృకార్యమునకునై పినతల్లి కోరికి వెఱవక తీర్చిన వేల్పు నిన్నుఁ
బదరేణువ నహల్య పాషాణంబు బెడఁబాపి విభునిఁగూర్చిన సత్యవిభుఁడ నిన్ను
దగఁ గన్నఁ బగవానితమ్ముని లంకలోఁ బట్టంబు గట్టిన ప్రభుడ నిన్ను
ఘను సుబాహుని బట్టి ఖండించి కౌశికుసవముఁ గాచిన సర్వసముఁడ నిన్ను
భక్తలోకోపకారార్థపరుఁడనగుచు
దూఱితిని నాదు నేరంబుఁ దొలఁగఁజేయు-భద్ర. ౮౦

చిలుకకు మాటలు చెప్ప రామాయని చేసితు మోక్షంబు చెందలేదె
వరుస దాఖలుదోఁచి వాల్మీకియు మరమరాయని మీకృపఁ బ్రబలలేదె
పతిశాపగతినుండి పాదరేణుప్రసోఁకి పాషాణమింతియై పరఁగలేదె

* * * * * * *

పృథివి శరణాగతత్రాణబిరుదు నీదె
కాక యితరుల కెందైనఁ గలుగఁ గలదె-భద్ర. ౮౧

కంటెనేమో నాదుకఠినచిత్తమునందు నిలిపిన నీపదనీరజములు
అంటెనేమో నాదునఘలేశ మాత్మకో సంచరింపఁగ మేనఁ జమటలూరి

సోఁకెనేమో నాదుచెవులకులోఁజూపులు చూచుచుండఁగ ముఖసుందరంబు

*　　*　　*　　*　　*　　*　　*

సామి యిఁక నేరములు నీరసంబు చేసి
కాచి రక్షించు నన్నాగ్రహ కడలుకొనఁగ-భద్ర. ౮౨

గొల్లలాడితినని కోపింపఁ బోకుఁడీ యవని మీదివ్యనామామృతంబు
పీఁటి బుచ్చితినని వింతగాఁగనకుఁడీ కృతులందు మీగుణకీర్తనములు
కాడుచేసితినని కంటకపడకుఁడీ మీకటి మీదివ్యకథారసంబు
ఎఱుఁగఁబల్కితినని యెగ్గుగాఁ గనకుఁడీ మహినిమీనుస్వకర్ణంబులెల్లఁ
బంచి పెట్టితి నని కోప గించవద్దు
సరస మీపద్యముల్ చెప్ప నంతతంబు-భద్ర. ౮౩

వేయికన్నులుగల్గు వేల్పుకేనిక్కైనఁ గనుఁగొనరాని శృంగారరూప
వేయినోరులుగల్గు పాములకంటికైన వచింపరాని యనంతనామ
వేయిచేతులుగల్గు వేఁడివేల్పునకైనఁ (బోల్ప) రానట్టి పుణ్యమూర్తి
వేయిరీతులుగల్గు వేదంబులైనను బ్రస్తుతిసేయనేర్పడనిచరిత*
తగుదు నని నాదు మూఢచిత్తమున నిన్ను
నిల్ప శక్యంబె నావంటి యల్పునకును-భద్ర. ౮౪

పనిపట్టితేనొక్క పవనసుఁడు చనుదెంచి యరిబలంబులను జక్కాడలేదె
సెలవిచ్చితే నొక్కబలిమిని నీలుఁడు నని విరోధులఁ దెగటార్పలేదె
యానతిచ్చిన నొక్కయంగదుఁ డనుకేఁగి పగతురయసువులు పాపలేదె

*　　*　　*　　*　　*　　*　　*

స్వామి సాత్త్వికరూప విచక్షవతుల
†నోచ్చితిరిగాన తురకల యెదుటదొంత-భద్ర. ౮౫

నలనీలకుముదసేనానాయకోత్తముల్ బలసి ముంగల బరాబరులు సేయ
హనుమదు జాంబవదంగదాదులు నిల్చి యంచలంచలను జోహారులిడఁగ
వరుస సుగ్రీవగవయగవాక్షకులు నొరసి మిన్నంటి చామరలువీవఁ
బరమభాగవతఖేచరసిద్ధచారణుల్ జయజయశబ్ద..ములు నుడువ
సురలు విరులు గురియఁ బోలవరమునుండి
భద్రగిరి కేగు వేడ్కను బ్రస్తుతింప-భద్ర. ౮౬

---

* వాగ్లవచరణము—నిప్పునతికి ఱరాని ప్రాజసువులనుశకైనను నెప్పడనిచరిత్ర- అని.

† మోచ్చితిరిగాక తుర్కలమొకటికెల్ల-మూ

అంగ వంగ కళింగ బంగాళ నేపాళరాజుల కెల్ల శ్రీరాములాజ్ఞ
గూర్జరకర్ణాట కురుకొంకణచోళరాజుల కెల్ల శ్రీరాములాజ్ఞ
చోటసింధుమరాటలాటమత్స్యవిదర్భరాజుల కెల్ల శ్రీరాములాజ్ఞ
పాంచాల సౌరాష్ట్ర బర్బరమగధాంధ్రరాజుల కెల్ల శ్రీరాములాజ్ఞ
దివ్య తిరునాళ్లకు సమస్తదేశవరులు
రావలయు నంచుఁ జాటింపఁగా వలయును. భద్ర. ౮౭

శ్రీరామచంద్రులు సీతాసమేతులై వచ్చిరి భద్రాద్రివాసమునకు
జయనామవత్సర చైత్రశుద్ధాష్టమి తరవాతిదినమందుఁ దగవివాహ
మరయమార్గమునందు నెరయసత్రములు బల్చలువపందిరులు వెచ్చని జలములు
శీతోదకంబులు చిక్కని మజ్జిగల్ పుష్పపండ్లరసంబు నీరుచల్ల
లాదిగాఁగల్గు ద్రవ్యంబు లమరఁజేయ
వలయునని వేగఁబంపుఁడీ వాయుసుతుని, భద్ర. ౮౮

తిరిగి రాముఁడు భద్రగిరికేగువార్త లాలించెనా వజ్రిత్రాళీలోసంగు
నవనిజాధిపుఁడు భద్రాద్రిఁ జేరుట వినఁగలైనా జముఁడు చౌకల్లోసంగు
దశరథాత్మజులు స్వస్థానంబు కరుగుట వినియెనా వరుణుండు మణులొసంగు
భరతాగ్రజులు నిజపురము కేతెంచుట లెఱిఁగెనా ధనదుఁడు నేర్పుఁ బోసఁగు
ననుచు నలనీలజాంబవదాంగదాదు
లమరి యున్నారు శుభవార్తలరసి చెప్ప, భద్ర. ౮౯

కలిమిచే విబుధులఁ గాననేరనివారి వారించు గుణశాలి వదినెగారు
నెఱిఁ జేదనైనను నిల్చి చేపట్టియు ధీరునిఁ జేయుపత్నీలలామ
పతితాత్ము నైనను బావనుగాఁజేయు గుణవతి ముద్దులకూఁతు రరయ
నవివేకు నైన విద్యావంతునిగఁ జేసి గురురూప మొనరించు కోడలెన్న
నిట్టిసంపత్తి గల మిమ్ము నెఱిఁగి భక్తిఁ
గొలిచితిని వేగ నాకేమి కొదవయింక, భద్ర. ౯౦

దయశాలితల్లి యుదారసాహసుఁ డప్ప భూభారకుఁడు శయ్య పుష్పబాణుఁ
డరయఁ బుత్రుఁడు శీతకరుఁడు మఱంది వాసవసూను డిష్టుఁ డైశ్వర్య యుతుఁడు
నెచ్చెలి దేవమౌని దలంపు మనుమఁడు రత్నాకరంబిలు రమణ నెన్న
రిణపూరుఁ డన్న సారసనేత్రి పర్ణింప నవతారమూర్తి వీవవనిలోన
నిట్టి మిముఁగొల్చునామది కిటిబుద్ధు
లమరనర్చునె యొన్నిజన్మములనైన, భద్ర. ౯౧

వరుస విద్యలు చెప్ప వదిన సరస్వతి యాయ వృసయసేయ నన్నయజుఁడు
ముదమిాయ నక్షత్రములు మేనయత్తలు మాకిష్టమిసఁ జందమామమామ
యరసి పాపములఁ బాఁప నక్క దివిజగంగ యైశ్వర్యమొసఁగ శ్రీహరుఁడు బావ
మాతల్లియుల్లోకమాత కల్మషదీనపోషకుఁడవు తండ్రి పొసఁగ నీవు
ఇన్నియును నింట గలుగుట యెఱిఁగి యితర
దైవములవేఁడవాకేల దైవరాయ, భద్ర. ౯౨

బలుసాకువ్రక్కి ద్రౌపదిచేత వనమునఁ బాండవావలిని గాపాడినట్లు
సరవిఁదెచ్చినకుక్ష సారంబనుభవించి చెంచుమాద్రియును రక్షించినట్లు
అడిగి తెచ్చిన ముక్కుబుకులు భక్షించి చెలఁగి బాఁపని ధన్యుఁ జేసినట్లు
పెట్టఁగానని తొంటికొట్టుకు బలిమాలి మునలియవ్వకుఁ గీర్తి యొసఁగినట్లు
పూనపాటినృపాలురఁ బ్రోవఁదలఁచి
తెచ్చుకొంటివొ మాకుచ్చు వెచ్చములకు, భద్ర. ౯౩

గోత్రికు లని వారు కొట్టిపోలేక మాయంశభూతులటంచు నడిగినావో
పేరుమోసినకట్న మారసికొంటివో ప్రభులనుచు నంతఁ జేసినావో
మానాఖరులలోన మాకీర్తి మెచ్చుకుఁ దెచ్చె నని చూపివ్వయమున కలిగినావో
స్థలము వంశంబు మా రోసిపోలికఁ బలుకష్టసుఖంబులఁ దెలిపినావో
యెట్టిదయ చేసిరయ్యా మీకట్టిమాకుఁ
బూనపాటికులోద్భవ బాసమెఱిఁగి, భద్ర. ౯౪

రవికులోత్తమ దశరథరాజనందన తాటకామదవిమర్దన మునీంద్ర
మఖపరిపాలన, మారీచహర, యహల్యాశాపమోచన, హరశరాస
నవిభంగ జానకీనాయక భార్గవరామ గర్వాపహార సుగుణాఢ్య
పితృవాక్యపాల విపినశైలసంచారక కురంగభంగక కపిపపాల
వాలిమదభేద వారిధిబంధన......
దశముఖకులవనదావ త్రిదశవంద్య, (?) భద్ర. ౯౫

సద్ధర్మచారిత్ర..........శ్రీధరపుణ్యగాత్ర సీతాకళత్ర
కరుణాలవాల శ్రీకరభక్తపాల సన్నుతమౌనిజాల యంచితసుశీల
పరమపవిత్ర శేషబాణనైరిమిత్ర వాసరమాన్యగోత్ర విశాలనేత్ర
రఘుకులాధీశ నిర్దళితశంకరచాప సుందరరూప నిశ్శత్రుప్రతాప
రణజయాలాప దైత్యమర్దనకలాప
మానిమానససారసమత్తమధుప, భద్ర. ౯౬

రణభీమ దైత్యమారణహోమ పుణ్యకారణనామ వినుతచారణలలామ
వనచార కలితపావనశూర మౌనిభావనపూర వీరరావణకఠోర
జనరక్ష కృతపుణ్యజనశిక్ష వరభక్తజనపక్ష సత్ప్రియోజననిరీక్ష
జితదోష మౌనిపూజితశేషశయన వారధిశోష పార్థసారథ్యవేష
సరసగుణధామ రవికులసార్వభౌమ
దశరథసుపుత్ర దేవ సీతాకళత్ర, భద్ర. ౯౭

వరరూపలావణ్య వైభవార్తశరణ్య దేవాగ్రగణ్య పార్థివవరేణ్య
ఘనసీరదనిభాంగ ఖగనాయకతురంగ విజితహేమకురంగ వృజినభంగ
మౌనిమానసభృంగ మథితఘోరభుజంగ పరిపాలితప్లవంగ ప్రణుతగంగ
భక్తవనజమిత్ర పావనచారిత్ర శతముఖస్తోత్ర కౌసల్యపుత్ర
ధర్మగుణసాంద్ర రఘుకులతారకేంద్ర
సవనసంరక్ష యాత్రికజనసుపక్ష, భద్ర. ౯౮

జలజాక్ష ఘనరాక్షసవిశిక్ష మునిపక్ష రణశూర వనచార రఘుకుమార
యఃరిశోష మునివేష సురపోష మృదుభాష రఘుపుంగవ భుజంగరాజభంగ
శరచాపధర పాపహర భూపకులదీప రతిరాజజయతేజ హితసమాజ
మురభీమ సురసోమ వరనామ గిరిధామ సురపుంగవశుభాంగ సుప్రసంగ
భక్తపరిపాల గుణజాల భవ్యలీల
దివ్యమంగళవిగ్రహా దీనరక్ష, భద్ర. ౯౯

శరణు త్రిలోకరక్షణ మౌనిసన్నుత శరణు సద్భక్తరంజనచరిత్ర
శరణు విశ్వామిత్ర సవనసంరక్షణ శరణు గౌతమపత్నిశాపహరణ
శరణు మారీచభంజన వార్ధిబంధన శరణు ప్లవంగపోషణముకుంద
శరణు వైకుంఠవాస విశాలలోచన శరణు ఇక్ష్వాకువంశజ మహాత్మ
శరణు వాసవనుత శేషశయన శరణు
శంఖచక్రగదాఖడ్గశార్ఙ్గహస్త, భద్ర. ౧౦౦

రామదాసాదుల రక్షించినట్టులు నెలమితోడఁ గుచేలు నేలినట్లు
ప్రహ్లాద నారద ప్రభృతిఁ బ్రోచినయట్లు సరవితో ముచికుందు సాఁకినట్లు
అలద్రౌపదికి వల్వలాదుకొన్నట్టులు గజరాజు నవవిలోఁ గాచినట్లు
శబరివిందుకు సంతసమ్ము నొందినయట్లు మహిఁ ఘంటాకర్ణు మనిచినట్లు

నన్ను దయనేలు నేరము లెన్న కవని
మూఢచిత్తుఁడ నవివేకములు హరించి, భద్ర. ౧౦౧

సర్వధా రనుపేరిసంవత్సరమునను ధంసాకు వెఱచి యిద్దఱకి వచ్చి
పోలవరంబులోఁ బొలుపొంద నైదేఁడ్లు వనవాస మొనరించి వరుసతోడ
శాక్తేయమతయుతు సంహార మొనరించి మంత్రాంగశక్తి యిమ్మహిని వెలయఁ
దగఁ బూసపాటి సీతారామరాజు విజయరామరాజుల సరసముగను
విజయసంవత్సరంబున విజయముగను
భద్రగిరికేగి తౌనయ్యభద్రముగను, భద్ర. ౧౦౨

మొదలఁ గావ్యము లేశమును బఠింపఁగలేదు శబ్దజాలముల వాసనయెఱుంగ
ధరవిభక్తిజ్ఞానసరణి యేమియు లేదు లక్షణశక్తి చాలదు తలంప
గ్రంథశోధకుఁడను గాను వ్యాకరణసూత్రము లవలేశమాత్రము నెఱుంగ
నవని నీదివ్యనామామృతాసక్తిచేఁ బూనితి నీకావ్యబూటకంబు
మున్ను నన్ను మరామరాయన్నఘనుని
వగిది దయఁ జూడవలయు నావదలు ద్రోలి, భద్ర. ౧౧౩

సదులు మున్నీటికై యదనిచ్చి పాఱుచో నదురేగు మీనము లుద్దులుఁగూడి
వనవసంతాగమదినములఁ గోయిలల్ మొగమిచ్చి వల్కును వగలు గులుక
సరవి మేఘోత్పత్తిసమయంబున నెమిళ్ళు పురివిచ్చియాడు నంబరముగాంచి
సిరిగల్గువేళలఁ బరమదయాళులై పురిబంధుజనములు పూజచేతు
రితరకాలంబులను వార లెగ్గుసేతు
రేమి వివరింతు మాయల సామినేఁడు, భద్ర. ౧౦౪

రమణతోఁడుత నిభరాహిముఖానుని నేల పుట్టించెనో యిలను బ్రహ్మ
పుట్టించెఁ గాక యీపుడమిలోపల నేల ఫాజిలుబేగని వల్లఁజేసెఁ
బల్లఁజేసినవాఁడు కదవిచాలయొసంగి లీల జాల్బుంగు పేరేల తెచ్చెఁ
దెచ్చినవాఁ డేల దృఢచిత్తుఁగాఁజేసె ధంసా యను కితాబు ధరణి నొసఁగ
నొసఁగి మిముగెల్వ సాహస మొనర నేల
చేసెనో యని మదిఁ జింతసేయవలదు, భద్ర. ౧౦౫

రమణఁ గౌండిన్యగోత్రపవిత్రుఁడను లింగసకుఁ బౌత్రుఁడను పెద్దనకును బుత్ర
వరుఁడఁ బేరయనామధరుఁడ భల్లావంశ వార్ధిసోముఁడ బుధవర్గ మలర

వలన వేఁచేసిన వచన యాస్పదముగా మదిలోన భావించి ముదమెలర్ప
ఘనత వ్యాజస్తుతిగా నొనర్చితి నీనశతక మష్టోత్తరశతము గాఁగఁ
జిత్తగింపుము హంసంబు క్షీరములను
గ్రాహ్యమొనరించుచందంబు గడలుకొనఁగ, భద్ర. ౧౦౬

కేశవ మాధవ కృష్ణ హృషీకేశ నారాయణ ముకుంద నారదనుత
వర్ధనా భాచ్యుత ప్రద్యుమ్న శ్రీధర వామన గోవింద వాసుదేవ
విష్ణోనిరుద్ధ త్రివిక్రమా ధోక్షజ నారసింహ జనార్దన మధుసూద
న యుపేంద్ర సంకర్షణ పురుషోత్తమ హరే దామోదరానంత దానవాంత
యఖిల లోకైకనాథ దివ్యాంఘ్రిపద్మ
ములకుఁ బ్రణమిల్లెదను ముదములరనేలు
భద్రగిరివాస శ్రీరామభద్ర దాస
పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక. ౧౦౭

జయ రఘుకులదీప జయ దశరథపుత్ర జయ భరతాగ్రజ జయ ముకుంద
జయతాటకాంతక జయమఖపరిపాల జయయహల్యాపోష జయయుపేంద్ర
జయ హరధనుఃఖండ జయజానకీనాథ జయ భృగుసుతభంగ జయకృపాబ్ధి
జయ వనసంచార జయ వాలిమర్దన జయ వార్ధిబంధన జయ మురారి
రావణాంతక సాకేతరమణ నీదు
వలన శతకము వినువారి వలన లుసుగు
భద్రగిరివాస శ్రీరామ భద్ర దాస
పోషబిరుదాంక రఘుకులాంబుధిశశాంక. ౧౦౮

శ్రీ

వరదరాజశతకము.

—। కృష్ణకవిప్రణీతము ।—

రేఫప్రాసయుతచంపకమాలావృత్తములు.

సురనుత మంజుభాష వరసుందరవేష స్వభక్తపోష యా
సురమదశోష సర్వగుణశోభితభూష కృపావిశేష నే
శరణని వేఁడిన న్వినవు సాహసమా చలమా యిదేమి మం
దరధర కుందసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా. ౧

హరిహయుఁ డాదియౌ సురల కండనివాని విరించి మౌనులు
న్మొరలిడువాని దాసజనముఖ్యులు గొల్చెడువాని దీనులన్
సరగునఁ బ్రోచువాని నిను సన్నుతిసేతును నన్నుఁ బ్రోవు మం
దరధర కుందసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా. ౨

స్ఫురదరవిందనేత్ర యతిశోభనగాత్ర గిరీశమిత్ర సా
గరతనయాకళత్ర వరగర్వమదాసురజైత్ర భారతీ
వరనుతవక్త్ర యోగిజనవందితపాత్ర సువర్ణవస్త్ర మం
దరధర కుందసుందరరదా వరదా మురదానవాంతకా. ౩

గరుడతురంగ శత్రుజనగర్వవిభంగ రమాంతరంగ నే
మొరలనిడంగ నీ కదియు ముద్దా భుజంగశయాన నీకు నేఁ
బరుఁడనె మానిసంగ రిపుపక్షమతంగజ దోషహారి మం. ౪

వరసఖ దైత్యమర్దన నారదసన్నుత యప్రమేయ శ్రీ
ధర కరుణాపయోనిధి సుదర్శనసాయక వాసుదేవ సా
దరమతి నన్నుఁ బ్రోవఁగదె తాపసహృత్కమలాంతవాస మం. ౫

కరకరిఁ జూడ మేర యదిగాదు దయాపర నీదునామ మే
నిరతము సంస్మరించెదను నిర్మలుఁ డం చని ప్రోవకుండినన్
వరదుఁడ నన్నమాట కదివైరగునే తగునే రమేశ మం. ౬

సరసిజనాభ వామన ప్రసన్న నిను స్మరణంబు వేఁడినం
బరమకృపాకటాక్షమునఁ బారఁగఁజూడ వదేమిచోద్యమో
హాఁహరి నీదుమానసము హా శిల యౌట యెఱుంగనైతి మం. ౭

కరముల నొగ్గి వేఁడి పదకంజములే మది నమ్మియుండి యీ
చరితము లాలకించుచును శౌరి యటంచని పాటపాడుచున్
స్థిరమతిఁ గొల్చియున్న మదిచింతలు వావ వదేసె బాసు మం. ౮
సరిసరి చాలురా యిటులు సాహసమేలర నమ్మినానురా
విరసము మానరా యిఁకను వేఱుగ నెంచక ప్రోవవేమిరా
సురనుత రార నామనవి సొంపుగ నింపుగ నాలకింపు మం. ౯
చిరమతినై భజింప నను జిక్కులఁ బెట్టియు స్రుక్కఁ జేసితన్
స్థిరమతి నెవ్వరయ్య యిఁకఁ జేరిచి ప్రోచెడు వార లక్కటా
దొర వని నిన్న నమ్మితిని దోసిలియొగ్గితి నేలుకొమ్ము మం. ౧౦
వరగుణసాంద్ర యోగిజనవందిత భోగసురేంద్ర నీపదాం
బురుహయుగంబు నమ్మినను బ్రోవక వంచన నెంచఁబోకు శ్రీ
హరిహరి నీకిదే యిడెద నంజలి చేకొను మేరుధీర మం. ౧౧
గురుఁడవు తల్లి దండ్రి పతి కూరిమిబంధువు దేవుఁ డంచు నే
నిరతము నమ్మియున్న నిఁక నీ విటు సేయుట పాడియౌనె యో
వరద పరాత్పరా దురితవార్ధి మునుంగకయుండఁ బ్రోవు మం. ౧౨
పరసతులన్ హరించితిని బాత్రమెఱుంగక నిక్కి త్రుళ్లితిం
బరధనము న్వెసం గొనితి బ్రాహ్మణముఖ్యుల నిందచేసితిం
బరహిత మెంచలేని బహుపాపిని నెట్టులనైనఁ బ్రోవు మం. ౧౩
మురుగులు గొలుసులుం బతకము న్గలత్రాడును నుంగరంబులు
న్సరిపెణలుం గిరీటములు సాలువులుత్తరజన్నిదంబులు
న్నరుభుజకీర్తులే నడుగ నొక్కటి నీపదభక్తి నిమ్ము మం. ౧౪
హరులను గోరలేదు బిరుదావళు లిమ్మని వేఁడలేదు నే
నరదము లిమ్మటంచు నిను నష్టముగా నరికట్టలేదు నా
మొర విని ప్రోవుమంటి నిఁక మోసము చేయకుమీ యటంటి మం. ౧౫
మరణము నొందు నాసమయ మందునఁ గాలుని కింకరాళినా
నరసను నిల్వ రోగములు చాలఁ బెనంగఁ గఫ బుగట్ట నే
స్మరణ యొనర్తునో పలుకఁజాలనో యిప్పుడె చేతు బ్రోవు మం. ౧౬
శిరము సుదర్శనాయుధుఁడుఁ జిందము నేరు గళంబు నచ్యుతుం
డురము గదాధరుండు భుజయుగ్మము నాహరి నాభిఁ బంకజో
దరుఁడును బాదయుగ్మము ముదంబున శ్రీధరుఁ బ్రోవఁ జేయు మం. ౧౭

పురములు సంచరించునెడ భూములు గ్రుమ్మరువేళ గ్రామముల్
దిరిగెడువేళఁ బల్లెలను దీవ్రముగాఁ జనువేళ రోగముల్
గురుకాననంబు పిశాచగణక్రూరమృగాదులఁ జేరనీకు మం. ౧౮
దురితవిదూరుఁ డంచు మది దుఃఖములెల్లను ద్రుంతువంచు న
న్గరుణను బ్రోతువంచు నిఁకఁ గష్టముఁబెట్ట వటంచు నమ్మితి
న్నిరతము దాసుఁడైనపుడు నీకృపనుంచు బిరానఁ బ్రోవు మం. ౧౯
హారుఁ డమరారికి న్వరము నర్థినివేఁడ నొసంగి హస్తముల్
శిరమున నుంచిచూతునన శీఘ్రమె వచ్చెడి దొండకాయనోఁ
జోరఁబడ దానవుం దునిమి శూలినిగాచిన రీతిఁబ్రోవు మం ౨౦
సరసిజగర్భుకై సకలసంపద లెల్లను మాని యంచయై
సరగున సృష్టికారణము సాహస మేర్పడ బోధసేయు నీ
చరితము లెన్నఁగాఁ దరమె శౌరి మురారి హరీయఘారి మం. ౨౧
పరమదయాకరుండవఁట భక్తజనావళిఁ బ్రోతువంట నీ
కరుణకు లోకము న్మనలఁ గాచుకయుండెదరంట వేదము
ల్వరుస నుతించునంట యిటువంటి మహాత్ముని జేరికొల్తు మం. ౨౨
మొర వినలేవొ నీచెవులు మూసుకయుంటివొ లేక నిద్రవో
కరుణఁ దలంపవో దురితకర్ముఁడు వీఁడని యెంచుకొంటివో
మఱపున నుంటివో తనకుమర్మముగంటివొ సాధ్యమౌర మం. ౨౩
సరగున రావదే నను ససంభ్రమమొప్పఁగఁ జూడవేమదే
నిరతము వాదె నాపయిని నేర మదే జగదేకవీర దే
వరకును దానుఁ డంటి గదె వైరమదే మదిరాదె ప్రోవ మం. ౨౪
దొరతనమా నమామి యని దోసిలి యొగ్గియు నిన్ను వేఁడిన
గరువతనమ్ము ప్రోవఁ దతి గాదని యుండుటిదేమి క్రోధమా
బిఱబిఱనమ్ము నాయెడల భేదము కౌస్తుభధామ రామ మం.
పరుఁడను గానురా యిఁక నెపం బిడఁగ న్నను గావవేమిరా
విరసము మానరా యిటులు వేడుక చూచుట పాడిగాదురా
సరసత నేలుకోర యిదె సాఁగిలి మ్రొక్కెదరా సుధీర మం. ౨౬
మరుజనకా పరాక యిఁక మన్ననఁ జూడక రాక వేడుకా
విరసముకా నరేకదర వేఁచుటకా ననుఁబ్రోవకుంటిగా
మఱచుటకా నిరంతరము మర్మము చూచుటకా చిరాక మం. ౨౭

త్వర నిటు రమ్ము నామనవి తత్క్షణమే కృపఁ గొమ్ము వింతగా
దురితము లెల్లఁ జిమ్ము నను దుష్టుఁడటంచనఁబోకుసుమ్ము నే
నరులను వేఁడ నమ్ము నిను నాసకలంబనియుందు లెమ్ము మం. ౨౮

శరణని యుంటి నెల్లపుడుఁ జక్కని భక్తిని వేఁడుచుంటి నీ
కరుణకుఁ బాత్రుఁడంటి నిఁక గాసిని బెట్టకు మంటి విన్నవే
మఱిమఱిఁ బాడుచుంటి ననుమానము మానుమటంటిఁ బ్రోవు మం. ౨౯

పరుగున రా వదేమి నను బాధలఁ బెట్టెదవేమి పిల్వఁగా
మొఱ విన వేమి ప్రోవకను మౌనము చేసెదవేమి శౌరి నా
సరనకు రా వదేమి నెఱసాహస మేమిర ప్రోవవేమి మం. ౩౦

గరుడునిపై వసించి వరకౌస్తుభహారముఁ దాల్చి గట్టిబం
గరువలువన్ ధరించి సొబగైనకిరీటము నుంచి చక్రముం
దరము నమర్చి దాసుని ముదంబునఁ బ్రోవఁగవచ్చి నిల్వు మం. ౩౧

త్వర ననుఁ బ్రోవకుండినను దార్క్ష్యుని యాన ఫణీంద్రు నాన నీ
వరమపదంబు నాన సిరిపంట వెలందుల యాన యింక నీ
చరణములాన ద్వారకుల జంటలయాన నిజంబు నమ్ము మం. ౩౨

కరుణను జూడరా బిరుదు గట్టితి వల్లది కల్లగాదురా
యరమర మానరా కలుషహారివి నాదురితంబు మాన్పరా
నిరతము నమ్మినార నను నేరము లెన్నకురా సుధీర మం. ౩౩

మఱవకు నన్ను సద్గుణుఁడ మ్మ్రసి ద్రోహిని నీచకృత్యుఁడం
బరధనదారలం గొనెడు పాపిని గోపిని నీపదాబ్జమే
యిర వని నమ్మినాఁడ మది నిష్టముచేసుక ప్రోవుమయ్య మం. ౩౪

వరమునిగేయ సర్వసురవందితకాయ సునామధేయ నీ
వరమరసేయు నెవ్వరిఁక హా నను జేరఁగఁ దీయరయ్య నా
మొఱ వినదాయెనా యిటులు మౌనము చేయకు భాగధేయ మం. ౩౫

హరునిఁ గృతార్థుఁ జేసితివి యబ్జజునిం ఘనుఁ జేసితౌర యా
హరిహాయు కోర్కెఁ దీర్చితివి యందఱికన్నను నన్ను నొక్క క
న్నరసియుఁ బ్రోవవయ్య బిరుదప్పను చెల్లును దేవరాయ మం. ౩౬

*గురుతర మీనమై జలధి గొబ్బునఁ జొచ్చియు సోమకాసురుం

---

* ఇక్కడనుండి దశావతారవర్ణనము.

బరువడి వ్రచ్చి వేదము లపారకృపామతిఁ దెచ్చి ధాతకుఁ
సురలునుతింప నిచ్చిన యశోనిధి నిన్ను నుతింపనేర మం. ౩౭
సుర లసురుల్ మహానగము సొంపుగఁ దెచ్చి సుధాబ్ధినుంచి వే
సరకను ద్రచ్చుచుండ నది సంద్రము నందు మునుంగఁ గూర్మమై
నరగున నద్రి వీఁపున వెసన్ ధరియించి సురాళిఁ బ్రోచు మం ౩౮
వరబలమత్తత న్విబుధవర్గము భీతిలుచుండఁ గ్రూరుఁడై
ధరణిని మ్రుచ్చిలించుకొని ధైర్యముతోఁ జను హేమనేత్రునిం
ద్వరను వరాహరూపమున దైత్యుని ద్రుంచి విధాతఁ బ్రోచు మం. ౩౯
కరుణ యొకింత లేక సుతుఁ గాసిలఁ జేయుచు నున్న దానవుం
ధరనిఁక నుంచరా దని ముదంబునఁ గంబము నందు శ్రీనృకే
సరివయి పుట్టి రక్కసునిఁ జంపియు బాలుని గాచినట్టిమం. ౪౦
సురపతి రాజ్యసంపదలఁ జూఱగఁ గొన్న బలీంద్రుచెంతకు
న్నరగున నేగి వామనుని చందము తోడఁ బదత్రయంబు వే
సరకను వేఁడి కైకొని రసాతలమందున వానిఁ ద్రొక్కు మం. ౪౧
పరశుధరించి సర్వజనపాలుర నెల్లను భీకరంబుగా
నిరువదియొక్కమాఱు వధియించి పితాళ్లకుఁ బ్రీతిసేయు నీ
వరబలమెంతు నే భువనవందిత భార్గవవంశరామ మం. ౪౨
ఖరకరవంశజాతుఁ డయి కౌశికుయాగము గాచహల్య శా
పరహితఁ జేసి రుద్రువిలు భగ్నమొనర్చియు సీతనేలి యా
సురులను రావణుం దునిమి సొంపుగరాజ్యము నేలురామ మం. ౪౩
కరకమలంబునన్ హలముఁ గ్రక్కునఁ బూనియు దానవావలిం
బొరిగొని హస్తినాపురము బోర్లఁబడంగను బెల్లగించు నీ
వరబల మెన్నవాతరమె వారిజనేత్ర ప్రలంబహంత మం. ౪౪
సరసిజనాభ యోగిజనసన్నుత యాదవవంశమందు నీ
వరమరలేకపుట్టి స్వకులాంగనల న్రమియించి దుష్టులం
బొరిగొని కంసుఁ దునిమి పుణ్యులఁ బ్రోచిన ముద్దుకృష్ణ మం. ౪౫
సరగునఁ బూతనంగెడపి చక్రముఁ దన్ని తృణాసురు న్వడిం
బొరిగొని ధేనుకాసురుని పొంక మడంచి ప్రలంబుఁ డాదియౌ
సురులవధించి గోపకుఁ సుందరుల న్రమియించినట్టి మం. ౪౬

ము చెలువున నున్న ద్రప్రాణికం బైయత్యద్భుతం బగు నొక్క కాళిందీతీరకాంతా
రంబు ప్రవేశించి. ౧౭

—శ్రీకృష్ణుఁడు వేఁట సలుపుట—

క. నలుదెసలఁ గాపు లునిచెన్, బలియుల మృగయులను వీరబలశాసనుఁ డా
జలజాతపత్త్రనయనుఁడు, బలశాసనతనయుఁ బనిచి పటువేగమునన్. ౧౮

గీ. అతులచాతుర్య మొదవంగ నమ్మహాత్ముఁ
డమర ఘటియించె నపుడు పూర్వాదులందు
సంభవత్తత్త్వమయసంజ్ఞ*నరగఁ జేసి
సకలవిబుధులు వినుతింప సద్వ్య(వ)స్థ. ౧౯

క. దిక్కుల గ్రమ్మి ధటుల్ రోదఃకుక్ష్యమ్మసిఁ జేయు మృగము లురవడి బెగడన్
మిక్కుటపుసూక్ష్మవాక్కులఁ, బెక్కండ్రనీతకవులు బెదరెడుమాడ్కిన్. ౨౦

క. జలజాక్షునుచెఁడి తమ్ములు, బలుమృగముల వెదకి వెదకి పడఁజేసిరి దో
ర్బల మలర శాబ్దికోత్తము, లలయపశబ్దముల నెమకి హరియించు క్రియన్.

గీ. అలసనత్త్వంబులనసత్త్వములఁ గ్రియా †ప
రాశయముల స్వరాదుల నవ్యయములఁ
దా నిపాతంబులుగఁ జేసి ధరఁ దదంత
సంగ్రహాయత్తమతి దైనసాధుమౌళి. ౨౨

గీ. మాన్యుఁడై నట్టి యాధ్వనిమార్గవేది, లక్ష్యమూలంపుధ్వని నవలంబనంబు
చేసి హరియించె మిక్కిలి వాసిగాంచు, తనకృతిత్వము మర్మవేత్తలునుతింప.

క. కరము రుచు కృష్ణమేఘం, బురుతరశరవర్షవైభవోదగ్రముగా
ఖరవైశ్వానరకీలలు, విరళితలే కన్నియెడల వేకననయ్యెన్. ౨౪

గీ. అవ్యయప్రకాశ మ‡విభక్తికోజ్జ్వలం, బగళితోరుసత్త్వ మంతకార్య
కరము నాచు మెలఁగె సురుచిరతద్ధిత, కృద్గణంబు దహనకీలితంబు. ౨౫

వ. ఇటు మృగయావిహారంబు కొంతప్రొద్దు గడపి చాలించి యమ్మహామాయ
లాఁడు రాజార్హంబు లగు నామిషంబులతోఁ బరివారంబు హరిప్రస్థంబున
కుఁ బోవఁ బంచి విశ్రాంతివ్యాజంబున నర్జునానుచరుం డై కమలాసనవర
మహాంసనీలకంఠసంసేవితం బై శుకముఖసుకవికరనముకభోగయోగ్యం బై
తనుభవక్లాంతినస్వాపహరణప్రవణం బై శరద్రాకాశశాంకాకలంకచ్ఛా

*లలరఁజేసి-మూ. †పరాశ్రయములు-మూ. ‡విభక్తికోజ్జ్వలం-మూ.

యాచోరప్రభాభరంబై తెలిదీవిపైఖరిం బరిహసించు నొక్క కాళిందీనదీ
సుందరపులినతలంబున విశ్రమించి. ౨౬

క. కనియెం బద్మదళాక్షుఁడు, కననివినసమేలుపుమముఁగల ప్రియురాలిం
గనికనఁగరాని చంచలఁ, దనులత యచలంపుఁగోచిఁ దల మనుదానిన్ ౨౭

—శ్రీకృష్ణుండు కాళిందిని జూచుట—

క. ఉపమానభావమును దన, కపకారముగాఁగఁ దలఁచు నఘన మగుచుం
దపముఁ బలు *కాఁకఁ దనకై, తపియింపుచునుండునట్టి తపనతనూజన్.

క. కనికని నిరతిశయానం, దనిధిత్వ(ము) గాంచి యేని కమలదళాక్షుం
డెనలేనిముదముఁ గొనుచున్, మనమునఁ గాళిందిరూపమహిమము పొగడున్.

గీ. ఏతదఘనసంగతి నెట్టిముదము, †విమయివర్గంబుఁ గైకొని వెఁసె దానిఁ
గాంచుఁబున రేతదంగసంఘటనగలుగ, భాగ్యమెన్నఁటికబ్బునప్పటికిమగుడ.

చ. సరసిరుహాసనంబుఁ గొని సన్ముఖసీమ గృహీతవాచమైఁ
బరఁగఁగ శ్రోత్రియత్వమునఁ బాటిలి పూర్ణతపంబుసేయఁగా
సరసిజగర్భ! యీయువిదచక్రఁదనం బొనగూర్చునేర్పు నీ
కరుదు ఘటిల్లెఁ గా కరయ నల్పతపంబున నిట్టి దబ్బునే. ౩౦

ఉ. సారసగంధిమధ్యమము సంఘటియింపఁగ యోగ్యవస్తుసం
భారము లేమినో యిది యభావముచేసితె పద్మజాత నీ
నేరుపు నెట్టు లెన్నఁ గొన నేరఁగ నయ్యెద దానిమీఁదటం
జేరి వసింపఁజేసితివి సిబ్బెపుగుబ్బలు గొప్ప‡కుమ్ముడిన్. ౩౨

గీ. ప్రస్ఫురద్వ్యక్తిసంబంధబలముకలిమి, నుల్లసించె నలంకృతు లెల్లఁ గాన
లలనయుత్తమకావ్యంపులక్ష్మి యనుచు, నవనిరసికులు గొనియాడుట రుదుగాదు.

గీ. అమథనావిలసింధుమధ్యప్రభూత, పద్మవాసిని యాశరత్పద్మనయన
వ్యక్తిసుందర§తాన్యకృతాఖిలోరు, భూషణత ముఖ్యకృతిలక్ష్మిఁ బోలునింతి.

సీ. ఇది మన్మథోన్నత్యహేతు వౌటఁ దలఁప మదికిఁ బులకరించుమరునిదంతి
దంతిగా దిది మృదుత్వంబు చాలఁ జెలంగ మరునిచేతమెలంగు విరులబంతి
బంతిగా దిది కంబుపట్టుగామి మెఱుంగ సోఁగలీనెడు మేలుసోగమెఱపు
మెఱపుగా దిది నిల్కడొఱపుమైఁ దనరారమానసప్రియభావమానునంచ

*కాఁచి-యూ. †కమయ-యూ. ‡కొమ్ముడిన్-యూ. §తాన్యకృతా-

యంచగా దిది ఘనరుచినందికొనఁగ, మధురనాదానువృత్తిచే యాస్యపికము
పికముగా దిది తెలికంటి బెళుకు లెనయు, నతులసౌందర్యదివ్యరత్నాకరంబు.

వ. మఱియుఁ గబరీజలధరమాలికయు నలికచంద్రరేఖయు నిరీక్షణచంచరీకావళియు భ్రూమనోరమయుఁ గపోలశోభావతియు నాసికాకనకమాలయుఁ గర్ణశ్రీకలితయు నధరమధుసుతియు హాసకౌముదియు సుముఖశాలినియుఁ గంధరామత్తకోకిలయు వాగమృతధారయు దంతమౌక్తికమాలయు బాహాకుసుమితలతయు హస్తాంబురుహయుఁ గుచబంధురయుఁ దనుమధ్యాంచితయు రోమాళిభుజంగవిజృంభితయు నాభీవిపులయు జఘనతటమాభిరామయు నూరుదండకమండితయు జంఘాప్రభోపరంజితయుఁ బాదలలితయు నంగలతాచపలయు గుణమణినికరయు నగుచు వృత్తరత్నాకరకృతి నగుచున్న దిక్కొమ్మ మొమ్మో, యేముద్దుగుమ్మ కైన వన్నెగా *నమ్మమ్మ యని మనమ్మున ఘనంబుగాఁ గొనియూఁచుచు నక్కితవయాదవుండు దండనుండు నాఖండలనందను వీక్షించి యిచ్చంచలాక్షీయుదంతం బాద్యంతమ్ముఁ దెలిసి రమ్మా పొమ్మా యని వినోదంబున ముదంబుగాఁ బలికిన. ౩౬

—శ్రీకృష్ణుండు కాళిందికడ కర్జునుని బంపుట—

క. సిరికి నలవడని శోభా, భర మీయింతికి నెసంగుఁ బద్మాక్షునకే
తరుణి యిది గృహిణి గాఁదగు, నరునా శిరమెక్కి యుండుట ల్లఘుల్లన్.

గీ. ఇట్టిసౌందర్య మొనరించునట్టిధాత
కమరు నస్త్రీత్రి యీయింతి హరికిఁ గూర్ప
మిక్కుటంబుగ జగములో మెఱయుఁ గాని
యన్యునకుఁ గూర్ప నయశోబ్ధి నది యడంగు. ౩౭

క. ఈగతి నద్భుతరసనం, యోగిహృదంతరములోన నుదిదఁ బొగడుచున్
†భోగిశతల్పునమపున, నాగుణధుర్యుండు వేగ నరుగుచు నచటన్. ౩౮

సీ. నభయందుఁ బాడితనంస్కృతవాణికైవడి మహాసరసిలోపలను హంసి
వలె నభఃస్థలమున జిలుగుఁజంమురుసోగవదువున నవమేఘపటలి మెఱపు
చెన్నున నాలయసీమఁ బ్రదీపంపుఁ గళికవైఖరి బోదె నలరుతీవ
చెలువునఁ దరువున ఫలశాఖపోలికఁ, ‡బరమకావ్యంబున వ్యక్తిమూర్తిఁ

* దమ్మమ-మూ. † భోగిపర్యంకుపనుపున-మూ. భోగిపరియంకు అని కవిభావమేమో. అది యసాధువు. ‡ బరమ—మూ.

పులినతలమున మెలఁగెడుపొలఁతిఁ జేరి, తరళలోచనవలనిసత్కార మంది
తుందిలానందమునఁబొందికుందరదన, వదనమీక్షించిమాధుర్య మొదవఁబలికె.

క. కలికి నీనామ మెయ్యది, జలజానన కన్నవారిసంజ్ఞలు కీదృ
క్షులు హేతు వేమి నీవి, పులినంబునఁ దపము సేయఁబూనెడుమతికిన్. ౪౧

గీ. తేఁటియుంటనికుసుమంబు తేట దోఁచు
నీదురూపంబు గనుఁగొన్న నిర్మలాంగి
యర్హవరకాంక్ష దేవతాప్రార్థనంబు
సేయుచుండెద వని నాదుచిత్త మొదవె. ౪౨

గీ. తన్వి యిచ్చటఁ బరమసాధనతఁ గాంచుఁ
దనువిలాసంబె యితరసాధనము లేల
యరసి చూడుము పండితురాలవైన
ఘనఫలావాప్తి *బోధనకన్నఁ గలదె. ౪౩

క. నా విని తమ్ములనేలెడు, దేవునిగాకాపుఁబట్టి తేటమొగమునన్
శ్రీవిభునునగవుసిగ్గులు, తావుకొని మెలంగ నింద్రతనయుని కనియెన్. ౪౪

గీ. †జ్ఞాతృతాధర్మమున కధిష్ఠాన మరయ
నీమరూపంబు ‡గాకున్న మేదినీశ
యాభిరూప్యప్రసిద్ధమాహాత్మ్యమునకు
నధికరణ మాట మాననీయత వహించు. ౪౫

ఉ. కావున నాయుదంత మవికారగుణాకర చిత్తగింపు మే
దేవుఁడు సాయగేస్తుఁడయి తెల్పె జగంబుల కెల్ల §నీను న
ద్దేవుఁడు నన్నుఁ గన్నతఁడు దీపితపాలిరమాధినాథుఁడా
దేవునిఁగా వరించుకొను ధీ కొని యిట్టి వ్రతంబు సల్పెదన్. ౪౬

గీ. అసితరుచి యగునీనది కధిప నేను, జన్మదైశైకతన సహజన్మఁగాను
నామధేయంబుచే నేని నరవరేణ్య, తత్సహోదరిఁగా నన్నుఁ దలఁపవయ్య.

గీ. కర్ణిమిత్రదయాంభోధి నీరజాక్షు, డనఁగ నెఱనమ్మి మదిలోన నతని నునిచి
నాయథాశక్తిఁ గొల్చుచున్నాను నేను, భాగ్యమెట్లున్నదో కాని పార్థివేంద్ర.

క. ఎన్నఁడు పద్మాక్షుఁడు ప్రసన్నుం డయ్యెడునొ కోర్కె సఫలతఁగొను టెం
తన్నఁటికో తెలియదు నిన్, గన్నారం గంటిఁ గంటిఁ గన్నా సుఖముల్.

* బోదన-మూ. † జ్ఞాతతా-మూ. ‡ గాకున్న-మూ. § నీవు.

గీ. అనుచుఁ గన్నీరునించుచు నాననంబు, మిగుల వాంచిన యాతిపై మెఱుఁగుఁబోఁడిఁ
జూచి తలయూఁచి యానందవీచిఁ దేలి, ప్రాఁడిదారబిడ్డ యా*చైత్రరోచి కనియె.

గీ. నిరతిశయ మైన నీ మేని నిరతి మెఱుఁగు, నిర్మలంబైన నీ భక్తి నిష్ఠఁ గూడి
రయము మిగులంగఁ దత్తరగ్రహముఁ గూర్పఁ, దత్తరగ్రహమలవడు సత్త్వములకు.

క. అని పల్కి కలికి యానుమతి, గని తూరుపు వాఁటి వేల్పుఁ గనినయుదారుం
డనితరలబ్ధామోదం, బని తలయూఁచు మను వేగ హరిఁ గనవచ్చెన్. ౫౨

క. †వచ్చిన వచ్చెలు వచటికి, వచ్చి(న) కార్యంబు రూపవైఖరి మదిలోఁ
బొచ్చెంబు లేని భక్తియు, ముచ్చటకడి యడుగ సకలమును వినుపించెన్.

చ. చెలికల వార్త యిట్లతఁడు చెప్పినఁ దప్పక యాలకించి యా
జలరుహపత్రలోచనుఁడు చక్కఁగ లేనగుఁబువ్వునీటిచే
నలఁతిఁ దొలంకుప్రేమమున నాననపద్మము కన్నుదోయి మే
లోలయఁగ నింతిఁ జూడ మది కొప్పగునం వొగి నేగి యచ్చటన్. ౫౪

—శ్రీకృష్ణుడు కాళిందిం గొనిపోవుట—

క. శృంగారైకాశ్రయమా, నంగన నెమ్మేను చూచి హరి నవరసపా
రంగత ‡మగునను భూతిచె,లంగఁగఁ దా మెలఁగె నబ్బురంబు దలంపన్.

సీ. నీలాభ్రమునఁ జాలు నెఱికప్పుజిగిజాలు మేలు నవ్వఁగఁ జాలు మేనివానిఁ
జలతలేక లసించు తొలినాఁటి బయిమించు నొప్పు నేరము తెంచునొల్లెవానిఁ
దొలుత వేళ నెసఁగు జలజాతములరంగు గలకన్నులబెడంగు గనెడువాని
నమృతధారలు చిల్కు నట్టిచందురుకుల్కు, నగెడు నవ్వులతళ్కు మొగమువాని
లచ్చి పేరాది గలపేరు మచ్చవానిఁ, గౌస్తుభకిరీటము ఖపరిష్కరణవాని
సుడికి నీడగు నొకవాలు వడయువానిఁ, బిందుకన్యానఁ గన్న గోవిందుఁ గనియె.

గీ. కనియు ర్వనితరహృద్ధ్యానఘటితసర్వ, దేశసంతతదివ్య త్త్వదీయదివ్య
రూపజాలంబులోనఁ దద్రూపమపుడు, మిళితముగఁ గొంత సేపింతి మిన్నకుండె.

క. అంతటఁ గాంతకు లక్ష్మీ, కాంతుని నిజరూపగరిమ గనవయ్యెఁ దదే
కాంతి(క)దృష్టిప్రభావత, పొంతఁ బురందరుని కట్టి పొసఁగుట చేతన్. ౫౭

చ. హరి నిజరూపమాత్మ ముదమారఁగఁ గాంచిన కాంచనాంగి కిం
బరిచితిఁ జెందవయ్యె నభివాదనవార్తలు నాస్తవక్రియల్

---

*చిత్రరోచి- †వచ్చి యచ్చెలువ యుచటికి ‡ మగునను భూతి ర్వనీరతహృ-మూ.

కరము మనంబులోపల నఖండితభక్తి కుదిర్చ నజ్జకున్
హరిహరి యనుచుఁ గనిపట్టికచాకచి సాఘటిల్లఁగన్. ౫౯

గీ. వెలఁది "యద్భ్రూగతః స్వయం విష్ణు"రితి వి
చారసాంగత్య మొనరఁగఁ జలదసాంగ
వీక్షణాంభోజమాలికావినయములను
బూజ యొనరించె నాజగత్పూజితునకు. ౬౦

గీ. కృష్ణఘనరుచి దనచాతఁ గీలుకొనఁగఁ
జాముముఖచంద్రుఁ డప్రకాశత వహించె
నిమదక్రేఁగంటిచూపులు నీలవేణి
రుచివిలాసంబు దన్మౌళిరుచి గొనంగ. ౬౧

గీ. అంబుజాననయుఁ జకోరాక్షి యనుట, నిజముగాఁ జేయఁదలఁచి యానీరజాక్షు
వదనచంద్రుని బాయు కవ్వారిగాఁగ, బాలుకొనఁజేసె దనదృక్చకోరకముల.

చ. అపుడు ముకుందుఁ డింతిఁ గని యంబుజమిత్రతనూజ నీకు ని
త్తపము ఫలించె రమ్మనుచుఁ దమ్ములఁ జేనగు మోము గ్రమ్మఁగాఁ
* దవనతనూభవం జెనుట తద్దయుఁ గ్రమ్మ రథంబుమీఁదఁ దాఁ
గృపనిముకొంచు ధర్మజుని కేళిపురంబున కేఁగె నెమ్మిగన్. ౬౩

క. అచ్చట నారాజున కచ్చుచ్చట దెలియఁగఁ జేసి భూపతిమదిలో
ముచ్చట దీరఁగఁ గొన్నాళ్ళచ్చపుఁ బ్రేమమున నిలిచి యదుపతియంతన్.

క. పురమున కేఁగుతలంపున, నరవరునానతి గ్రహించి నలువారఁగ న
న్నరుఁ దోడ్కొని చనువేడ్కల్, పురణింపఁగ డాయఁజేరి భూపతిఁ బలికెన్

గీ. అనఘకృతి యపార్థ మగు నేని పండిత
హృదయమునకుఁ బోలె హితము గాదు
నామదికి నెపుడు నరుఁ బాపు మటు గాన
నన్నుఁ బాపి రాఁగ నరవరేణ్య. ౬౬

వ. ఇట్లు బావయగు తోవకమ్మకొలంగును బావబిడ్డబిడ్డని చే †సోమాసుల
వెట్టుంజెట్టుపట్టి తనవెనుకటిరాకకు నాఁతివడసి యతండు రా ‡నయ్యోడ్డ
కేంద్రారబిడ్డ ప్రామిస్సుసొమ్ముబరణి గన్నకన్నె గొని నిజపరివారపరివృ
తుండై కదలి సాంద్రంపుటగడిత పడయు బెడంగుప్రోలు మేలుబాతికిం జని

* తపనతనూభవత్ జ.ఋ.ఋ. యూ. † సోమా ౬ ౨ ‡ రయ్యాంరకేంద్రాబిడ్డ

యొంతయు సంతోషం బార నయ్యుదంతంబు నిజాంతరంగులకు నెఱిఁగించి తదనుమతి ఋక్షసుదినములఁ దెలియం బ్రోడలగు పుట్టువుజన్నిదంపు వారలఁ బౌరుల రావించి నిరస్తదోషతిమిరంబును సుగుణవర్తియు సుగ్రహస్నేహంబు నగు నొక్క సుప్రకాశ వివాహముహూర్తం బేర *వ్యాసరభాసురం బని నిశ్చయింపించి సర్వజనులం దనపట్టణంబునకు రా నియమించి మీఁదటి †శక్రచక్రవర్తిం బిలిపించి తత్పురాలంకారంబునకు నియోగించిన. ౬౭

గీ. అన్నివింతల కాస్పదం బగుపురంబు, వందు నేవింత ఘటియింప నతఁడు నేర్చె
నయిన నత్తఱిఁ బౌరుషక్త్యం బొనర్చె, నతులచాతురిఁ గొన్ని పదార్థములకు.

వ. అంత. ౬౮

సీ. వేవెలుంగులు గల్గు విన్నాణి వేలుపు, ముప్పోఁకుములు నిల్చు గొప్పగద్దె
ముత్తోంటిపలుకులు మొనయు వేసము వాఁడు తమ్ములనగియించు తష్టుతేఁడు
నుడివాలు పేరింటిపులుఁగు నేదు నొయారి పండ్రెండురూపులబలిమికాఁడు
కడలియిల్లటపల్లు బెడఁగుబల్లుడికన్ను పగలు గావించు నేర్పరుల మేటి
లెక్కపేరింటిగుట్టంబుదక్కు జోదు, చుట్ట మంతటి కనఁ దగుదిట్టసామి
చాయకైవడి వెన్వెంటఁ జాయరాఁగఁ, గూఁతు పెండ్లికిఁ జనుదెంచెఁ గూర్మిమిగులఁ.

గీ. పెండ్లి యఖిల ప్రమోదంబుఁ బెనుచు జగతి, సకలజగములతండ్రి పెండ్లి యనఁగఁ
బిలువకున్ననుఁ బిలిచిన నెలమి రాక, యుండు వారు జగంబుల నుండు టరిది.

క. పంకజలోచనునప్పురి, సంకోచాభావ మొసర సర్వజనంబుల్
పొంకము మీఱి మెలంగఁగఁ, బంకజనాభోదరంబు భాతిం గనియెన్. ౭౦

సీ. చతురాగమానూనసారస్వతస్ఫూర్తి లోకచోట నానంద మొదవఁ జేయఁ
‡జతురాతిశతినదర్శన ఘోషవైఖరి లోక్కచో మోదంబు నిక్కఁ జేయఁ
జతురుదాత్తకవిత్వసాధుసస్వానంబు వీనుల కొక్కెడ విందు యొసఁగఁ
జతురభినయసమంచన్మేదురధ్వని లోకవంక సంతసం బొప్పఁ జేయఁ
జతురనల్పమహావాద్యవితతినాద, మంజిమం బొక్కదిక్కున మదికి నొర్ప
నద్దిరద్దిర యోహహో హెయ్యరాంభళిర, యపుడు నాదాత్మ బ్రహ్మము య్యె బురము.

క. అనుకవ్యక్తుల కైవడి, నకృతాఖిలదోషయోగ మయి సుగుణాపై
కుకవులవక్కులు మదమిడ, సకలజనుల కిచట బ్రహ్మసదనత నేమో. ౭౨

---

*ద్వ్యసుర. †శక్ర చక్రేశకర. ‡జతురతికతినదర్శఘోష—మూ.

ఉ. సందడి జాల భూ(క)వరసంతతభూషణబద్ధరాగముల్
పొం దగునందుఁ గుఁజిప్పరుబోఁడె లటంచు గజంబు లూని యీ
సొందుచు మీఁదికింబఱుప నూర్ధ్వతలంబున నిల్చె నవ్వి రా
నంములు లేక తగ్గ్రుచులు సాఁకును రక్తవితానరోచులన్. ౭౭

సీ. వితతవజ్రోపలావిరళకీలితములు మున్న వీథులు పంకమునకుఁ జొరవు
బహుళమహాదారభద్రేభదానవారాపగాపూర్ణంబు లయ్యె నిపుడు
బహుళమహోదారభద్రేభదానవారాపగల్ పయుగ్రమ్ము సమితనృపతి
సంబాధహేతుకసంఘర్షణచ్యుతచారుసౌవర్ణభూషణరజంబు
లెనయ నవి పంకమై *నారకేర్లఁబోలఁ దత్క్షణంబునఁ దద్వృత్తఁ దాల్చె వీథు
లంతటన పంకతవహించె సమిత †జన్మి, బహుళసన్ముజనితోష్మబలముకతన.
గీ. లక్షణాఢ్యగణస్థూలతలంపుఁ దనరె స్వసమర్పణము పరార్థంబుగాఁగ
సకలకృశలక్షణులయందు సధివసించెఁ జెన్నుగ స్వసిద్ధికై పరాపేక్ష మచట.
క. చిత్రవ్యక్తుల నట వా,క్చిత్రాభి‡వ్యక్తు లేమి చిత్రం బగునే
చిత్రవ్యక్తులఁ జిత్రము, చిత్రధ్వనియుత నర్థచిత్రత మెఱయన్. ౭౮

— శ్రీకృష్ణుని మంగళస్నానము. —

ఉ. అంతట గర్గముఖ్యు లగునట్టి మహీసురు లెల్ల వచ్చి శ్రీ
కాంత సమీపవర్తి యయి కానఁగనయ్యె ముహూర్తవేళ మీ
రింతట జాగు మానఁ దగు నిచ్చ శుభార్థపుమజ్జనంబుపై
నింత వసింపఁ జేయు మన నీహిత మొప్పఁగ మాధవుం డొగిన్. ౭౯

క. అంజనగిరితుల్యుండు ని, రంజనుఁడు జగంబులెల్ల నంజలు లిడఁగాఁ
గుంజరగతి వచ్చుచు న, భ్యంజనమున కతులపీఠి నాసీనుఁడుగన్. ౮౦

ఉ. వన్నెలుమీఱు గొన్నచెలువం గొని పొంగుచు నస్మదాదులం
గన్నయనాదిపూరుష యఖండమహోదయ యిట్టి పెండ్లి నీ
కెన్నఁగఁ దన్మహామహిమ నే కద గాన భరింపు మామె నం
చన్నలినోద్భవాదిసుర లచ్యుతునోఁదలఁ బెట్టి రక్షతల్. ౮౧

చ. దరము దరంబు నిచ్చు రొదఁ దాల్చును దా సరిగాదు సీతవ
ల్లరియుఁగ మేళవింప నగు నస్ఫురితాక్షర మద్ది సాటియే
సురుచిరపర్ణవస్త్రధుఃసూక్తిగళంబుల కంచు నెంచ న
వ్వురముని చెంత నంగనలు పాటలు పాడిరి నెర్పుమీఱఁగన్. ౮౨

---

* నారికేళ్ల(ప్రా)ల. † జ.౬. ‡ వ్యక్తిలేమి.

కాకినాడ-పరిషత్కార్యాలయమున వెలకు దొరకు

గ్రంథములు.

1	విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయకవి	రు. 0	8	0
2	కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి	0	10	0
3	చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి ...	1	0	0
4	నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్లపాక పెదతిరుమలార్యుడు ...	0	2	0
5	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము-శ్రీమాన్ కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు బి. ఏ., యల్. టి.	0	8	0
6	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్టు సర్వశాస్త్రికవి ...	0	2	0
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు ...	0	3	0
8	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము-జ. రామయ్యపంతులు గారు, బి ఏ., బి. ఎల్.	0	8	0
9	కావ్యాలంకారచూడామణి-విన్నకోట పెద్దయకవి	0	8	0
10	చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పుల మల్లనకవి ...	1	0	0
11	అకారాద్యముద్రితగ్రంథసూచిక	0	6	0
12	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	0 0	12	0
13	శివతత్త్వసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు ...	0	12	0
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి ఏ., బి. ఎల్.	0	8	0
15	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	0	12	0
16	ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	0	8	0
17	Dravidian Lexicography	0	4	0
18	ప్రాస్వరంగములు-క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు... ...	0	8	0
19	నారసింహపురాణము ఉత్తరభాగము-హరిభట్టు ...	1	0	0
20	మన్నారుదాసవిలాసనాటకము— రంగాజమ్మ. ...	0	8	0
21	జైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు ...	0	12	0
22	కాం॰ టీకవ్యాకరణము (మొదటిభాగము) అహోబలపతి	1	0	0
23	రెడ్డినాటి రెండుశాసనములు శ్రీనాథుడు ...	0	4	0

Printed by M. Rangiah at the Cocanada Printing Works, Cocanada.